

ВОЛОДИМИР БОСЬКО

**Історичний календар
Кіровоградщини
на 2006 рік**

Люди. Події. Факти.

Управління освіти і науки Кіровоградської обласної
державної адміністрації
Кіровоградський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського
Кіровоградська обласна організація Всеукраїнської спілки
краєзнавців

Володимир Босько

Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік

Люди. Події. Факти

ББК 63.3(4УКР-4КІР)Оя25

УДК 94(477) (059.3)

Б 85

В.М. Босько. *Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік. Люди. Події. Факти.* Кіровоград: Центр.-Укр.вид-во, 2005. - 140 с.

Подібного довідникового видання в області досі не було. Автором опрацьовано сотні історико-краєзнавчих джерел, використано власні архівні знахідки. Календар містить інформацію про ювілеї визначних особистостей, пов'язаних з нашим краєм, та пам'ятні події, що відбувалися на його території з середини XVIII до середини XX століть. На кожен місяць року автор підготував історико-краєзнавчі нариси. Видання розраховане на широке коло читачів – науковців, музейників, бібліотекарів, учителів, журналістів.

Рекомендовано до друку Вченою радою КОІППО імені Василя Сухомлинського.

Автор-упорядник: **В.М. Босько**, методист КОІППО імені Василя Сухомлинського, лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова.

Рецензенти: **А.С. Бик**, кандидат педагогічних наук, заступник директора з наукової роботи КОІППО імені Василя Сухомлинського.
К.В. Шляховий, провідний науковий співробітник Кіровоградського обласного краєзнавчого музею, голова обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців.

Відповідальна за випуск:

Л.В. Коренька, директор Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського.

ISBN 966-583-154-2

© Босько, 2005

© Центральньо-Українське видавництво, 2005

Давно ли покупали календарь,
а вот уже почти перелистали,
и вот уже на прежнем пьедестале
себе воздвигли новый календарь,
и он стоит, как новый государь,
чей норов до поры еще неведом,
и подданным пока не угадать,
дарует ли он мир и благодать,
а может быть, проявится не в этом.

Ах, государь мой,
новый календарь,
три сотни с половиной,
чуть поболе,
страниц надежды,
радости и боли,
спрессованная стопочка листков,
билетов именных и пропусков
на право беспрепятственного входа
под своды наступающего года,
где точно обозначены уже
часы восхода
и часы захода,
рожденья чей-то день
и день ухода
туда,

где больше нет календарей,
и нет ни декабрей,
ни январей,
а все одно и то же время года.

Ах, государь мой,
новый календарь!
Что б ни было, пребуду благодарен
за каждый лист,
что будет мне подарен,
за каждый день такой-то и такой
из тех, что мне
бестрепетной рукой
отсчитаны и строго и бесстрастно.
...И снова первый лист перевернуть –
как с берега высокого нырнуть
в холодное бегущее пространство.

Юрий Левитанский

2006

	СІЧЕНЬ	ЛЮТИЙ	БЕРЕЗЕНЬ
Пн	2 9 16 23 30	6 13 20 27	6 13 20 27
Вт	3 10 17 24 31	7 14 21 28	7 14 21 28
Ср	4 11 18 25	1 8 15 22	1 8 15 22 29
Чт	5 12 19 26	2 9 16 23	2 9 16 23 30
Пт	6 13 20 27	3 10 17 24	3 10 17 24 31
Сб	7 14 21 28	4 11 18 25	4 11 18 25
Нд	1 8 15 22 29	5 12 19 26	5 12 19 26

	КВІТЕНЬ	ТРАВЕНЬ	ЧЕРВЕНЬ
Пн	3 10 17 24	1 8 15 22 29	5 12 19 26
Вт	4 11 18 25	2 9 16 23 30	6 13 20 27
Ср	5 12 19 26	3 10 17 24 31	7 14 21 28
Чт	6 13 20 27	4 11 18 25	1 8 15 22 29
Пт	7 14 21 28	5 12 19 26	2 9 16 23 30
Сб	1 8 15 22 29	6 13 20 27	3 10 17 24
Нд	2 9 16 23 30	7 14 21 28	4 11 18 25

	ЛИПЕНЬ	СЕРПЕНЬ	ВЕРЕСЕНЬ
Пн	3 10 17 24 31	7 14 21 28	4 11 18 25
Вт	4 11 18 25	1 8 15 22 29	5 12 19 26
Ср	5 12 19 26	2 9 16 23 30	6 13 20 27
Чт	6 13 20 27	3 10 17 24 31	7 14 21 28
Пт	7 14 21 28	4 11 18 25	1 8 15 22 29
Сб	1 8 15 22 29	5 12 19 26	2 9 16 23 30
Нд	2 9 16 23 30	6 13 20 27	3 10 17 24

	ЖОВТЕНЬ	ЛИСТОПАД	ГРУДЕНЬ
Пн	2 9 16 23 30	6 13 20 27	4 11 18 25
Вт	3 10 17 24 31	7 14 21 28	5 12 19 26
Ср	4 11 18 25	1 8 15 22 29	6 13 20 27
Чт	5 12 19 26	2 9 16 23 30	7 14 21 28
Пт	6 13 20 27	3 10 17 24	1 8 15 22 29
Сб	7 14 21 28	4 11 18 25	2 9 16 23 30
Нд	1 8 15 22 29	5 12 19 26	3 10 17 24 31

Наш маленький Париж, наш Єлисаветград

... О Господи, адже це всього лише анекдот, побрехенька, не більше. Та напідпитку, у дні розлук, у записках до панянок, під час розмов з іногородніми, ми не перестанемо хвалитися і повторювати на високих нотах: «Наш маленький, маленький Париж!..»

В. ЛИХОНОСОВ

Однак незаперечно й те, що Єлисаветград початку ХХ століття надавав своїм мешканцям можливість побувати у «маленькому Парижі». Це можна було здійснити за наявності бажання, уяви та фантазії будь-кому. Чого лише варті назви місцевих готелів: «Вікторія», «Гранд-Отель», «Франція» (на вулиці Петровській) і навіть «Париж» якогось Анікіна (на вулиці Нижньо-Донській). Отож, поселившись, приміром, у готелі «Париж», можна було поласувати французькими солодощами у кондитерській «Жан» (на вулиці Двірцевій). Поспілкуватися з Луї Дрейфусом, власником хлібної контори, що містилася на вулиці Петровській, розпитати про подробиці справи його однофамільника, а може, й родича. Сфабрикована «справа Дрейфуса» – офіцера французького генштабу, звинуваченого у шпигунстві на користь Німеччини – мала нечуваний міжнародний резонанс. Судовий процес відбувся 1894 року, Дрейфуса засудили на довічне ув'язнення. Проте, у 1906 році він був повністю реабілітований. На його захист тоді виступила вся прогресивна світова громадськість, видатні письменники А.Франс, Е.Золя та інші.

Втомившись від політики, можна було розважитися, завітавши до кінематографу «Ілюзія» на вулиці Двірцевій. А ще була в Єлисаветграді площа Сенная. Чи так уже й важливо: походить ця назва від банального «сіна» чи річки Сени у Парижі? Що вже говорити про єлисаветградських красунь? Їхньою вродою захоплювався сам «король поетів» Ігор Северянін! Все це так, все це тішить і зігріває душу, однак є одне суттєве «але». Коли ви гадаєте, що лише наш Єлисаветград називали «маленьким Парижем», то ви помиляєтеся. Отой зворушливий епіграф до нашої публікації стосується зовсім не Єлисаветграда, а столиці Кубані... Катеринодара, нині Краснодар. Він взятий нами з роману російського письменника Віктора Лихоносова, який так і називається «Наш маленький Париж».

З цього приводу, звичайно, можна, й пофантазувати. Адже Катеринодар після розгрому Січі у 1775 році заснували запорозькі козаки. Серед них були й ті, що об'єдналися в Єлизаветинський курінь, вихідці з нашого краю, які згодом заснували на Кубані Єлизаветинську станицю. Спокусливо припустити, що мрію про «маленький Париж» запорозькі козаки Єлизаветинського куреня винесли з рідних місць. Заковика, однак, у тім, що «маленьким Парижем» Єлисаветград став значно пізніше, наприкінці XIX – на початку XX століть. Та хоч як там було, є всі підстави вважати Єлисаветград та Катеринодар спорідненими містами, містами-побратимами, котрих, крім всього іншого, єднає ще й те, що їх обох називали «нашими маленькими Парижами».

Та й хіба лише їх? Ось рядки із ліричного вірша українського поета Бориса Мозолевського «Маленький Париж»:

*Я більше повертатися не схочу
Під дах твій, в той маленький твій Париж,
В ті присмерки, у ті пекельні ночі,
Де ти на серці зіркою горши...*

Яке конкретно місто мав на увазі поет? У всякому разі, напевне, ні Катеринодар, ні Єлисаветград. Оскільки найчастіше у збірці «Кохання на початку осені» згадується Кривий Ріг, то не виключено,

що і його називали «маленьким Парижем». То що ж воно виходить? А те, що вислів «маленький Париж» – це фразеологізм, можливо, навіть крилата фраза. Проте сучасні тлумачні словники цього поки що не фіксують. Як є, наприклад, фразеологізм (усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає в мові як єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів) «маленька людина», відомий нам із шкільного курсу літератури, то має бути й «маленький Париж». Навіть тих фактів, що ми навели, для такого висновку цілком достатньо. Та чи потрібні нам ці філологічні розшуки? Невже після цього ми менше любитимемо Єлисаветград, наш маленький Париж? Інша справа, що не слід сприймати це порівняння занадто буквально, а тим паче зловживати ним. І правий В.Лихоносов, коли пише про Катеринодар: «Наш маленький Париж! Що в цьому було? Жарт? Лихослів'я? Простодушний квасний патріотизм – так виміряти свій отчий закуток, щоб легше його любити? І чи не придумав його пан, який Парижа ніколи й не бачив...?» Втім, маємо щодо цього свідчення й сторонньої людини – і не кого-небудь, а самого Миколи Добролюбова. Побувавши у Єлисаветграді влітку 1861 року, він у листі до сестри зазначив: «Я как будто побывал в маленьком Париже». «Маленьким Парижем» (Єлисаветград в старой открытке)» назвав свою книгу, видану у Москві у 2005 році, наш земляк (нині відповідальний працівник Міністерства культури Російської Федерації) Віктор Петраков.

СІЧЕНЬ

- 1 – Новорічне свято.
- 6 – Святий Вечір.
- 7 – Різдво Христове.
- 8 – День визволення Кіровограда від німецько-фашистської окупації.
- 14 – Новий рік за старим стилем. Обрізання Господнє.
– День вшанування Св. Василя Великого.
- 19 – Богоявлення. Хрещення Господнє.
- 22 – День Соборності України.
- 25 – День вшанування пам'яті Святої мучениці Тетяни.
- 29 – День пам'яті героїв Крутів.

Міська управа.

СІЧЕНЬ

-
- 1 – 110 років від дня народження (*м. Єлисаветград*) *Володимира Брауна* (1896-1957) українського кінорежисера, заслуженого діяча мистецтв УРСР, лауреата Державної премії СРСР. Найвідоміші фільми: “Максимко” (1952), “Матрос Чижик” (1955), “Мальва” (1957). На фасаді будинку в Києві (вул. Саксаганського), де він жив, встановлено меморіальну дошку.
-
- 65 років від дня народження (*с. Хмельове Маловисківського району*) *Фелікса Полонського*, українського живописця.
-
- 55 років від дня народження *Михайла Ілляшенка*, режисера, заслуженого діяча мистецтв України. З 2002 – художній керівник – директор *Кіровоградського* обласного українського музично-драматичного театру імені Марка Кропивницького.
-
- 6 – 250 років від дня народження *Григорія Лисаневича* (1756-1832), військового діяча, героя Вітчизняної війни 1812 року. Був власником містечка *Братолюбівка* (Лисаневичеве), нині село у складі *Долинського району*.
-
- 90 років від дня народження *Валерія Верхоланцева* (1916-2001), Героя Радянського Союзу. Жив і похований у *Кіровограді*.
-
- 110 років від дня народження (*м. Єлисаветград*) *Івана Бабія*, українського живописця і рисувальника.
-
- 70 років від дня народження *Василя Марка*, українського літературознавця і критика, доктора філологічних наук, професора КДПУ імені Володимира Винниченка.
-
- 7 – 75 років від дня народження (*м. Златопіль*) *Владлена Гончаренка*, українського правознавця, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, академіка Академії правових наук України.
-
- 11 – 60 років від дня народження (*с. Ємилівка Голованівського району*) *Станіслава Павловського*, українського письменника.
-
- 12 – 45 років від дня народження (*м. Світловодськ*) *Миколи Мартиненка*, державного і громадського діяча, народного депутата України.
-

- 14 – 105 років від дня народження *Юрія Горліса-Горського* (1901-1946), українського письменника. Про своє перебування на території нашого краю (1919-1922) розповідає у книзі “Холодний Яр”.

– 75 років від дня народження *Сергія Мельничука*, доктора педагогічних наук, професора КДПУ імені Володимира Винниченка, заслуженого працівника народної освіти УРСР, лауреата обласної педагогічної премії імені Василя Сухомлинського.

- 15 – 115 років від дня народження *Іллі Еренбурга* (1891-1967), російського письменника. У *Єлисаветграді* перебував під час громадянської війни (1918). Події одного із розділів роману “Необычайные похождения Хулио Хуренито и его учеников” (1922) відбуваються у *Єлисаветграді*. Український драматург М.Куліш під враженням від цього твору написав комедію “Хуліо Хурина” (1926). Деякі працівники евакуйованого під час ВВВ заводу “Червона Зірка” послужили прототипами героїв роману “Дев’ятий вал” (1952).

– 105 років від дня народження (с. *Комишувате Новоукраїнського району*) *Павла Крикуна* (псевдонім Дума), українського оперного співака (баритон), заслуженого артиста УРСР.

- 16 – 50 років від дня народження (с. *Крутеньке Голованівського району*) *Сергія Піддубного*, журналіста, краєзнавця, видавця, лауреата обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова.

- 17 – 160 років від дня народження (м. *Новомиргород*) *Михайла Ритова* (1846-1920), російського природодослідника, професора Петроградського агроекономічного інституту, якого називають «батьком вітчизняного овочевого насінництва».

- 18 – 65 років від дня народження *Володимира Яринича*, заслуженого лікаря України, головного лікаря Кіровоградського обласного онкологічного диспансеру.

– 105 років від дня народження *Івана Петровського* (1901-1973), математика, ректора МДУ імені Михайла Ломоносова. У 1918 році жив у *Єлисаветграді*, навчався у місцевому машинобудівному технікумі.

- 22 – 90 років від дня народження *Данила Нарбута* (1916-1998), заслуженого художника України. Деякий час (1981) працював у *Кіровоградському* обласному українському музично-драматичному театрі імені Марка Кропивницького.
-
- 24 – 170 років від дня народження *Миколи Добролюбова* (1836-1861), російського революційного демократа, літературного критика і публіциста. *Єлисаветград* відвідав улітку 1861. У листі до сестри писав про наше місто: “Я как будто побывал в маленьком Париже”.
-
- 85 років від дня народження (*м. Єлисаветград*) *Григорія Куроп'ятникова* (1921-1982), Героя Радянського Союзу. Його ім'ям названо прикордонний сторожовий корабель Чорноморського флоту, вулицю у Кіровограді, встановлено бюст у Новоросійську та Севастополі.
-
- 26 – 240 років від дня народження *Єфрема Мухіна* (1766-1850), українського та російського лікаря та педагога, учителя М.І. Пирогова. Навчався, а потім викладав у *Єлисаветградській* медико-хірургічній школі (1787-1797). На його честь у 1968 році названо Кіровоградське медичне училище.
-
- 27 – 115 років від дня народження *Павла Тичини* (1891-1967) українського поета і державного діяча. Про своє перебування на Єлисаветградщині у 1920 р. розповів у книзі „Подорож з капелою Стеценка” (1982).
-
- 28 – 70 років від дня народження (*с. Вишнівці Онуфріївського району*) *Івана Євченка*, українського художника.
-
- 65 років від дня народження (*с. Долинівка Гайворонського району*) *Євгена Марчука*, державного діяча України, випускника КДПІ імені Олександра Пушкіна (1963). Генерал армії, прем'єр-міністр України (1995-1996).
-
- 29 – 85 років від дня народження (*с. Сорочанове Бобринецького району*) *Миколи Равицького*, режисера, народного артиста УРСР.
-

1.1821 (185 років тому) – Видано указ про створення на території Херсонської губернії військових поселень. У 1829 р. Єлисаветград, частина Єлисаветградського та Олександрійського повітів були передані управлінню військових поселень, на їхній території засновано 7 округів. Місто Єлисаветград стало центром Південних (Херсонських) військових поселень. “Аракчєєвщину” було скасовано у 1861 році.

6.1846 (160 років тому). У Києві засновано Кирило-Мефодіївське братство. Його членами були уродженці нашого краю *Микола Гулак* (1822-1899) і *Дмитро Пильчиков* (1821-1893).

8.1921 (85 років тому). В Єлисаветграді у приміщенні місцевого театру відбувся заочний публічний судовий процес над Нестором Махном.

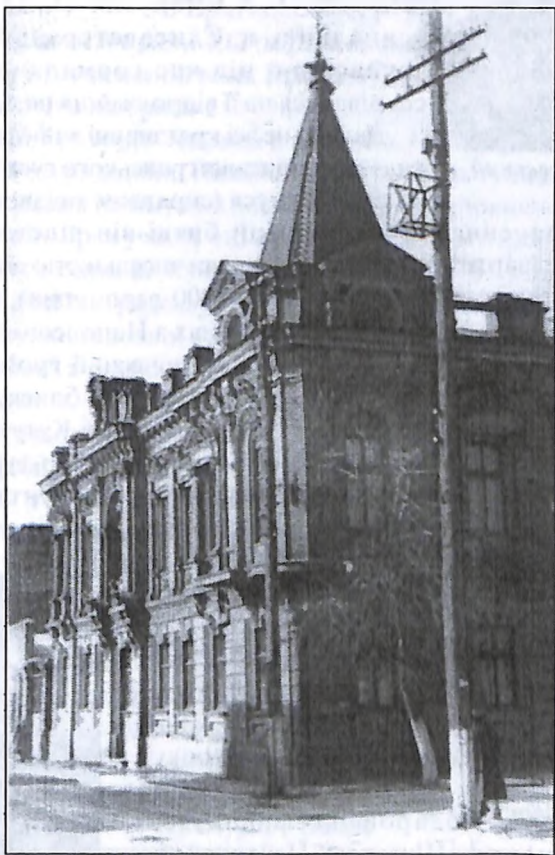
10.1836 (170 років тому). У Єлисаветграді засновано будівельний комітет зі спорудження та ремонту казенних будівель. Підпорядкований міській думі, він діяв згідно з Положенням про впорядкування м. Єлисаветграда. Скасований у 1862 р. після передачі міста з військового у цивільне відання.

10.1896 (110 років тому). – В Єлисаветграді відбулося вшанування земського лікаря *Йосифа Альбіновича Веккера* з нагоди його 25-річного служіння земській медицині. Санітарний лікар Єлисаветградського повіту *Микола Тезяков* прочитав доповідь “*Краткий исторический очерк земской медицины в Елисаветградском уезде в связи с деятельностью доктора И.А.Веккера*”. Ювіляр ще у квітні 1871 р. відкрив у Єлисаветграді земську лікарню з амбулаторією (10 ліжок) – першу на півдні Росії. За зразок Веккер взяв Віденську (Австрія) офтальмологічну клініку. В Одесі подібна лікарня відкрилася через два роки після Єлисаветграда. Веккер також заснував відділення у *Добровеличківці* 1874 року. Запропонував увести до штату земської медицини посаду санітарного лікаря. За 25 років існування Єлисаветградська земська лікарня надала допомогу 160 тисячам хворих. *І.А.Веккер* здійснив 12 тисяч операцій, у тому числі 1000 катаракт. Його називали піонером земсько-медичинської справи в Єлисаветградському повіті, першим земським окулістом Херсонської губернії. Кошти, виділені земством на живописний портрет Веккера для лікарні, він попросив використати для придбання мікроскопу.

18. 1966 (40 років тому). Помер Гнат Юра (188-1966), український актор і режисер, уродженець с. Федвар (Підлісне) Олександрівського району. Народний артист СРСР, фундатор українського театру імені Івана Франка.

21. 1921 (85 років тому). – В Єлисаветграді розмістився штаб Першої Кінної армії. С.М.Будьонний і К.Є.Ворошилов виступили з промовами у Червоногвардійському клубі.

21. 1931 (75 років тому). – Помер Фелікс Blumenфельд, видатний піаніст, диригент і композитор. Дитинство і юність провів у Єлисаветграді.

Будинок Вайсенберга. Архітектор Я. Паученко.

Єлисаветградці – герої Вітчизняної війни 1812 року

На запитання, хто з героїв війни 1812 року пов'язаний з Єлисаветградщиною, переважна більшість кіровоградців, звичайно ж, назве генерала Миколу Раєвського (1771-1829). Тим паче, що 2005

М. Раєвський

року багато зроблено для гідного вшанування цієї славетної родини, зокрема реставровано Хрестовоздвиженську церкву в с. Розумівці Олександрівського району, де знаходиться усипальня Раєвських. Можливо, дехто згадає ще генерала Г.А.Емануеля (1775-1837), чия усипальня в Єлисаветграді було вщент зруйновано під час громадянської війни і сподіватися на її відродження не доводиться.

Далеко не всі краєзнавці знають про подвиги рядового Єлисаветградського гусарського полку Федора Самуся (справжнє прізвище Потапов).

Після поранення у Бородинській битві він відстав від полку, організував партизанський загін із селян чисельністю понад 2,5 тисячі чоловік з гарматою та кавалерією (200 вершників), який знищив близько 3 тисяч французів. У всіх війнах з Наполеоном брав участь Д.Є.Остен-Сакен (1790-1881), перший почесний громадянин міста Єлисаветграда. А коли ми згадаємо, що свою блискучу військову кар'єру "переможець Наполеона" М.І.Голенищев-Кутузов (1745-1813) починав у фортеці Св. Єлисавети під час російсько-турецької війни 1768-1774 років, то ця тема сміливо "тягне" на ґрунтовну книгу. У битвах з наполеонівською Францією прославились Єлисаветградський та Олександрійський гусарські полки. Так, Єлисаветградськими гусарами у 1801-1805 роках командував ще один герой 1812 року, генерал П.Х.Вітгенштейн (1768-1843). До 1917 року в маєтку графині Воронцової-Дашкової, поблизу селища Нової Праги Олександрійського району, існував "Музей 1812 року", в якому зберігалася унікальна реліквія – "шабля Наполеона", подарована французьким імператором графу Шувалову. Цей музей також був розграбований після 1917 року.

Г.А. Емануель

Г. Лисаневич

Нині, коли завдяки міжнародному благодійному фонду Раєвських відроджується Розумівка, то очевидно саме там і варто було б створити Музей героїв 1812 року, пов'язаних з нашим краєм.

Почесне місце у ньому, звісно, зайняли б матеріали про Григорія Лисаневича, якого наші краєзнавці дивовижним чином примудрилися не помітити. А тим часом, його портрет, виконаний англійським художником Д.Доу, представлений у знаменитій Военній галереї Зимового палацу в Ермітажі. Всього Доу та його помічники

Поляков і Голіке створили 332 портрети російських генералів, що відзначилися у Вітчизняній війні 1812 року та закордонних походах. Галерею урочисто відкрито 25 грудня 1826 року.

Народився Григорій Лисаневич 6 січня 1756 року на території сучасної Кіровоградщини. На військову службу вступив капралом у Єлисаветградський пікінерний полк, коли йому виповнилося 15 років. Попри юний вік, брав участь в атаці на Сілістрію та переможній битві з турками біля селища Кучук-Кайнарджі. У 1787 році Григорій перевівся у Єлисаветградський кінно-егерський полк, який входив до складу Катеринославської армії князя Потьомкіна; відзначився під

Очаковом, у боях з турками під Каушанами

та Аккерманом. З 1799 до 1807 року

Лисаневич у званні полковника командує

Єлисаветградським кінно-егерським

полком, який у 1801 р. перейменовують у

гусарський. З єлисаветградськими

гусарами брав участь у битвах з

Наполеоном під Аустерліцем (1805),

Прейсіш-Ейлау, Фрідландом (1806) та ін.

Загалом у єлисаветградських військових

формуваннях Григорій Іванович прослужив

36 років. З 1807 р. Лисаневич – командир

Чугуївського полку, з яким особливо

відзначився у закордонних походах

російської армії 1813-1814 р.р. після

вигнання французів (битви під Лейпцигом, Кульмом, Брієнною, взяття

Парижа). Нагороджений багатьма найпочеснішими російськими

Д. Е. Остен-Сакен

орденами. Разом із графом Аракчєєвим у 1821 році брав участь в організації військових поселень. Зокрема на території Єлисаветградського та Олександрійського повітів було створено сім округів. 24 січня 1820 року Григорій Лисаневич у званні генерал-лейтенанта вийшов у відставку і поселився на батьківщині, у містечку Братолюбівці (нині село у Долинському районі). До речі, у дореволюційних джерелах Братолюбівку інколи називають Лисаневичеве. Григорій Іванович з 1795 р. володів сільцем Григорівкою (назва утворена від імені власника) та селом Сторожівкою з 1796 р. (відповідно 294 та 1309 десятин землі). Крім того, спільно з підполковником Семеном Івановичем Лисаневичем (очевидно рідним братом) у 1796 р. став власником сіл Федорівка (599 десятин) та Семенівка (з 1804 року). Цілком імовірно, що своєю назвою Братолюбівка завдячує братам Лисаневичам, де вони й були поховані.

Наприкінці ХІХ століття їхні нащадки були землевласниками в Олександрійському повіті. Надія та Олександр Лисаневичі мали 504 десятини землі у с. Благодатному та хутір Лисаневичі.

Нинішнього року (більш точна дата невідома) виповниться 250-та річниця від дня народження ще одного забутого героя 1812 року – генерал-майора Герасима Шостакова. У зв'язі з цим полковника під час Вітчизняної війни він командував

Єлисаветградським гусарським полком в армії Барклая-де-Толлі. Брав участь у Бородінській битві, закордонних походах російської армії. За героїзм у Лейпцизькій битві нагороджений шаблею з діамантами. А полк єлисаветградських гусарів відзначений 25-ма Георгіївськими трубами з написом: “За отличие при поражении и изгнании неприятеля из пределов России в 1812 году”. Після відставки мешкав у своєму маєтку Шостаківці поблизу Єлисаветграда. Його портрет також

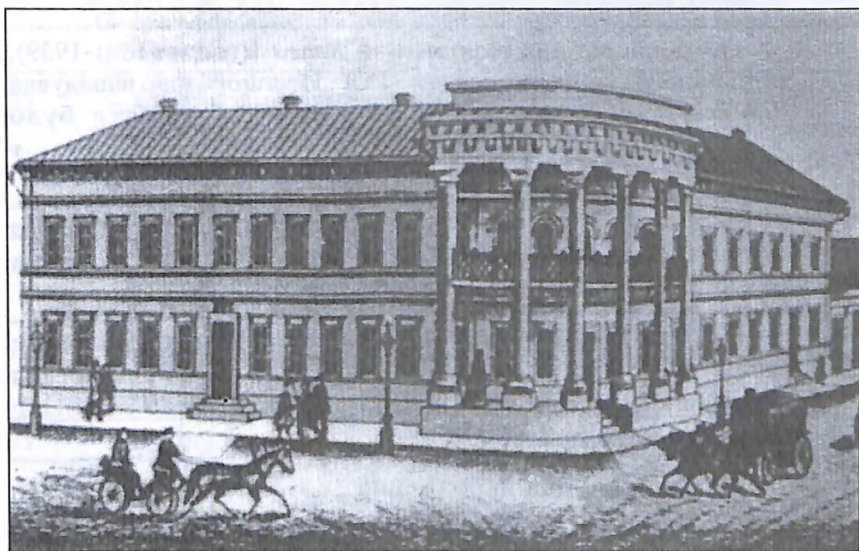
Г. Шостаков

представлений у Воєнній галереї Зимового палацу. Сам Шостаков за станом здоров'я не зміг поїхати у Петербург, щоб позувати Доу, а тому надіслав художнику свій раніше створений портрет-мініатюру, з якого той і виконав зображення бойового генерала.

Як бачимо, для майбутнього музею-пантеону героїв 1812 року, пов'язаних з нашим краєм, матеріалів предостатньо.

ЛЮТИЙ

- 12 – Собор Святителів: Василя Великого, Григорія Богослова, Іоанна Златоуста.
- 15 – Стрітення Господнє.
 - День вшанування учасників бойових дій на території інших держав.
- 21 – Міжнародний день рідної мови.
- 22 – Міжнародний день підтримки жертв злочинів.
- 23 – День захисника Вітчизни.

Будинок генерала Екельна.

ЛЮТИЙ

-
- 6 – 150 років від дня народження (*с. Орлова Балка Олександрійського повіту*) *Володимира Бранке* (1856-1913), російського лісівника, міколога і фітопатолога.
-
- 8 – 140 років від дня народження (*м. Єлисаветград*) *Мозеса Гомберга* (1866-1947), американського хіміка, президента хімічного товариства США. Навчався у *Єлисаветградській гімназії*.
-
- 9 – 50 років від дня народження (*с. Богданівка Знам'янського району*) *Станіслава Ніколаєнка*, педагога, державного діяча, міністра освіти і науки України.
-
- 10 – 75 років від дня народження (*с. Рівне Новоукраїнського району*) *Георгія Поплавського* – білоруського живописця і графіка, члена-кореспондента Академії мистецтв СРСР.
-
- 115 років від дня народження *Власа Чубаря* (1891-1939), державного і партійного діяча УРСР. Неодноразово відвідував *Єлисаветградщину*. На його честь *с. Ерделівку* було перейменовано на *Чубарівку* (нині *с. Леніна у Маловисківському районі*).
-
- 11 – 100 років від дня народження (*сміт Новгородка*) *Дмитра Панченка*, українського лікаря-невропатолога, доктора медичних наук, заслуженого діяча науки УРСР.
-
- 14 – 105 років від дня народження *Михайла Гришка* (1901-1973), оперного співака, народного артиста СРСР, лауреата Державної премії СРСР. У 1921-1923 працював на заводі Ельворті в *Єлисаветграді*.
-
- 15 – 80 років від дня народження (*с. Новогригорівка Перша Долинського району*) *Івана Тарана*, повного кавалера орденів Слави.
-
- 16 – 175 років від дня народження *Миколи Лєскова* (1831-1895), російського письменника. У повісті “Запечатленный ангел” (1872) згадуються старообрядницькі поселення *Клинці* (*Кіровоградський район*) та *Злинка* (*Маловисківський*).
-

-
- 17 – 160 років від дня народження *Василя Докучаєва* (1846-1903), російського природодослідника, основоположника сучасного ґрунтознавства. У 1881 р. досліджував ґрунти *Єлисаветградщини*, заклад тут перші лісосмуги.
-
- 18 – 150 років від дня народження *Софії Русової* (1856-1940), українського педагога, громадської діячки, мемуаристки. У 1883 р. жила в *Єлисаветграді* у родині І.К.Тобілевича.
-
- 19 – 155 років від дня народження *Якова Шульгина* (1851-1911), українського історика і громадського діяча. З 1893 по 1899 рік працював контролером *Єлисаветградського* відділення Державного Банку.
-
- 22 – 175 років від дня народження (м.*Єлисаветград*) *Льва Панютіна* (1831-1882), російського письменника.
-
- 24 – 50 років від дня народження (с.*Нова Осота Олександрівського району*) *Федора Лагна*, українського живописця.
-
- 25 – 135 років від дня народження *Лесі Українки* (1871-1913), геніальної української поетеси. Влітку 1896 р. відвідала *Єлисаветградщину*, гостювала в “артільного батька” М.В.Левитського.
-
- 145 років від дня народження *Якова Жарка* (1861-1933), українського письменника та актора. Працював у трупях М.Л.Кропивницького, М.К.Садовського.
-
- 100 років від дня народження (м.*Новогеогіївськ*) *Миколи Тищенка* (1906-1990) – графіка, карикатуриста, емігранта.
-
- 27 – 100 років від дня народження (с.*Берестяги Гайворонського району*) *Григорія Балицького* (1906-1989), Героя Радянського Союзу.
-

6.1826 (180 років тому). – В *Єлисаветграді* арештований декабрист *Т.В.Комар*.

15.1826 (180 років тому). – Арешт в *Єлисаветграді* братів-декабристів *Красносельських*.

Славетна родина Шульгиних

22 грудня 2000 року в столиці нашої держави, в День української дипломатії, міністр закордонних справ України Анатолій Зленко відкрив меморіальну дошку першому главі зовнішньополітичного відомства Української Народної Республіки Олександрові Яковичу

Олександр Шульгин

Шульгину (1889-1960). У будинку, що по вулиці Терещенківській, 9, він у 1917-1918 роках працював міністром (генеральним секретарем) закордонних справ. Приклад столиці мав би надихнути й нас. Адже дитинство Олександра Шульгина минуло в Єлисаветграді, де його батько з 1893 по 1899 рік працював контролером Єлисаветградського відділення Державного банку. Більше того, незадовго до смерті Олександр Якович написав спогади, видані у Парижі та Мюнхені 1969 року, в яких нашому місту дано таку характеристику: *«Не завжди Єлисаветград був пустою в українському відношенні, не був він таким... і за часів перебування там моїх батьків. А у 80-х роках це був своєрідний, хоч і конспірований, центр виховання українців. Був там таємний гурток, з якого вийшов і сам Євген Чикаленко. Вийшли звідти й брати Тобілевичі... Були й інші, що розсіялися по світу»*.

Після поразки національно-визвольних змагань Олександр Шульгин брав найактивнішу участь у роботі Асамблеї Ліги Націй, представляючи в ній Україну до 1939 року. В еміграції він написав низку цінних політологічних праць, зокрема «Україна проти Москви» (1939) та «Політику». Цю останню він присвятив пам'яті брата Володимира та його товаришів, які загинули в бою під Крутами.

Уже вкотре поспіль в Україні широко відзначається День пам'яті героїв Крут. Наше місто теж не стоїть осторонь. За ініціативою місцевого осередку товариства «Просвіта» та обласної письменницької організації проходять відповідні заходи і в Кіровограді. Все це безумовно заслуговує схвальної оцінки. Прикрість в іншому: чомусь не використовуємо чудову нагоду зробити День пам'яті героїв Крут особливо зворушливим для мешканців міста. Адже

Володимир Шульгин, котрий організував київських студентів та гімназистів на захист УНР від більшовицької навали, – наш земляк. Він народився 8 квітня 1894 року в Єлисаветграді. Володя Шульгин разом з іншими тридцятьма мучениками за українську незалежність був похований на Аскольдовій могилі 19 березня 1918 року. Це їм присвятив свого знаменитого вірша посправжньому геніальний у ті роки Павло Тичина. Пам'яті Володимира Шульгина присвятили свої спомини видатні діячі України Людмила Старицька-Черняхівська та Сергій Єфремов, промову над братською могилою виголосив сам Михайло Грушевський.

Безперечно, історія родини Шульгиних, яка стільки зробила для України, заслуговує монографічного дослідження. Чому й досі такої книги немає, можна пояснити тим, що «личное дело контролера Єлисаветградского отделения Государственного Банка Якова Николаевича Шульгина» зберігається не деінде, а в... Кіровоградському обласному

Володимир Шульгин

державному архіві, і столичним дослідникам воно, очевидно, невідоме. А тим часом, «дело» містить багато цікавих документів: атестат (диплом) про закінчення Київського університету, виданий Я.Шульгину 13 вересня 1875 року, атестат про службу його батька М.Шульгина, указ про підтвердження дворянства роду Шульгиних, формулярний список про службу Я.Шульгина, його свідоцтво (метрику) про народження і т. п. До речі, завдяки метриці дізнаємося, що Яків Шульгин народився 19 лютого 1851 року. Це дуже важливо, оскільки в енциклопедіях вказується лише рік його народження. Таким чином, маємо нагоду відзначити подвійний ювілей Якова Миколайовича – 155 років від дня народження та 95 років від дня смерті. Контролером Єлисаветградського відділення Державного банку понад шість років працював визначний український історик та громадський діяч. Основні історичні праці Якова Шульгина «Павло Полуботок, полковник чернігівський» та «Нарис Коліївщини», що побачили світ у журналі «Киевская старина» 1890 року, не втратили своєї наукової цінності. Банківським службовцем в Єлисаветграді він опинився, звісно, не за покликом душі. Це була розплата за

українофілство. Учень В.Антоновича та М.Драгоманова, Яків Миколайович брав активну участь у Старій Київській Громаді. 1879 року Я. Шульгіна арештували і відправили «етапним порядком» у глиб Сибіру до міста Єнісейська, де він прожив чотири роки. Після відбуття покарання йому було заборонено викладацьку діяльність у навчальних закладах. Декілька років Яків Миколайович заробляв на життя приватними лекціями, аж поки 1894 року не влаштувався у щойно відкрите в Єлисаветграді відділення Державного банку. Втім, вибір саме Єлисаветграда для проживання, певно, не був випадковим. Тут мешкав його добрий знайомий часів Старої Київської Громади лікар Опанас Михалевич (1848-1925), який нещодавно повернувся до Єлисаветграда із заслання за створення місцевого гуртка Громади. Не виключено, що в нашому місті мешкали родичі Якова Миколайовича. В усякому разі, в «Историческом очерке г. Елисаветграда» О.Пашутіна згадується голова міської думи з 1873 по 1877 рік, колезький радник Василь Васильович Шульга, згодом він, але вже як В.В.Шульгин, був членом будівельної комісії, котра займалась спорудженням будинку Громадського Зібрання. Цікавий факт містить формулярний список про службу Якова Шульгіна: «... жалованья получает 2000 рублей в год, казенной квартирой не пользуется». Отже, житло Яків Миколайович або наймав, або жив у родичів. А сім'я була в такому складі: дружина Любов Миколаївна Устимович, дочка Надія (1888 р. н.), старший син Олександр (1889 р. н.); двоє менших – Володимир (1894 р. н.) та Микола (1896 р. н.) – народилися уже в Єлисаветграді. Яків Шульгин був обраний дійсним членом Єлисаветградського товариства розповсюдження грамотності та ремесел – благодійницької організації, до якої входив цвіт єлисаветградської інтелігенції: О.Пашутін, М.Федоровський, Н.Бракер, Д.Горшков, Р.Ельворті, О.Лишневський, О.Тарковський, С.Шимановський та інші. Можна не сумніватися, єлисаветградський період у житті Шульгиних займе гідне місце у майбутній книзі про цю славетну родину українських патріотів.

Лише у 1903 році Яків Миколайович отримав дозвіл викладати російську мову та літературу в знаменитій Першій Київській гімназії. Його учнями були М.Булгаков та К.Паустовський, С.Трубецькой та О.Вертинський, І.Сікорський, старший син Олександр та багато інших видатних особистостей. Ось яким учитель російської словесності запам'ятався К.Паустовському: «Изящный старик с белой вымытой бородкой и синими глазами... отличался одним необыкновенным свойством: он не выносил бессмыслицы».

Цілковитим абсурдом слід назвати ситуацію з міською топонімікою. Може, хоча б наближення 15-ї річниці незалежності України спонукає міську владу до поступової заміни найодіозніших комуністичних назв вулиць, надихне її на увічнення пам'яті видатних українців? Коли ж треба починати? То давайте передовсім гідно вшануємо жертвенний подвиг незабутнього Володимира Шульгина!

Будинок Єлисаветградського Благородного зібрання.

БЕРЕЗЕНЬ

- 8 – Міжнародний жіночий день.
- 9 – День народження Тараса Шевченка.
- 10 – 145 років від дня смерті Тараса Шевченка.
- 11 – День землевпорядника.
- 15 – Всесвітній день прав споживача.
- 19 – День працівників житлово-комунального господарства і побутового обслуговування населення.
- 21 – Всесвітній день поезії.
- 22 – Всеукраїнський день водних ресурсів.
- 23 – Всеукраїнський день працівників культури та аматорів народного мистецтва.
- 24 – Всесвітній день боротьби із захворюванням на туберкульоз.
- 25 – День Служби Безпеки України.
- 27 – Міжнародний день театру.

Жіноча гімназія.

БЕРЕЗЕНЬ

-
- 1 – 105 років від дня народження (с. *Нерубайка Новоархангельського району*) *Павла Байдебури* (1901-1985), українського письменника.
-
- 2 – 85 років від дня народження (с. *Соснівка Олександрівського району*) *Федора Павловського* (1921-1943), Героя Радянського Союзу.
-
- 3 – 80 років від дня народження (м. *Олександрія*) *Іллі Зверева* (1926-1966), російського письменника.
-
- 75 років від дня народження (с. *Володимирівка Кіровоградського району*) *Леоніда Тендюка*, українського письменника.
-
- 75 років від дня народження (м. *Гайворон*) *Станіслава Стриженюка*, українського поета.
-
- 10 – 120 років від дня народження (с. *Петропавлівка* нині у складі с. *Розсохуватки Маловисківського району*) *Олени Розмирович* (1886-1953) – партійної та державної діячки СРСР.
-
- 90 років від дня народження *Анатолія Бурковського* (1916-1985), Героя Радянського Союзу. Жив і працював у *Кіровограді*.
-
- 13 – 270 років від дня народження *Сергія Глебова* (1736-1786), російського поета і перекладача, одного з будівничих фортеці *Св. Єлисавети*.
-
- 15 – 120 років від дня народження *Сергія Кірова (Кострикова)* (1886-1934), державного і партійного діяча СРСР.
-
- 55 років від дня народження (м. *Кіровоград*) *Володимира Кир'янова*, – художника-графіка, ілюстратора книг.
-
- 165 років від дня народження *Вячеслава Манасейна* (1841-1941), російського лікаря-терапевта. У 1893 р. обраний почесним членом *Єлисаветградського медичного товариства*.
-
- 17 – 55 років від дня народження (с. *Тишківка Добровеличківського району*) *Олександра Гави*, актора, заслуженого артиста України.
-

- 20 – 80 років від дня народження (*с. Братський Посад Долинського району*) *Анатолія Контева* (1926-1980), українського художника.
-
- 21 – 140 років від дня народження (*м. Єлисаветград*) *Якова Паученка* (1866-1914), єлисаветградського архітектора. Кіровоградською обласною радою та облдержадміністрацією у 2002 році засновано премію імені Я.В. Паученка за досягнення у галузі архітектури, геральдики та декоративно-ужиткового мистецтва.
-
- 21 – 90 років від дня народження *Олександра Волкова* (1921-2003), Героя Радянського Союзу, жив і працював у *Кіровограді*.
-
- 23 – 85 років від дня народження (*м. Єлисаветград*) *Івана Компанійця* (1921-1975), українського історика, лауреата Державної премії СРСР.
-
- 25 – 105 років від дня народження (*м. Олександрія*) *Вікторії Белаковської* (1901-1965), живописця і графіка.
-
- 75 років від дня народження *Миколи Левандовського*, актора, диктора обласного радіо і телебачення впродовж півстоліття.
-
- 28 – 160 років від дня народження *Роберта Ельворті* (1846-1925), інженера-конструктора, підприємця. У 1874 р. разом з братом *Томасом* заснував у *Єлисаветграді* завод з виготовлення землеробських машин і знарядь, який вважався одним з кращих у Європі.
-

1.1841 (165 років тому). – Помер генерал-лейтенант *Микола Репнинський* (1790-1841), учасник Вітчизняної Війни 1812 р. Похований у своєму маєтку (*хутір Богоявленський та с. Федорівка Олександрійського повіту*).

4.1861 (145 років тому). – В Російській імперії скасовано кріпосне право.

6.1951 (55 років тому). – У Франції помер видатний український письменник і громадський діяч, уродженець *Єлисаветграда Володимир Винниченко*.

10.1861 (145 років тому). – Помер *Тарас Шевченко*.

10.1881 (125 років тому). – У *Єлисаветграді* вийшов перший номер журналу “Педагогический вестник”, перший у Російській імперії освітянський часопис, незалежний від Міністерства народної освіти. Редактор-видавець *Михайло Завадський* – директор *Єлисаветградського* земського реального училища. Журнал видавався по січень 1883 р., двічі на місяць. Ставив за мету “з’ясувати питання шкільної практики”. Був розрахований на викладачів початкових та середніх навчальних закладів. Основні розділи: школа в Росії, школа за кордоном, відгуки на книги та журнали педагогічного характеру. “Педагогический вестник” вирізнявся демократичними тенденціями, висловлювався за освіту для “низів”, відстоював право учителя бути самостійною особистістю, захищав українську мову і т.д.

14.1906 (100 років тому). – Помер генерал *Микола Новицький*, у молодості співчував революційно-демократичному руху в Росії, був приятелем Євгена Гребінки й Тараса Шевченка. З 1859 р. викладав у *Єлисаветградському кавалерійському училищі*, де його відвідував *Микола Добролюбов*. Брав активну участь у звільненні з кріпацтва родичів Шевченка, листувався з поетом, написав спогади про нього.

17.1961 (45 років тому). Колишній районний центр *м.Новогеоргіївськ*, перенесений із зони затоплення, і селище гідробудівників були об’єднані в одне місто *Хруцов*, згодом *м.Кремгес* (з 25.10.1962), потім *м.Світловодськ* (з 1969).

18.1876 (130 років тому). *Єлисаветградська* міська дума ухвалила рішення про передачу Київському університету Св. Володимира архіву Запорозької Січі, що зберігався у *фортеці Св. Єлисавети*.

27-28.1841 (165 років тому). Найбільший в історії *Єлисаветграда* паводок. Через швидке танення снігів рівень води в Інгулі піднявся настільки, що було затоплено усю прибережну частину міста, особливо постраждала *Ковалівка*. Знесено будинки двох кварталів, загинуло 20 чоловік.

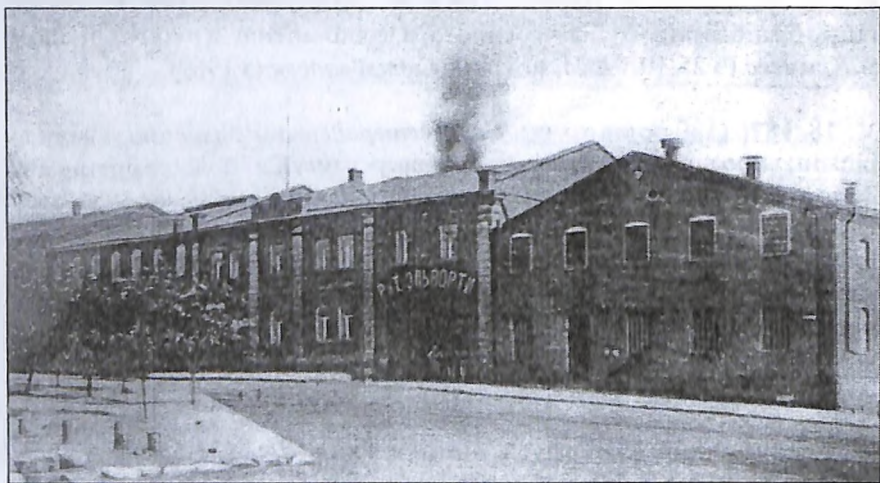
27.1891 (115 років тому). – Померла *Марія Садовська-Барілотті (Тобілевич)*, українська актриса і співачка.

У Європі завод Ельворті вважався кращим

Влітку 1874 року в листі до матері в Англію Роберт Ельворті повідомляє: *«Ми з Томасом вирішили організувати в Єлисаветграді свою справу»*. Так починається біографія знаменитого підприємства, без якого неможливо уявити наше місто.

Відтоді минуло 130 років, і нині маємо всі підстави вважати благословенною ту мить, коли у братів Ельворті народився цей задум, з вдячністю згадати їхні імена та справу, якій вони себе присвятили. Слід визнати, що розквіт Єлисаветграда – і не тільки промисловий, а й архітектурний, освітній, культурно-мистецький – безпосередньо пов'язаний з цим підприємством.

Зупинимось лише на деяких аспектах, замовчуваних у радянські часи, коли штучно, з ідеологічних міркувань (навіщо революцію робили?), намагалися розділити й навіть протиставити історію підприємства. Ото, мовляв, завод Ельворті, де «робітники працювали задля збільшення прибутків іноземних капіталістів», а оце наш завод «Червона зірка», який «став власністю трудового народу у 1920 році» і саме за радянської влади прославився. Звісно, це безсоромна брехня. Завод Ельворті до революції вважався кращим у Європі підприємством з виробництва сівалок: з 1882 по 1911 рік – 52 (!) нагороди на найпрестижніших міжнародних виставках (у тому числі «Золота медаль» Всесвітньої виставки у Парижі 1900 року). Ох, ці

Ельворті з дружиною.

вже Ельворті, такі не схожі на бездушних, жорстоких експлуататорів! Сьогодні зрозуміло, як пощастило нашому місту, що саме його облюбували талановиті підприємці, які багато в чому випереджали свій час. По-перше, здібні інженери. Роберт Ельворті навіть отримав патент на винайдення приводної частини... гелікоптера. А тим часом, про нього недавно писалося й таке: «... у 1888 році робітники-умільці сконструювали першу в Росії рядкову сівалку, їхній винахід заводчик запатентував на своє ім'я».

Дивовижний знімок можна бачити в експозиції музею заводу «Червона зірка»: це учні «вечірніх курсів при заводі Р. і Т. Ельворті». Хто вони? Керівництво підприємства на чолі із засновником! Постійно вчитися самим, щоб потім

навчати робітників – ось їхнє кредо.

Заснування заводу Ельворті неабияк посприяло перетворенню провінційного напівеврейського містечка в місто з європейським шармом, в один із промислових та культурних центрів півдня Росії. «Феномен Єлисаветграда, – зазначає Л. Вернський, онук лауреата Нобелівської премії І.Тамма, – певно полягає у тому, що жодне повітове місто в Росії на рубежі століть не дало такої кількості талановитих людей». Тому й не будемо втомлювати читачів їхнім переліком, як і переповідати історію заводу Ельворті. У Єлисаветграді для робітничої молоді Ельворті будують дві школи. Робітники також мають можливість безплатно відвідувати креслярські класи, відкриті у 1884 році на прохання Ельворті при земському реальному училищі як доповнення до вже існуючих Вечірніх рисувальних класів (ВРК). Ельворті надали кошти для обладнання приміщення ВРК електричним освітленням. Потурбувалися «кляті капіталісти Ельворті» й про дозвілля своїх працівників, влаштувавши чудовий клуб, при якому відкрили бібліотеку, діяв літературно-драматичний гурток («робітничий театр»), духовий оркестр і т. д.; був при клубі навіть... кегельбан. А про соціальний захист робітників заводу Ельворті можна дисертації писати: засновано фонд взаємного страхування працюючих на випадок смерті, пенсійну касу; утримували Ельворті пансіонат для

вдів та престарілих робітниць заводу, надавали робітникам допомогу у побудові житла.

Іще одна із складових успіху. Ельворті одними з перших зробили ставку на дрібного господаря, надавши йому можливість без зайвих формальностей купувати техніку в кредит.

«Технарі» Ельворті любили український живопис. Достеменно відомо, що у 1901 році Р. Ельворті їздив у Полтаву, щоб придбати відому картину В. Волкова «Петро І і Павло Полуботок», яку він бачив у Єлисаветграді на виставці Товариства передвижників. Вона зникла із нашого краєзнавчого музею десь у 1944 році. Приблизно тоді ж Ельворті придбав

картину М. Пимоненка та ряд інших. Отакі дивні, незвичайні експлуататори жили у нашому місті...

Останнім часом налагоджуються контакти і зв'язки з нащадками Ельворті в Англії. Онуки засновників заводу в 1995 році надали п'ять тисяч доларів на ремонт і оформлення музею історії підприємства, який розмістився в «особняку Ельворті»; передали туди сімейну реліквію – срібну тачку; заснували «стипендію Ельворті», і переможці конкурсу – наша учнівська молодь – мають змогу навчатися в Англії.

З'явилася меморіальна дошка на фасаді будинку, в якому жили Ельворті в Єлисаветграді; до 250-річчя міста споруджено чудовий пам'ятник братам Ельворті. Дивно інше, чому й досі у місті немає вулиці Ельворті. Адже вони незрівнянно більше заслуговують на таке вшанування, ніж Фрунзе, Орджонікідзе чи Калінін.

КВІТЕНЬ

- 1 – День сміху.
- Міжнародний день птахів
- 2 – День геолога
- 7 – Благовіщення Пресвятої Богородиці.
- Всесвітній день здоров'я.
- 11 – Міжнародний день визволення в'язнів
фашистських концтаборів.
- 12 – Всесвітній день авіації і космонавтики.
- 15 – День довкілля.
- 16 – Вхід Господній в Єрусалим.
- 18 – День пам'яток історії та культури.
- Міжнародний день пам'яток і визначних місць.
- 22 – Всесвітній день Землі.
- 23 – Великдень. Світле Воскресіння Христове.
- Всесвітній день книги і авторського права.
- 26 – День Чорнобильської трагедії.
- 28 – Всесвітній день поріднених міст.

Центральний собор.

КВІТЕНЬ

-
- 7 – 65 років від дня народження (с.Грушка Ульяновського району) Володимира Гаврилюка, ученого-металурга, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки.
-
- 50 років від дня народження Андрія Райковича, підприємця, голови правління ВАТ “Птахофабрика Ятрань”, заслуженого працівника сільського господарства України.
-
- 8 – 180 років від дня народження (с.Янівка Олександрівського району) Льва Поджію, сина декабриста; служив у Новомиргородському уланському полку.
-
- 9 – 210 років від дня народження (м.Новомиргород) Євгена Оболенського (1796-1865), декабриста, князя.
-
- 10 – 75 років від дня народження (с.Розкішне Голованівського району) Бориса Чамлая (1931-2001), поета-сатирика і гумориста.
-
- 13 – 120 років від дня народження (м.Єлисаветград) Василя Лубенцова (1886-1975), оперного співака, народного артиста РРФСР.
-
- 85 років від дня народження (с.Овнянка, нині Щасливе Олександрійського району) Михайла Байсака, контр-адмірала, письменника.
-
- 14 – 105 років від дня народження (м.Новомиргород) Юрія Мокрієва (1901-1991), українського письменника.
-
- 16 – 105 років від дня народження (м.Єлисаветград) Семена Тютюшкіна (1901-1980), почесного залізничника СРСР, Героя Соціалістичної Праці.
-
- 130 років від дня народження Георгія Проскури (1876-1958), українського ученого в галузі аеро- та гідромеханіки. Навчався в Єлисаветградському земському реальному училищі, академік АН УРСР, лауреат Державної премії СРСР.
-
- 17 – 90 років від дня народження (м.Єлисаветград) Павла Гельбаха, російського письменника, заслуженого діяча культури Литовської РСР.
-

- 18 – 75 років від дня народження *Леоніда Гулі*, авіатора, заслуженого штурмана СРСР. З 1966 працював у *Кіровоградських* закладах: школі вищої льотної підготовки, льотно-штурманському училищі, вищому льотному училищі; заслужений штурман СРСР.
- 20 – 260 років від дня народження *Федора Боровського* (1746-1805), російського військового діяча, генерал-майора. Похований у *с. Талова Балка* (*Світловодський район*).
- 130 років від дня народження *Володимира Домогацького* (1876-1939), російського скульптора. Перші роки провів у маєтку матері *Протопопівці Олександрійського району*.
- 120 років від дня народження (*м. Єлисаветград*) *Віктора Таратуди* (1881-1926), професійного революціонера, державного і партійного діяча СРСР. Його ім'я носить ремонтно-механічний завод у *Кіровограді*.
- 115 років від дня народження *Юрія Тютюнника* (1891-1929), українського військового діяча доби УНР. Був начальним штабу в отамана *М. Григор'єва* під час заколоту на *Єлисаветградщині*.
- 21 – 85 років від дня народження (*с. Єгорівка Новоукраїнського району*) *Лариси Скрипник* – українського мовознавця, доктора філологічних наук, професора, лауреата Державної премії СРСР.
- 22 – 55 років від дня народження (*сміт Добровеличківка*) *Володимира Горбатюка*, професійного кобзаря, заслуженого діяча мистецтв України.
- 23 – 165 років від дня народження (*м. Олександрія*) *Вадима Романова* (1841-1890), російського письменника, сина контр-адмірала, декабриста *Володимира Романова*.
- 26 – 75 років від дня народження (*м. Зінов'євськ*) *Зіновія Архангородського*, українського спортсмена і тренера, заслуженого тренера СРСР.
- 28 – 60 років від дня народження (*м. Кіровоград*) *Анатолія Бойка*, доктора технічних наук, професора, директора навчально-наукового центру машинобудування для АПК.

30 *Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік*
– 120 років від дня народження *Миколи Гумільова* (1886-1921),
російського поета. З 1916 р. служив в *Олександрійському*
гусарському полку, якому присвятив декілька поезій.

1. 1896 (110 років тому). – Інженер *Михайло Алтухов* остаточно завершив спорудження *Єлисаветградського водогону*.

2. 1981 (25 років тому). – Помер український письменник *Віктор Близнець*, народився 10.04.1933 р. у с. *Володимирівці Компаніївського району*.

12. 1921 (85 років тому). – У *Єлисаветграді* при відділі мистецтв “Худпроп” відкрито художню майстерню для художників-професіоналів. Завідуючий *Семен Данишевський (1870-1944)*.

15. 1881 (125 років тому). – В *Єлисаветграді* відбувся перший єврейський погром. Хоча обійшлося без жертв, в історію місто потрапило з цим тавром.

20. 1921 (85 років тому). У *Єлисаветградському* концентраційному таборі, що розміщувався у центрі міста, утримувалось 265 військовополонених поляків.

20. 1946 (60 років тому). – Встановлено бронзовий бюст двічі Героя Радянського Союзу *Олексія Мазуренка* на його батьківщині – смт *Устинівці*.

23. 1876 (130 років тому). – Помер російський композитор і педагог *Павло Воротников*. Значна частина його життя (1825-1843, 1848-1863) пов’язана з *Єлисаветградом*.

28. 1911 (95 років тому). – Відомий спортсмен-авіатор з Одеси *Сергій Уточкін*, здійснив у *Єлисаветграді* 5 польотів (два з них – із пасажирами) на аероплані “*Фарман*” власного виробництва.

29. 1921 (85 років тому). – Загинув головний отаман Холодного Яру *Костянтин Пестушко* (псевдонім *Степовий-Блакитний*), уродженець с. *Ганнівки Петрівського району*.

Вулицям Єлисаветграда – українські назви

Давно мріяв мати довідник про вулиці нашого міста. І от, нарешті, він потрапив мені до рук. Більш захоплююче читання, ніж це, смію вас запевнити, важко уявити. І перше почуття, що охоплює при знайомстві з назвами кіровоградських вулиць (а їх разом із провулками, тупиками, площами та проїздами – понад 800!), – це сором. Маємо таку топоніміку, що мимоволі хочеться вигукнути: «У які часи живемо, панове?!» Ще у часи хрущовської «відлиги» поет Б.Слущкий, немов про нас сьогоднішніх, писав:

*Провинция, периферия, тыл,
Который, как замерз, так не оттаял,
Где до сих пор еще не умер Сталин.
Нет, умер! Но доселе не остыл.*

Щодо назв багатьох наших вулиць – це суцша правда! І дотепер маємо вулиці Артема, Будьонного, Володарського, Воровського, Держинського, Калініна, Кірова, Красіна, Куйбишева, Луначарського, Орджонікідзе, Павлика Морозова, Свердлова, Фрунзе, Урицького et cetera, натхнених сталінською епохою. Лише недавно місто позбулось назв на честь Жданова та Вишинського. А чого варті вулиці, які увічнюють Першу, Другу і Третю П'ятирічки? 40-у, 50-у, та 60-у річниці Жовтня? 40 та 50 років Радянської армії, 20 років міліції і т.д. і т.п.? А як вам подобаються дві вулиці Радянські, Соціалістична, вулиці Комінтерну, Профінтерну, Комсомольська, Піонерська, Комуністичний проспект, Жовтневої революції, Крупської, Марії Ульянової і т.п. Або, поясніть, навіщо місту Кіровограду ще й вулиця Кіровоградська? А що означає назва «40 років України», достеменно, очевидно, ніхто не скаже (незалежній Україні – ще й п'ятнадцяти немає), як і про походження таких назв провулків, як Третього вересня чи Першого січня. Є у нас і такі «шедеври» топонімії! Ну, нехай там 8 Березня чи 1 Травня – це зрозуміло, а от уже така увічнена в назві вулиці дата, як 9 Січня, викликає подив (як ми здогадуємось, певно, мається на увазі «кривава неділя» 9 січня 1905 року – розстріл біля Зимового палацу у Петербурзі мирної маніфестації трудящих на чолі зі священником Г.Гапоном). Серед кольорів у кіровоградській топонімії домінує «червоний»: вулиці Краснопресненська, Червоноармійська, Червоногвардійська, Червонофлотська, Червоногірська, Червонозорівська, провулок Червоний. В очі впадає також мілітарна спрямованість

Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік
кіровоградських вулиць: Солдатська, Авіаційна, Батарейна, провулки Армійський, Артилерійський, Гаубичний, Грозний і т.п. А топонімів на честь води розвели стільки, що й потонути неважко: вулиці Водогінна та Водосточна, провулки Водяний, Водозбірний, навіть – Приморський!

Звичайно, є у нас і вулиці на честь видатних діячів російської та української культури: письменників, музикантів, художників, акторів.

До речі, не праві наші літератори, які вважають, що у місті не увічнені імена корифеїв українського театру. Є в Кіровограді вулиці Кропивницького, Тобілевича, Саксаганського, Гната Юри. Єдиний, хто може почуватися скривдженим, – це Микола Садовський.

«Ще не вмерла Україна» в топоніміці Кіровограда передовсім завдяки Лелеківці, де останнім часом з'явилися вулиці І.Мазепи, козака Сулими, Б.Хмельницького, І.Богуна, І.Гонти, П.Калнишевського, П.Дорошенка, С.Палія, Козацька, Народна, Василя Стуса, М. Грушевського (на Масляниківці). Однак всі вони, як бачимо, знаходяться на околицях; центр для українських назв залишається поки що неприступним.

Новому складу міської комісії з питань адміністративно-територіального устрою міста та символіки (хочеться додати й топоніміки) роботи вистачить надовго. Передовсім, на наш погляд, слід визначитися, як бути з топонімами радянської доби. Щось, безперечно, має нагадувати про цю епоху. Принаймні, в Єлисаветграді слід мати хоча б декілька таких вулиць: на честь Л.Троцького, Г.Зінов'єва, Д.Бедного – трьох видатних діячів більшовицької

Будинок, в якому народився один з вождів Жовтневої революції 1917 року Г.О. Зінов'єв (сучасний вигляд).

революції, наших земляків; зберегти варто й вулицю Кіровоградську – на пам'ять про колишню назву міста. Всі інші вулиці доречно переймувати на честь видатних українських патріотів та визначних уродженців Єлисаветграда.

Обережно і диференційовано маємо поставитися до повернення вулицям їхніх первісних назв. Звісно, ніхто не заперечуватиме, коли провулок Тракторний знову стане Духовним, вулиці Свердлова та Орджонікідзе – Вознесенською й Кавалерійською. Та чи обов'язково, приміром, знову мати вулиці Болотяну (нині Пролетарська) або Грязну. Першу, до речі, і можна назвати іменем Зінов'єва: на ній зберігся будинок, в якому він народився. Трохи старих назв вулиць у Кіровограді якимось дивом вціліло: Київська, Чигиринська, Островська (не Островського, як нині), Харківська, Кавказька, Кримська, Херсонська, провулки Семенівський та Акимівський, деякі інші.

«Творчість перейменовувачів» вулиць інколи вражає. Неабияку винахідливість вони виявили зокрема, коли постало питання про вшанування пам'яті поета М.Некрасова. Вулиця на його честь з'явилася в... мікрорайоні Некрасівка. Логічно? Ще б пак! Пригадався фейлетон Є.Петрова (того самого, який разом з І.Ільфом написав «Дванадцять стільців» і «Золоте теля») під назвою «Вшановують пам'ять», який побачив світ у 1928 році...

Керівництво одного містечка отримало з губернії розпорядження присвоїти одній з вулиць «ім'я героя праці товариша Некрасова». Вулиць у містечку було лише вісім, і місцеве начальство давно назвало їх на свою честь. Що робити? Хтось згадав, що у місті є ще й тупик імені Пушкіна. Оскільки ніхто з присутніх не зміг пригадати ніякого Пушкіна серед губернського начальства, то одностайно вирішили пушкінський тупик перейменувати в «тупик імені тов. Некрасова», а йому з цієї нагоди надіслати вітальну телеграму.

Щось подібне не так давно мало місце й у Кіровограді, коли вшановували пам'ять уродженця Єлисаветграда, знаменитого музиканта Генріха Нейгауза. Оскільки в центрі міста всі вулиці й провулки віддали «полум'ям революціонерам», то вихід знайшли оригінальний: у Кіровограді замість Театрального тупика з'явився тупик... Генріха Нейгауза.

Сподіваємося, що новий склад міської комісії з топоніміки уникне анекдотичних ситуацій, у які потрапляли попередники. Замість того, щоб вигадувати місту Святої Єлисавети черговий псевдонім, значно корисніше зосередитися на наповненні його вулиць українським змістом.

ТРАВЕНЬ

- 1-2 – Дні Міжнародної солідарності трудящих.
- 3 – Всесвітній день свободи преси.
- 6 – День вшанування Великомученика Георгія Побідоносця (Юрія Зміборця).
- 8 – День вшанування Апостола і Євангеліста Марка.
– День Червоного Хреста.
- 9 – День Перемоги.
- 14 – День Матері.
- 15 – Міжнародний день сім'ї.
- 16 – День вшанування преподобного Феодосія, ігумена Києво-Печерського.
- 17 – Всесвітній день телекомунікацій.
- 18 – Міжнародний день музеїв.
- 20 – День Європи. День науки.
– День банківських працівників.
- 21 – Всесвітній день культурного різноманіття в ім.'я діалогу та розвитку.
– День вшанування Апостола і Євангеліста Іоанна Богослова.
- 22 – День перепоховання Тараса Шевченка на Чернечій горі поблизу Канева.
- 24 – День вшанування святих Рівноапостольних Кирила та Мефодія. День слов'янської писемності та культури.
- 27 – День працівників видавництва, поліграфії і книгорозповсюдження.
- 28 – День хіміка. День прикордонника.
- 29 – Міжнародний день миротворців ООН.
- 31 – Міжнародний день боротьби з тютюнопалінням.

ТРАВЕНЬ

-
- 3 – 65 років від дня народження *Ореста Цімейка*, українського лікаря-нейрохірурга, доктора медичних наук, заслуженого лікаря України. У 1969-1972 працював у *Кіровоградській обласній лікарні*.
-
- 4 – 55 років від дня народження (*с.Глодоси Новоукраїнського району*) *Юрія Дмитренка*, українського письменника.
-
- 7 – 195 років від дня народження *Миколи Рибаківа* (1811-1876), російського актора. Подовгу гастроллював у *Єлисаветграді*.
- 195 років від дня народження *Миколи Милославського* (1811-1882), російського актора. Деякий час (з 1879 р.) був власником *Єлисаветградського театру*.
-
- 8 – 130 років від дня народження *Миколи Бурденка* (1876-1946), російського лікаря-хірурга. У 1902-1903 працював на *Єлисаветградщині*.
-
- 9 – 80 років від дня народження (*м.Зінов'євськ*) *Олени Лищанович*, української кіноактриси.
-
- 13 – 55 років від дня народження *Сергія Ткаченка*, українського поета і перекладача. Дитинство провів у *Голованівському районі та м.Ульяновці*. З 1987 року працює в ООН. Разом з братом Всеволодом заснував регіональний часопис „Ятрань”.
-
- 14 – 85 років від дня народження (*с.Диківка Знам'янського району*) *Петра Осипенка*, українського правознавця, прокурора УРСР (до 1990), заслуженого юриста УРСР.
-
- 18 – 185 років від дня народження (*с.Сасівка Компаніївського району*) *Олександри Добровольської* (1821 – після 1892), *єлисаветградської красуні*, музи А.Фета, за чоловіком *Бржеської*.
-
- 19 – 75 років від дня народження *Аркадія Мацієвського*, українського скульптора, автора багатьох пам'ятників та меморіальних дошок на *Кіровоградщині*.
-
- 21 – 45 років від дня народження (*с.Бандурове Гайворонського району*) *Миколи Цвіліховського*, доктора біологічних наук,
-

Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік
директора Інституту ветеринарної медицини, якості і продукції
АПК Національного аграрного інституту.

- 155 років від дня народження (м.Новомиргород) Миколи
Зіорова (1851-1915), церковного діяча, проповідника,
духовного письменника, вихованця Єлисаветградського
духовного училища.
-
- 23 – 170 років від дня народження Наталії Пушкіної (1836-1913),
молодшої дочки геніального російського поета. Декілька років
(з 1853) мешкала в Єлисаветграді.
-
- 25 – 85 років від дня народження (с.Ясинуватка
Олександрівського району) Олександра Бабенка (1881-1959),
українського фізика-методиста та художника-карикатуриста,
під псевдонімом Москіт малював в українському сатиричному
журналі „Шершень” (1906).
-
- 80 років від дня народження Миколи Рудякова (1926-1993),
українського мовознавця, доктора філологічних наук,
професора КДПІ ім. О.С.Пушкіна.
-
- 31 – 135 років від дня народження Юлії Шостаківської (1871-
1939), української актриси. Виступала у трупі чоловіка
Д.Гайдамаки-Вертепова в Єлисаветграді (1920-1921).
-
- 90 років від дня народження (м.Єлисаветград) Григорія
Гончара (1916-1998), Героя Радянського Союзу.
-
- 60 років від дня народження Віктора Пояркова, педагога,
заслуженого учителя України. З 1991 – засновник і директор
Кіровоградського кібернетико-технічного коледжу, з якого
сформував навчально-науковий педагогічний комплекс.
-

18.1861 (145 років тому). – Похорони Тараса Шевченка на
Чернечій горі під Каневом, в яких найактивнішу участь взяв
уродженець нашого краю (м. Нова Прага), художник Григорій
Честахівський (1820-1893).

27.1971 (35 років тому). – Померла видатна арфістка і педагог,
народна артистка СРСР Ксенія Ерделі (1878-1971); народилась у
с.Миролюбівці Маловисківського району.

29.1936 (70 років тому). – Став до ладу Гайворонський маслозавод.

30.1876 (130 років тому). – Заборона українського друкованого слова царським урядом (Емський указ).

Водонапірна башта.

Навіщо Єлисаветграду псевдонім?

Прикро, але факт. Наше місто відзначило 250-ту річницю свого народження під псевдонімом. А винуватцями того, що Єлисаветград 82 роки живе під вигаданим іменем, поміркувавши, слід визнати передовсім декількох його уродженців. Фортеця св. Єлисавети, Єлисавет, Єлисаветград – так було перших 170 років. Ну, а потім троє вихідців із Єлисаветградщини «вляпались» у жовтневий переворот 1917 року, причому в ролі вождів більшовицької революції. Маємо на увазі тих, хто увійшов в історію під псевдонімами *Григорій Зінов'єв, Лев Троцький та Дем'ян Бедний (насправді Гершко Радомисьльський – Анфельбаум, Лейба Бронштейн, Юхим Придворов)*.

Лев Троцький

Вина наших земляків у тім, що вони не заперечили проти перейменувань міст на свою честь. Більше того, перелік «прижиттєвих увічнень» у назвах міст відкрив наприкінці 1922 року Троцьк – так перейменовували Гатчину. Дійсно, за популярністю Лев Давидович випереджав у ті роки самого Леніна, навіть Єлисаветградський радянський театр у 1920 році був названий на честь „товариша Троцького”. Пізніше, у 1924 році, «свої» міста отримали Зінов'єв, Сталін та ще декілька дрібніших діячів революції.

На честь голови Комінтерну перейменовували Єлисаветград – місто, в якому він народився. Замість вулиці Михайлівської у місті з'явилася вулиця Зінов'єва, на розі якої й дотепер стоїть його будинок. Поява міст на честь Троцького й Зінов'єва не дивує: вони – керівники партії й держави. Інша справа – пролетарський поет Дем'ян Бедний, а тим часом і він був вшанований містом на честь своєї персони: уже в 1925 році Спаськ назвали Беднодем'яновськом. Ніхто інший із письменників, навіть Горький, цього за життя не заслужив. Отож вождем письменників слід вважати нашого земляка. І хто знає, коли б у нас не було Зінов'єва, Єлисаветград запросто могли перейменувати у Беднодем'яновськ, не кажучи вже про Троцьк. Втім, як ліпше називатися жителю міста – зінов'євцем, троцькістом чи беднодем'яновцем – судити не беремося. Можливо, коли б Єлисаветград став Беднодем'яновськом, беднодем'яновцями ми були б і досі.

Григорій Зінов'єв

Згодом, коли революція в особі Сталіна перетворила Троцького й Зінов'єва на «ворогів народу», міста, що мали нещастя називатися на їхню честь, знову перейменовували. Місто Троцьк, зокрема, назвали Красногвардейськом. Взагалі, якоїсь логіки та здорового глузду тут шукати марно. Особливо пощастило Сергію Кострикову, відомому під псевдонімом Кіров. У 1934 році після його загадкового вбивства на карті з'явилися міста: Кіров (колишня Вятка), Кірово, Кіровоград

(замість Зінов'євська), Кіровград (Калата у Свердловській області), Кіровабад (Гянджа), Кіровакан (Каракліс), ще один Кіров у Калузькій області, два Кіровська (під Ленінградом та на Луганщині) і т.д. і т.п. Зайве й нагадувати, що принаймні до нашого міста Кіров не має ніякого відношення. Не виключено, що він навіть не знав про існування Єлисаветграда. Назва Кіровоград – абсолютно штучна для нашого міста, невдало вигадане для нього ім'я, чужий псевдонім. Звісно, й вулицю Зінов'єва в Кіровограді перейменовували на вулицю Кірова.

До речі, за кількістю перейменувань у радянські часи з Єлисаветградом може позмагатися хіба що сумнозвісний Будионнівськ, що у Ставропольському краї. Його назву змінювали чотири рази: Прикумськ – Будионнівськ – Прикумськ – Будионнівськ.

Та й навіть коли б серед вождів більшовицької революції не було наших земляків, Єлисаветград все одно перейменовували б. Більшовики намагалися позбавитися як від назв, утворених від імен царів, так і від тих, що мали релігійне походження.

Коли декілька років тому постало питання, як бути з нинішньою назвою, абсурдною для головного міста центрально-української області незалежної держави, думки розділилися на діаметрально протилежні. І все ж, дискусія, що розгорнулася, не була безплідною. Єлисаветград повертається. Тут слід відзначити насамперед роль православної церкви, яка відроджує культ покровительки міста, святої праведниці Єлисавети. Є ікона з її

Дем'ян Бедний

Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік
зображенням у Преображенській церкві, відзначається день пам'яті Святої Єлисавети. Незабаром у місті буде споруджено церкву в ім'я святої Єлисавети. Ми дізналися, що географічний атлас, виданий у Франції декілька років тому, вже повернув на його звичне місце в Україні та світі наш Єлисаветград. Нещодавно облдержадміністрація видала розпорядження про відтворення визначної пам'ятки історії та культури – фортеці св. Єлисавети. Постаралися й наші геральдисти. Розроблені й затверджені недавно герби міста та області не мають нічого спільного з назвою Кіровоград. Настав час місту, що тривалий час жило під псевдонімом, повернути його справжнє ім'я, яким ми, його жителі, можемо пишатися. Єлисавет, Єлисаветград! Трохи переінакшивши класика, можна сказати: «... Як багато у цьому звуці для серця нашого злилось!». Імператорів та вождів під псевдонімами викликано на суд історії, святі імена праведників, пророків та мучеників залишаються назавжди.

Двірцевий бульвар.

ЧЕРВЕНЬ

- 1 – Вознесіння Господнє.
- Міжнародний день захисту дітей
- 3 – День вшанування Святих Рівноапостольних царя Костянтина і цариці Олени.
- 4 – День працівників водного господарства.
- 5 – Всесвітній день охорони навколишнього середовища.
- 6 – День журналіста.
- 11 – П'ятидесятниця. День Святої Трійці.
- День працівників легкої промисловості.
- 12 – День Святого Духа.
- 17 – Всесвітній день боротьби з опустелюванням і засухами.
- 18 – День медичного працівника.
- 20 – Всесвітній день біженців.
- 22 – День скорботи і вшанування пам'яті жертв війни в Україні.
- 23 – День державної служби.
- 25 – День молоді. День митної служби України.
- 26 – Міжнародний день боротьби зі зловживанням наркотиками та їх незаконним розповсюдженням
- 28 – День Конституції України.

Лікарня Червоного Хреста.

ЧЕРВЕНЬ

-
- 1 – 75 років від дня народження (м. Мала Виска) *Володимира Бровченка*, українського поета, заслуженого діяча мистецтв України.
-
- 2 – 80 років від дня народження (с.Павлиш Онуфріївського району) *Андрія Омельченка (1926-1981)*, співака-бандуриста, дослідника народної музики та кобзарського мистецтва.
-
- 80 років від дня народження (сmt Салькове Гайворонського району) *Анатолія Зелінського*, українського правознавця, доктора юридичних наук, професора Харківського юридичного інституту.
-
- 3 – 70 років від дня народження (с.Хмельове Маловисківського району) *Андрія Бабенка*, фахівця у галузі механіки, доктора технічних наук, професора Кіровоградського національного технічного університету.
-
- 4 – 65 років від дня народження (с.Федорівка Добровеличківського району) *Василя Литвина*, кобзаря, письменника та громадського діяча, заслуженого артиста України.
-
- 6 – 120 років від дня народження (м.Бобринець) *Григорія Мельничанського (1886-1937)*, професійного революціонера.
-
- 55 років від дня народження (с.Розділ Голованівського району) *Володимира Редька*, українського інженера атомної енергетики.
-
- 9 – 80 років від дня народження (с.Мартоноша Новомиргородського району) *Віталія Гамази*, майстра декоративно-ужиткового мистецтва (різьбяр), заслуженого майстра народної творчості УРСР.
-
- 10 – 100 років від дня народження (с.Березівка Долинського району) *Федора Самойловича*, українського письменника і педагога.
-
- 80 років від дня народження (сmt Устинівка) *Леоніда Фільштейна*, українського економіста, дійсного члена Академії
-

економічних наук України, професора *Кіровоградського національного технічного університету*.

12 – 210 років від дня народження (м.Олександрія) *Володимира Романова (1796-1864)*, декабриста, географа, контр-адмірала.

– 140 років від дня народження *Антоня Синявського (1866-1951)*, українського педагога, діяча освіти часів УНР. У 1947-1949 працював у *Кіровоградському педагогічному інституті*.

12 – 85 років від дня народження (с.Зелене *Петрівського району*) *Павла Кришеня*, українського лікаря-хірурга, професора, доктора медичних наук, заслуженого діяча науки УРСР.

– 125 років від дня народження *Григорія Котовського (1881-1925)*, військового діяча, легендарного героя громадянської війни. У 1907 р. сидів у *Єлисаветградській пересильній в'язниці*. Під час громадянської війни активно діяв на території нашого краю.

13 – 55 років від дня народження (с. *Небелівка Новоархангельського району*) *Григорія Гнатюка*, живописця, учасника багатьох виставок, живе і працює у рідному селі.

16 – 85 років від дня народження (с.*Красносілка Олександрівського району*) *Василя Витріщака*, військового лікаря, доктора медичних наук, заслуженого лікаря Латвійської РСР.

19 – 60 років від дня народження (м.Олександрія) *Олександра Батури*, доктора економічних наук, професора Дніпропетровської медичної академії.

20 – 70 років від дня народження (м.*Помічна Добровеличківського району*) *Віктора Петренка (1936-1985)*, українського математика, доктора фізико-математичних наук, професора Харківського університету.

27 – 65 років від дня народження (м.*Помічна Добровеличківського району*) *Анатолія Чегодара*, доктора медичних наук, професора Кримського медичного університету.

29 – 90 років від дня народження (с.*Липняжка Добровеличківського району*) *Петра Шемендюка*, Героя Радянського Союзу.

30 – 140 років від дня народження *Тихона Осадчого (1866-1945)*, економіста, земського статистика, працював у *Єлисаветградському повіті*.

– 130 років від дня народження *Сергія Уточкіна (1876-1915)*, спортсмена й авіатора. 28.04.1911 здійснив польоти в *Єлисаветграді*.

– 65 років від дня народження (сmt *Олександрівка*) *Світлани Барабаш*, літературознавця, поетеси, публіциста, заслуженого працівника освіти України, члена-кореспондента Міжнародної кадрової академії.

1.1871 (135 років тому). – В *Єлисаветграді* відкрито *Олександрівський дитячий притулок*, влаштований ... «в пам'ять чудесного спасення життя імператора *Александра II* от злодейского покушения».

2.1921 (85 років тому). – У *Єлисаветграді* відкрився Палац науки та мистецтва. У ньому розмістили історико-археологічний музей та картинну галерею. Природничо-історичний музей було відкрито у приміщенні колишнього реального училища.

1891 (115 років тому). – Засновано *Єлисаветградський машинобудівний та чавуноливарний завод товариства В.А.Якульського*. Виготворяв обладнання для млинів та олійниць. Заводом керувало правління на чолі з директором-розпорядником, що обирався зборами пайовиків.

5.1911 (95 років тому). – Створено *Єлисаветградську повітову земську касу дрібного кредиту*. Підлягала земській управі, видавала позики сільськогосподарським кредитним товариствам.

8.1961 (45 років тому). – На заводі "*Червона Зірка*" випущено мільйонну сівалку за післявоєнний час.

10.1971 (35 років тому). Померла поетеса *Олена Журлива (1898-1971)*. Учителювала у *Кіровоградській СШ № 3*, яка тепер носить її ім'я.

- 18 – 75 років від дня народження *Леоніда Гулі*, авіатора, заслуженого штурмана СРСР. З 1966 працював у *Кіровоградських* закладах: школі вищої льотної підготовки, льотно-штурманському училищі, вищому льотному училищі; заслужений штурман СРСР.
-
- 20 – 260 років від дня народження *Федора Боровського* (1746-1805), російського військового діяча, генерал-майора. Похований у *с.Талова Балка* (*Світловодський район*).
-
- 130 років від дня народження *Володимира Домогацького* (1876-1939), російського скульптора. Перші роки провів у маєтку матері *Протопопівці Олександрійського району*.
-
- 120 років від дня народження (*м.Єлисаветград*) *Віктора Таратуги* (1881-1926), професійного революціонера, державного і партійного діяча СРСР. Його ім'я носить ремонтно-механічний завод у *Кіровограді*.
-
- 115 років від дня народження *Юрія Тютюнника* (1891-1929), українського військового діяча доби УНР. Був начальним штабу в отамана *М.Григор'єва* під час заколоту на *Єлисаветградщині*.
-
- 21 – 85 років від дня народження (*с.Єгорівка Новоукраїнського району*) *Лариси Скрипник* – українського мовознавця, доктора філологічних наук, професора, лауреата Державної премії СРСР.
-
- 22 – 55 років від дня народження (*сmt Добровеличківка*) *Володимира Горбатюка*, професійного кобзаря, заслуженого діяча мистецтв України.
-
- 23 – 165 років від дня народження (*м.Олександрія*) *Вадима Романова* (1841-1890), російського письменника, сина контр-адмірала, декабриста *Володимира Романова*.
-
- 26 – 75 років від дня народження (*м.Зінов'євськ*) *Зіновія Архангородського*, українського спортсмена і тренера, заслуженого тренера СРСР.
-
- 28 – 60 років від дня народження (*м.Кіровоград*) *Анатолія Бойка*, доктора технічних наук, професора, директора навчально-наукового центру машинобудування для АПК.

Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік

30 – 120 років від дня народження Миколи Гумільова (1886-1921), російського поета. З 1916 р. служив в *Олександрійському гусарському полку*, якому присвятив декілька поезій.

1. 1896 (110 років тому). – Інженер *Михайло Алтухов* остаточно завершив спорудження *Єлисаветградського водогону*.

2. 1981 (25 років тому). – Помер український письменник *Віктор Близнець*, народився 10.04.1933 р. у с. *Володимирівці Компаніївського району*.

12. 1921 (85 років тому). – У *Єлисаветграді* при відділі мистецтв “Худпроп” відкрито художню майстерню для художників-професіоналів. Завідуючий *Семен Данишевський (1870-1944)*.

15. 1881 (125 років тому). – В *Єлисаветграді* відбувся перший єврейський погром. Хоча обійшлося без жертв, в історію місто потрапило з цим тавром.

20. 1921 (85 років тому). У *Єлисаветградському* концентраційному таборі, що розміщувався у центрі міста, утримувалось 265 військовополонених поляків.

20. 1946 (60 років тому). – Встановлено бронзовий бюст двічі Героя Радянського Союзу *Олексія Мазуренка* на його батьківщині – смт *Устинівці*.

23. 1876 (130 років тому). – Помер російський композитор і педагог *Павло Воротников*. Значна частина його життя (1825-1843, 1848-1863) пов’язана з *Єлисаветградом*.

28. 1911 (95 років тому). – Відомий спортсмен-авіатор з Одеси *Сергій Уточкін*, здійснив у *Єлисаветграді* 5 польотів (два з них – із пасажирами) на аероплані “*Фарман*” власного виробництва.

29. 1921 (85 років тому). – Загинув головний отаман Холодного Яру *Костянтин Пестушко* (псевдонім *Степовий-Блакитний*), уродженець с. *Ганнівки Петрівського району*.

Вулицям Єлисаветграда – українські назви

Давно мріяв мати довідник про вулиці нашого міста. І от, нарешті, він потрапив мені до рук. Більш захоплююче читання, ніж це, смію вас запевнити, важко уявити. І перше почуття, що охоплює при знайомстві з назвами кіровоградських вулиць (а їх разом із провулками, тупиками, площами та проїздами – понад 800!), – це сором. Маємо таку топоніміку, що мимоволі хочеться вигукнути: «У які часи живемо, панове?!» Ще у часи хрущовської «відлиги» поет Б.Слущкий, немов про нас сьогоднішніх, писав:

*Провинция, периферия, тыл,
Который, как замерз, так не оттаял,
Где до сих пор еще не умер Сталин.
Нет, умер! Но доселе не остыл.*

Щодо назв багатьох наших вулиць – це суцша правда! І дотепер маємо вулиці Артема, Будьонного, Володарського, Воровського, Держинського, Калініна, Кірова, Красіна, Куйбишева, Луначарського, Орджонікідзе, Павлика Морозова, Свердлова, Фрунзе, Урицького et cetera, натхнених сталінською епохою. Лише недавно місто позбулось назв на честь Жданова та Вишинського. А чого варті вулиці, які увічнюють Першу, Другу і Третю П'ятирічки? 40-у, 50-у, та 60-у річниці Жовтня? 40 та 50 років Радянської армії, 20 років міліції і т.д. і т.п.? А як вам подобаються дві вулиці Радянські, Соціалістична, вулиці Комінтерну, Профінтерну, Комсомольська, Піонерська, Комуністичний проспект, Жовтневої революції, Крупської, Марії Ульянової і т.п. Або, поясніть, навіщо місту Кіровограду ще й вулиця Кіровоградська? А що означає назва «40 років України», достеменно, очевидно, ніхто не скаже (незалежній Україні – ще й п'ятнадцяти немає), як і про походження таких назв провулків, як Третього вересня чи Першого січня. Є у нас і такі «шедеври» топонімії! Ну, нехай там 8 Березня чи 1 Травня – це зрозуміло, а от уже така увічнена в назві вулиці дата, як 9 Січня, викликає подив (як ми здогадуємось, певно, мається на увазі «кривава неділя» 9 січня 1905 року – розстріл біля Зимового палацу у Петербурзі мирної маніфестації трудящих на чолі зі священником Г.Гапоном). Серед кольорів у кіровоградській топонімії домінує «червоний»: вулиці Краснопресненська, Червоноармійська, Червоногвардійська, Червонофлотська, Червоногірська, Червонозорівська, провулок Червоний. В очі впадає також мілітарна спрямованість

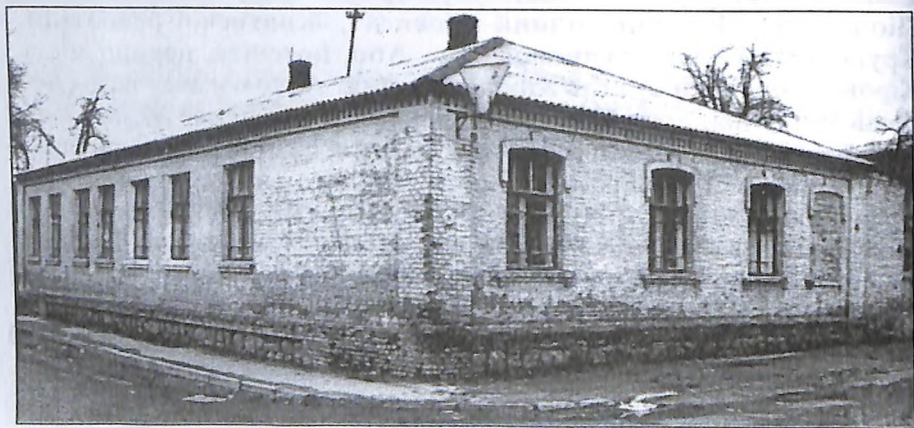
Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік
кіровоградських вулиць: Солдатська, Авіаційна, Батарейна, провулки Армійський, Артилерійський, Гаубичний, Грозний і т.п. А топонімів на честь води розвели стільки, що й потонути неважко: вулиці Водогінна та Водосточна, провулки Водяний, Водозбірний, навіть – Приморський!

Звичайно, є у нас і вулиці на честь видатних діячів російської та української культури: письменників, музикантів, художників, акторів.

До речі, не праві наші літератори, які вважають, що у місті не увічнені імена корифеїв українського театру. Є в Кіровограді вулиці Кропивницького, Тобілевича, Саксаганського, Гната Юри. Єдиний, хто може почуватися скривдженим, – це Микола Садовський.

«Ще не вмерла Україна» в топонімії Кіровограда передовсім завдяки Лелеківці, де останнім часом з'явилися вулиці І.Мазепи, козака Сулими, Б.Хмельницького, І.Богуна, І.Гонти, П.Калнишевського, П.Дорошенка, С.Палія, Козацька, Народна, Василя Стуса, М. Грушевського (на Масляниківці). Однак всі вони, як бачимо, знаходяться на околицях; центр для українських назв залишається поки що неприступним.

Новому складу міської комісії з питань адміністративно-територіального устрою міста та символіки (хочеться додати й топоніміки) роботи вистачить надовго. Передовсім, на наш погляд, слід визначитися, як бути з топонімами радянської доби. Щось, безперечно, має нагадувати про цю епоху. Принаймні, в Єлисаветграді слід мати хоча б декілька таких вулиць: на честь Л.Троцького, Г.Зінов'єва, Д.Бедного – трьох видатних діячів більшовицької

Будинок, в якому народився один з вождів Жовтневої революції 1917 року Г.О. Зінов'єв (сучасний вигляд).

революції, наших земляків; зберегти варто й вулицю Кіровоградську – на пам'ять про колишню назву міста. Всі інші вулиці доречно переймувати на честь видатних українських патріотів та визначних уродженців Єлисаветграда.

Обережно і диференційовано маємо поставитися до повернення вулицям їхніх первісних назв. Звісно, ніхто не заперечуватиме, коли провулок Тракторний знову стане Духовним, вулиці Свердлова та Орджонікідзе – Вознесенською й Кавалерійською. Та чи обов'язково, приміром, знову мати вулиці Болотяну (нині Пролетарська) або Грязну. Першу, до речі, і можна назвати іменем Зінов'єва: на ній зберігся будинок, в якому він народився. Трохи старих назв вулиць у Кіровограді якимось дивом вціліло: Київська, Чигиринська, Островська (не Островського, як нині), Харківська, Кавказька, Кримська, Херсонська, провулки Семенівський та Акимівський, деякі інші.

«Творчість перейменовувачів» вулиць інколи вражає. Неабияку винахідливість вони виявили зокрема, коли постало питання про вшанування пам'яті поета М. Некрасова. Вулиця на його честь з'явилася в... мікрорайоні Некрасівка. Логічно? Ще б пак! Пригадався фейлетон Є. Петрова (того самого, який разом з І. Ільфом написав «Дванадцять стільців» і «Золоте теля») під назвою «Вшановують пам'ять», який побачив світ у 1928 році...

Керівництво одного містечка отримало з губернії розпорядження присвоїти одній з вулиць «ім'я героя праці товариша Некрасова». Вулиць у містечку було лише вісім, і місцеве начальство давно назвало їх на свою честь. Що робити? Хтось згадав, що у місті є ще й тупик імені Пушкіна. Оскільки ніхто з присутніх не зміг пригадати ніякого Пушкіна серед губернського начальства, то одностайно вирішили пушкінський тупик перейменувати в «тупик імені тов. Некрасова», а йому з цієї нагоди надіслати вітальну телеграму.

Щось подібне не так давно мало місце й у Кіровограді, коли вшановували пам'ять уродженця Єлисаветграда, знаменитого музиканта Генріха Нейгауза. Оскільки в центрі міста всі вулиці й провулки віддали «полум'яним революціонерам», то вихід знайшли оригінальний: у Кіровограді замість Театрального тупика з'явився тупик... Генріха Нейгауза.

Сподіваємося, що новий склад міської комісії з топоніміки уникне анекдотичних ситуацій, у які потрапляли попередники. Замість того, щоб вигадувати місту Святої Єлисавети черговий псевдонім, значно корисніше зосередитися на наповненні його вулиць українським змістом.

ТРАВЕНЬ

- 1-2 – Дні Міжнародної солідарності трудящих.
- 3 – Всесвітній день свободи преси.
- 6 – День вшанування Великомученика Георгія Побідоносця (Юрія Змієборця).
- 8 – День вшанування Апостола і Євангеліста Марка.
– День Червоного Хреста.
- 9 – День Перемоги.
- 14 – День Матері.
- 15 – Міжнародний день сім'ї.
- 16 – День вшанування преподобного Феодосія, ігумена Києво-Печерського.
- 17 – Всесвітній день телекомунікацій.
- 18 – Міжнародний день музеїв.
- 20 – День Європи. День науки.
– День банківських працівників.
- 21 – Всесвітній день культурного різноманіття в ім'я діалогу та розвитку.
– День вшанування Апостола і Євангеліста Іоанна Богослова.
- 22 – День перепоховання Тараса Шевченка на Чернечій горі поблизу Канева.
- 24 – День вшанування святих Рівноапостольних Кирила та Мефодія. День слов'янської писемності та культури.
- 27 – День працівників видавництв, поліграфії і книгорозповсюдження.
- 28 – День хіміка. День прикордонника.
- 29 – Міжнародний день миротворців ООН.
- 31 – Міжнародний день боротьби з тютюнопалінням.

ТРАВЕНЬ

-
- 3 – 65 років від дня народження *Ореста Цімейка*, українського лікаря-нейрохірурга, доктора медичних наук, заслуженого лікаря України. У 1969-1972 працював у *Кіровоградській обласній лікарні*.
-
- 4 – 55 років від дня народження (*с.Глодоси Новоукраїнського району*) *Юрія Дмитренка*, українського письменника.
-
- 7 – 195 років від дня народження *Миколи Рибак* (1811-1876), російського актора. Подовгу гастролював у *Єлисаветграді*.
– 195 років від дня народження *Миколи Милославського* (1811-1882), російського актора. Деякий час (з 1879 р.) був власником *Єлисаветградського театру*.
-
- 8 – 130 років від дня народження *Миколи Бурденка* (1876-1946), російського лікаря-хірурга. У 1902-1903 працював на *Єлисаветградщині*.
-
- 9 – 80 років від дня народження (*м.Зінов'євськ*) *Олени Лицканович*, української кіноактриси.
-
- 13 – 55 років від дня народження *Сергія Ткаченка*, українського поета і перекладача. Дитинство провів у *Голованівському районі та м.Ульяновці*. З 1987 року працює в ООН. Разом з братом Всеволодом заснував регіональний часопис „Ятрань”.
-
- 14 – 85 років від дня народження (*с.Диківка Знам'янського району*) *Петра Осипенка*, українського правознавця, прокурора УРСР (до 1990), заслуженого юриста УРСР.
-
- 18 – 185 років від дня народження (*с.Сасівка Компаніївського району*) *Олександри Добровольської* (1821 – після 1892), *єлисаветградської красуні*, музи *А.Фета*, за чоловіком *Бржеської*.
-
- 19 – 75 років від дня народження *Аркадія Мацієвського*, українського скульптора, автора багатьох пам'ятників та меморіальних дошок на *Кіровоградщині*.
-
- 21 – 45 років від дня народження (*с.Бандурове Гайворонського району*) *Миколи Цвіліховського*, доктора біологічних наук,
-

Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік
директора Інституту ветеринарної медицини, якості і продукції
АПК Національного аграрного інституту.

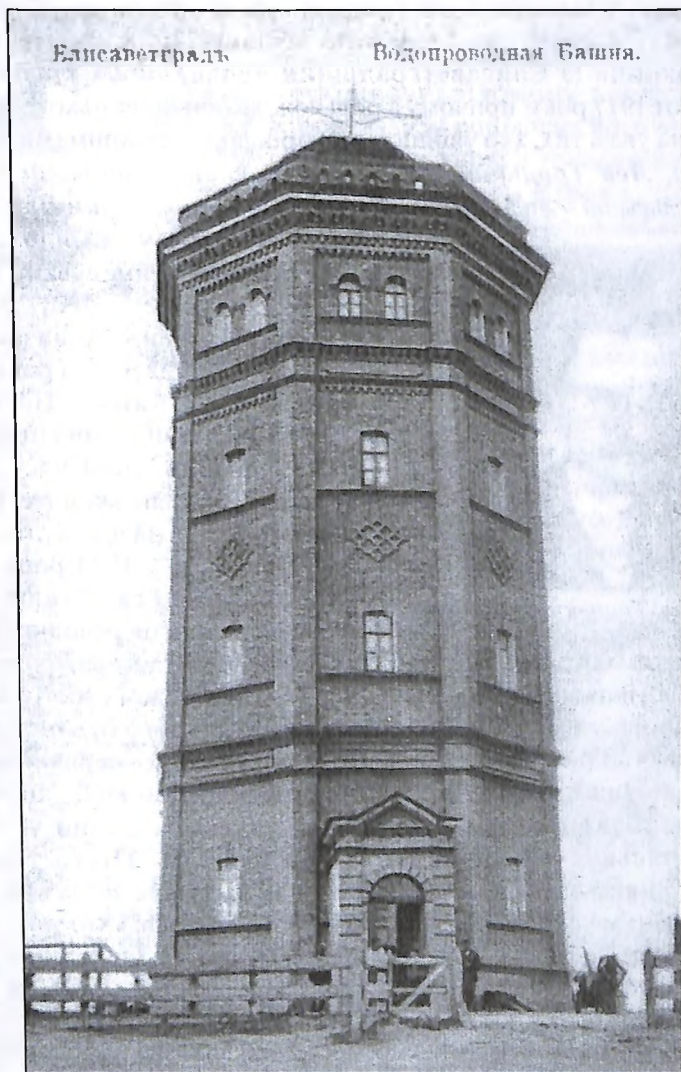
- 155 років від дня народження (*м.Новомиргород*) *Миколи Зіорова (1851-1915)*, церковного діяча, проповідника, духовного письменника, вихованця *Єлисаветградського духовного училища*.
-
- 23 – 170 років від дня народження *Наталії Пушкіної (1836-1913)*, молодшої дочки геніального російського поета. Декілька років (з 1853) мешкала в *Єлисаветграді*.
-
- 25 – 85 років від дня народження (*с.Ясинуватка Олександрівського району*) *Олександра Бабенка (1881-1959)*, українського фізика-методиста та художника-карикатуриста, під псевдонімом *Москіт* малював в українському сатиричному журналі „*Шершень*” (1906).
-
- 80 років від дня народження *Миколи Рудякова (1926-1993)*, українського мовознавця, доктора філологічних наук, професора КДПІ ім. О.С.Пушкіна.
-
- 31 – 135 років від дня народження *Юлії Шостаківської (1871-1939)*, української актриси. Виступала у трупі чоловіка *Д.Гайдамаки-Вертепова в Єлисаветграді (1920-1921)*.
-
- 90 років від дня народження (*м.Єлисаветград*) *Григорія Гончара (1916-1998)*, Героя Радянського Союзу.
-
- 60 років від дня народження *Віктора Пояркова*, педагога, заслуженого учителя України. З 1991 – засновник і директор *Кіровоградського кібернетико-технічного коледжу*, з якого сформував навчально-науковий педагогічний комплекс.
-

18.1861 (145 років тому). – Похорони Тараса Шевченка на Чернечій горі під Каневом, в яких найактивнішу участь взяв уродженець нашого краю (*м. Нова Прага*), художник *Григорій Честахівський (1820-1893)*.

27.1971 (35 років тому). – Померла видатна арфістка і педагог, народна артистка СРСР *Ксенія Ерделі (1878-1971)*; народилась у *с.Миролюбівці Маловисківського району*.

29.1936 (70 років тому). – Став до ладу *Гайворонський* маслозавод.

30.1876 (130 років тому). – Заборона українського друкованого слова царським урядом (Емський указ).

Водонапірна башта.

Навіщо Єлисаветграду псевдонім?

Прикро, але факт. Наше місто відзначило 250-ту річницю свого народження під псевдонімом. А винуватцями того, що Єлисаветград 82 роки живе під вигаданим іменем, поміркувавши, слід визнати передовсім декількох його уродженців. Фортеця св. Єлисавети, Єлисавет, Єлисаветград – так було перших 170 років. Ну, а потім троє вихідців із Єлисаветградщини «вляпались» у жовтневий переворот 1917 року, причому в ролі вождів більшовицької революції. Маємо на увазі тих, хто увійшов в історію під псевдонімами *Григорій Зінов'єв, Лев Троцький та Дем'ян Бедний* (насправді *Гершко Радомисльський – Анфельбаум, Лейба Бронштейн, Юхим Придворов*).

Лев Троцький

Вина наших земляків у тім, що вони не заперечили проти перейменувань міст на свою честь. Більше того, перелік «прижиттєвих увічнень» у назвах міст відкрив наприкінці 1922 року Троцьк – так перейменовували Гатчину. Дійсно, за популярністю Лев Давидович випереджав у ті роки самого Леніна, навіть Єлисаветградський радянський театр у 1920 році був названий на честь „товариша Троцького”. Пізніше, у 1924 році, «свої» міста отримали Зінов'єв, Сталін та ще декілька дрібніших діячів революції.

На честь голови Комінтерну перейменовували Єлисаветград – місто, в якому він народився. Замість вулиці Михайлівської у місті з'явилася вулиця Зінов'єва, на розі якої й дотепер стоїть його будинок. Поява міст на честь Троцького й Зінов'єва не дивує: вони – керівники партії й держави. Інша справа – пролетарський поет Дем'ян Бедний, а тим часом і він був вшанований містом на честь своєї персони: уже в 1925 році Спаськ назвали Беднодем'яновськом. Ніхто інший із письменників, навіть Горький, цього за життя не заслужив. Отож вождем письменників слід вважати нашого земляка. І хто знає, коли б у нас не було Зінов'єва, Єлисаветград запросто могли перейменувати у Беднодем'яновськ, не кажучи вже про Троцьк. Втім, як ліпше називатися жителю міста – зінов'євцем, троцькістом чи беднодем'яновцем – судити не беремося. Можливо, коли б Єлисаветград став Беднодем'яновськом, беднодем'яновцями ми були б і досі.

Григорій Зінов'єв

Згодом, коли революція в особі Сталіна перетворила Троцького й Зінов'єва на «ворогів народу», міста, що мали нещастя називатися на їхню честь, знову перейменовували. Місто Троцьк, зокрема, назвали Красногвардейськом. Взагалі, якоїсь логіки та здорового глузду тут шукати марно. Особливо пощастило Сергію Кострикову, відомому під псевдонімом Кіров. У 1934 році після його загадкового вбивства на карті з'явилися міста: Кіров (колишня Вятка), Кірово, Кіровоград (замість Зінов'євська), Кіровград (Калата у Свердловській області), Кіровабад (Гянджа), Кіровакан (Каракліс), ще один Кіров у Калузькій області, два Кіровська (під Ленінградом та на Луганщині) і т.д. і т.п. Зайве й нагадувати, що принаймні до нашого міста Кіров не має ніякого відношення. Не виключено, що він навіть не знав про існування Єлисаветграда. Назва Кіровоград – абсолютно штучна для нашого міста, невдало вигадане для нього ім'я, чужий псевдонім. Звісно, й вулицю Зінов'єва в Кіровограді перейменовували на вулицю Кірова.

До речі, за кількістю перейменувань у радянські часи з Єлисаветградом може позмагатися хіба що сумнозвісний Будионнівськ, що у Ставропольському краї. Його назву змінювали чотири рази: Прикумськ – Будионнівськ – Прикумськ – Будионнівськ.

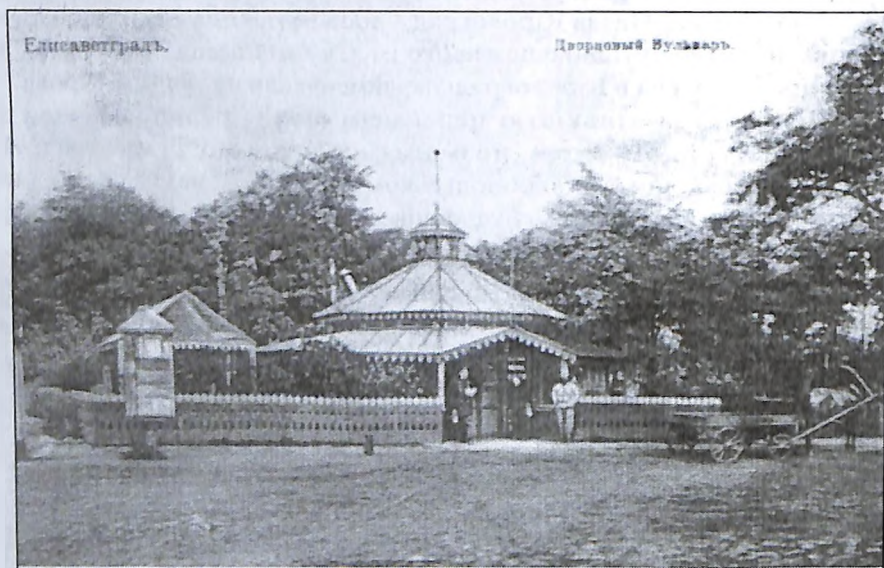
Та й навіть коли б серед вождів більшовицької революції не було наших земляків, Єлисаветград все одно перейменовували б. Більшовики намагалися позбавитися як від назв, утворених від імен царів, так і від тих, що мали релігійне походження.

Коли декілька років тому постало питання, як бути з нинішньою назвою, абсурдною для головного міста центрально-української області незалежної держави, думки розділилися на діаметрально протилежні. І все ж, дискусія, що розгорнулася, не була безплідною. Єлисаветград повертається. Тут слід відзначити насамперед роль православної церкви, яка відроджує культ покровительки міста, святої праведниці Єлисавети. Є ікона з її

Дем'ян Бедний

Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік
зображенням у Преображенській церкві, відзначається день пам'яті Святої Єлисавети. Незабаром у місті буде споруджено церкву в ім'я святої Єлисавети. Ми дізналися, що географічний атлас, виданий у Франції декілька років тому, вже повернув на його звичне місце в Україні та світі наш Єлисаветград. Нещодавно облдержадміністрація видала розпорядження про відтворення визначної пам'ятки історії та культури – фортеці св. Єлисавети. Постаралися й наші геральдисти. Розроблені й затверджені недавно герби міста та області не мають нічого спільного з назвою Кіровоград. Настав час місту, що тривалий час жило під псевдонімом, повернути його справжнє ім'я, яким ми, його жителі, можемо пишатися. Єлисавет, Єлисаветград! Трохи переінакшивши класика, можна сказати: «... Як багато у цьому звуці для серця нашого злилось!». Імператорів та вождів під псевдонімами викликано на суд історії, святі імена праведників, пророків та мучеників залишаються назавжди.

Двірцевий бульвар.

ЧЕРВЕНЬ

- 1 – Вознесіння Господнє.
- Міжнародний день захисту дітей
- 3 – День вшанування Святих Рівноапостольних царя Костянтина і цариці Олени.
- 4 – День працівників водного господарства.
- 5 – Всесвітній день охорони навколишнього середовища.
- 6 – День журналіста.
- 11 – П'ятидесятниця. День Святої Трійці.
- День працівників легкої промисловості.
- 12 – День Святого Духа.
- 17 – Всесвітній день боротьби з опустелюванням і засухами.
- 18 – День медичного працівника.
- 20 – Всесвітній день біженців.
- 22 – День скорботи і вшанування пам'яті жертв війни в Україні.
- 23 – День державної служби.
- 25 – День молоді. День митної служби України.
- 26 – Міжнародний день боротьби зі зловживанням наркотиками та їх незаконним розповсюдженням
- 28 – День Конституції України.

Лікарня Червоного Хреста.

ЧЕРВЕНЬ

-
- 1 – 75 років від дня народження (м. Мала Виска) Володимира Бровченка, українського поета, заслуженого діяча мистецтв України.
-
- 2 – 80 років від дня народження (с.Павлиш Онуфріївського району) Андрія Омельченка (1926-1981), співака-бандуриста, дослідника народної музики та кобзарського мистецтва.
-
- 80 років від дня народження (сmt Салькове Гайворонського району) Анатолія Зелінського, українського правознавця, доктора юридичних наук, професора Харківського юридичного інституту.
-
- 3 – 70 років від дня народження (с.Хмельове Маловисківського району) Андрія Бабенка, фахівця у галузі механіки, доктора технічних наук, професора Кіровоградського національного технічного університету.
-
- 4 – 65 років від дня народження (с.Федорівка Добровеличківського району) Василя Литвина, кобзаря, письменника та громадського діяча, заслуженого артиста України.
-
- 6 – 120 років від дня народження (м.Бобринець) Григорія Мельничанського (1886-1937), професійного революціонера.
-
- 55 років від дня народження (с.Розділ Голованівського району) Володимира Редька, українського інженера атомної енергетики.
-
- 9 – 80 років від дня народження (с.Мартоноша Новомиргородського району) Віталія Гамази, майстра декоративно-ужиткового мистецтва (різьбяр), заслуженого майстра народної творчості УРСР.
-
- 10 – 100 років від дня народження (с.Березівка Долинського району) Федора Самойловича, українського письменника і педагога.
-
- 80 років від дня народження (сmt Устинівка) Леоніда Фільштейна, українського економіста, дійсного члена Академії
-

економічних наук України, професора *Кіровоградського національного технічного університету*.

- 12 – 210 років від дня народження (*м. Олександрія*) *Володимира Романова (1796-1864)*, декабриста, географа, контр-адмірала.

– 140 років від дня народження *Антоня Синявського (1866-1951)*, українського педагога, діяча освіти часів УНР. У 1947-1949 працював у *Кіровоградському педагогічному інституті*.

- 12 – 85 років від дня народження (*с. Зелене Петрівського району*) *Павла Кришеня*, українського лікаря-хірурга, професора, доктора медичних наук, заслуженого діяча науки УРСР.

– 125 років від дня народження *Григорія Котовського (1881-1925)*, військового діяча, легендарного героя громадянської війни. У 1907 р. сидів у *Єлисаветградській пересильній в'язниці*. Під час громадянської війни активно діяв на території нашого краю.

- 13 – 55 років від дня народження (*с. Небелівка Новоархангельського району*) *Григорія Гнатюка*, живописця, учасника багатьох виставок, живе і працює у рідному селі.

- 16 – 85 років від дня народження (*с. Красносілка Олександрівського району*) *Василя Витріцака*, військового лікаря, доктора медичних наук, заслуженого лікаря Латвійської РСР.

- 19 – 60 років від дня народження (*м. Олександрія*) *Олександра Батури*, доктора економічних наук, професора Дніпропетровської медичної академії.

- 20 – 70 років від дня народження (*м. Помічна Добровеличківського району*) *Віктора Петренка (1936-1985)*, українського математика, доктора фізико-математичних наук, професора Харківського університету.

- 27 – 65 років від дня народження (*м. Помічна Добровеличківського району*) *Анатолія Чегодара*, доктора медичних наук, професора Кримського медичного університету.

- 29 – 90 років від дня народження (*с. Липняжка Добровеличківського району*) *Петра Шемендюка*, Героя Радянського Союзу.

30 – 140 років від дня народження *Тихона Осадчого (1866-1945)*, економіста, земського статистика, працював у *Єлисаветградському повіті*.

– 130 років від дня народження *Сергія Уточкіна (1876-1915)*, спортсмена й авіатора. 28.04.1911 здійснив польоти в *Єлисаветграді*.

– 65 років від дня народження (снт *Олександрівка*) *Світлани Барабаш*, літературознавця, поетеси, публіциста, заслуженого працівника освіти України, члена-кореспондента Міжнародної кадрової академії.

1.1871 (135 років тому). – В *Єлисаветграді* відкрито *Олександрівський дитячий притулок*, влаштований ... «в пам'ять чудесного спасення життя імператора *Александра II* от злодейского покушения».

2.1921 (85 років тому). – У *Єлисаветграді* відкрився *Палац науки та мистецтва*. У ньому розмістили історико-археологічний музей та картинну галерею. Природничо-історичний музей було відкрито у приміщенні колишнього реального училища.

1891 (115 років тому). – Засновано *Єлисаветградський машинобудівний та чавуноливарний завод товариства В.А.Яскульського*. Виготовляв обладнання для млинів та олійниць. Заводом керувало правління на чолі з директором-розпорядником, що обирався зборами пайовиків.

5.1911 (95 років тому). – Створено *Єлисаветградську повітову земську касу дрібного кредиту*. Підлягала земській управі, видавала позики сільськогосподарським кредитним товариствам.

8.1961 (45 років тому). – На заводі "*Червона Зірка*" випущено мільйонну сівалку за післявоєнний час.

10.1971 (35 років тому). Померла поетеса *Олена Журлива (1898-1971)*. Учителювала у *Кіровоградській СШ № 3*, яка тепер носить її ім'я.

І. Бродський

... Зовсім молодим Ригор Кобець, як виявилось, назавжди покинув рідний Єлисаветград. Та, певно, ніколи його не забував, оскільки Альона Кобець-Филимонова пише: «Вельми цікавлюся родоводом мого батька, історією Єлисаветградщини, особливо у роки громадянської війни, анархією». (Кобець входив до анархістської групи «Набат» у Єлисаветграді).

Ну, а фільм «Шукачі щастя» продовжує жити. Зрозуміло, що особливо його люблять і цінують в Ізраїлі, де живуть нащадки прототипів героїв кінострічки.

користь аж трьох країн – Японії, Англії та Польщі. Повністю реабілітували Кобця лише у 1960 році. А доти робились спроби представити його кримінальним злочинцем, який, мовляв, заслужено відбував покарання. Донька зазначає, що Р. Кобець – перший білоруський письменник, який отримав звання заслуженого діяча мистецтв Білорусії ще у 1935 році. До фатального фільму його доля, як бачимо, складалася доволі щасливо, а от «Шукачі щастя» принесли нещастя.

Рекламний плакат до фільму «Шукачі щастя».

ВЕРЕСЕНЬ

- 1 – День знань.
- 3 – День підприємця.
- 8 – Міжнародний день солідарності журналістів.
– Міжнародний день грамотності.
- 9 – День фізичної культури та спорту.
– День українського кіно.
- 11 – Усікновення глави Іоанна Хрестителя.
- 16 – День фармацевтичного працівника.
– День винахідника і раціоналізатора.
– Міжнародний день охорони озонowego шару.
- 17 – День працівників лісу.
- 21 – Різдво Пресвятої Богородиці.
– Міжнародний день миру.
- 22 – День партизанської слави.
- 24 – Всесвітній день моря.
– День машинобудівника.
- 27 – Воздвиження Чесного і Животворящего Хреста
Господнього.
– День туризму.
- 30 – Всесвітній день бібліотек.
– День вшанування мучениць Віри, Надії, Любові та
матері їхньої Софії.

Знаменська церква.

ВЕРЕСЕНЬ

-
- 5 – 120 років від дня народження (*м. Єлисаветград*) *Михайла Заєвляшина (1886-1949)*, українського лікаря, доктора медичних наук, професора.
-
- 14 – 155 років від дня народження (*с. Федорівка Олександрійського повіту*) *Михайла Колачевського (1851-1907)*, українського композитора, фундатора української симфонічної музики.
-
- 17 – 50 років від дня народження *Костянтина Шляхового*, краєзнавця і геральдиста, голови обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців, лауреата обласної премії імені Якова Паученка, провідного наукового співробітника обласного краєзнавчого музею.
-
- 140 років від дня народження *Михайла Грушевського (1866-1934)*, фундатора УНР, її президента. Як белетрист, дебютував в альманасі *єлисаветградських* літераторів «Степ» під псевдонімом М. Заволока (оповідання «Бідна дівчина»). У *Златопільській* гімназії викладав його двоюрідний брат *Григорій Грушевський*.
-
- 18 – 60 років від дня народження (*м. Бобринець*) *Юрія Алєніна*, правознавця, доктора юридичних наук, професора.
-
- 20 – 95 років від дня народження *Михайла Божія (1911-1990)*, українського живописця, дійсного члена Академії мистецтв СРСР. Дитинство минуло в *Єлисаветграді*.
-
- 115 років від дня народження *Павла Филиповича (1891-1937)*, українського поета-неокласика і літературознавця, вихованця *Златопільської* гімназії (1902-1908).
-
- 22 – 265 років від дня народження *Петра-Симона Палласа (1741-1811)*, російського біолога, природодослідника. *Єлисаветградицину* з експедицією відвідав 1768 року.
-
- 23 – 90 років від дня народження (*с. Червоновершка Компаніївського району*) *Раїси Андрєєвої (1916-1993)*, українського скульптора.
-
- 24 – 70 років від дня народження (*сmt Онуфріївка*) *Віталія Юречка*, поета, прозаїка і перекладача.
-

- 25 – 235 років від дня народження *Миколи Раєвського (1771-1829)*, героя Вітчизняної війни 1812 року.
- 27 – 105 років від дня народження (*м. Єлисаветград*) *Олександра Зоніна (1901-1961)*, російського письменника-мариніста.
- 70 років від дня народження (*с. Турія Новомиргородського району*) *Миколи Бондаренка*, лікаря-хірурга, доктора медичних наук, професора Дніпропетровської медичної академії.
- 29 – 60 років від дня народження (*сmt Онуфріївка*) *Ольги Сухомлинської*, українського педагога, академіка АПН України.

Лютеранська церква.

1.1876 (130 років тому). У Сербії після важкого поранення помер *Дмитро Гольдштейн (1842-1876)*, педагог і журналіст, який народився в Єлисаветграді.

1906 (100 років тому). В Єлисаветграді педагог *Марія Гослен* заснувала приватну жіночу гімназію.

1.1931 (75 років тому). – У *Зінов'євську* створено міське підприємство державної торгівлі (міськторг). Мало мережу крамниць, ларків, складів і баз.

7.1941 (65 років тому). – Вийшов перший номер газети “Український голос”, яку в окупованому німцями *Кіровограді* видавала міська управа. Редактор *І.Мозговий*. Тираж 20 тисяч примірників. Виходила до 31.12.1941 р., відзначалася українофільським спрямуванням.

1941 (65 років тому). – Кіровоградська міська управа здійснила перейменування 50 вулиць міста. Всі радянські назви було замінено дореволюційними.

24.1911 (95 років тому). – Помер пролетарський поет *Олексій Гмирьов*. Переважну більшість своїх віршів написав у Єлисаветградській в'язниці.

25.1861 (145 років тому). – Вдова єлисаветградського купця *Пелагія Набокова* заповіла міському жіночому училищу два будинки.

25.1966 (40 років тому). – У *Гайвороні* відкрилася дитяча музична школа.

О. Сухомлинська

К. Шляховий

Де та вулиця, на якій стоятиме пам'ятник Євгенові Чикаленку?

Євген Чикаленко

В історії українського меценатства ім'я Євгена Чикаленка (1861-1929) височіє першим. Це його Є. Маланюк назвав головним ткачем матеріальної тканини національної історії та культури. А інший видатний уродженець Єлисаветградщини В.Винниченко вірив, що настане час, коли доведеться вибирати вулицю для пам'ятника Є.Чикаленку.

Досі цього, на превеликий жаль, не сталося. Ми ж бо й досі не досягнули, як належить, масштабів цієї виняткової особистості. Українській справі Чикаленко віддавав не тільки серце, а й

всі кошти, які заробляв невтомною працею в сільському господарстві. Він утримував щоденні українські газети «Громадська думка», «Рада», «Нова Громада», виплачував гонорари за кращі твори, друковані в «Киевской старине», виділив 25 тисяч рублів на будівництво «Академічного дому» у Львові, де мешкали українські студенти і т. д. і т. п. Він стояв на сторожі українського слова, і більш самовіданого охоронця у національній культурі опісля не було.

Вкрай поволі, та все ж Чикаленко повертається в Україну – повертається правда про нього, пам'ять про його добрі справи. Особливо приємно відзначити, що це відбувається у нашому місті, адже Є.Чикаленко – випускник Єлисаветградського земського реального училища, член місцевого гуртка Громади, в якому формувалась його національна свідомість. У 2005 році за сценарієм Володимира Панченка, режисер Володимир Мошинський зняв фільм «Місія Євгена Чикаленка».

Як Винниченко надихнув Хрущова на викриття культу особи Сталіна

Жоден український письменник не мав такої популярності в Російській імперії, як наш земляк Володимир Винниченко (1880-1951). Майже всі його твори відразу перекладалися російською мовою,

Володимир Винниченко

включалися в різноманітні антології, виходили багатотомні зібрання романів, повістей, оповідань та п'єс. Винниченко був, що називається, модним письменником. А це ж, не забуваймо, – срібний вік російської літератури! Його твори викликали в одних захоплення, в інших – роздратування, але байдужими читачів вони не залишали. Навіть вождь світового пролетаріату не полінувався почитати Володимира Кириловича, зокрема роман “Заповіді батьків”. Ох і розгнівався ж Володимир Ілліч, у листі до Інеси Арманд назвавши його “архискверным подражанием архискверному Достоевскому”.

А от на одного із спадкоємців Леніна – першого секретаря ЦК КПРС Микиту Хрущова – твори нашого земляка, прочитані у дитинстві, справили незабутнє враження, стали своєрідним підручником життя. Минулого року у Москві побачила світ книга визначного російського мислителя та письменника Федора Бурлацького “Никита Хрущев и его советники – красные, черные, белые”. Федір Михайлович, до речі, – українець за походженням, був упродовж багатьох років радником Хрущова, Андропова та Брежнєва. Ось що розповів Микита Сергійович (у викладі Бурлацького) на нараді представників комуністичних та робітничих партій, що проходила у Кремлі у 1960 році.

– Вот меня часто спрашивают, как это я вдруг вышел и сделал тот доклад на XX съезде. Столько лет мы верили этому человеку. Поднимали его. Создавали ему культ. И риск тоже был огромен. Как еще отнесутся к этому руководители пар-тии и зарубежные деятели, и вся наша страна? Так вот, я хочу рассказать вам историю, которая мне запомнилась с детства, еще когда обучался грамоте. Была такая

Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік
книга "Чтець-декламатор". Там печаталось очень много интересных вещей. И прочел я в этой книге рассказ, автора не помню. Сидели как-то в тюрьме в царское время политзаключенные. Там были и эсеры, и меньшевики, и большевики. А среди них оказался старый сапожник Пиня, который попал в тюрьму случайно. Ну, стали выбирать старосту по камере. Каждая партия предлагает своего кандидата. Вышел большой спор. Как быть? И вот кто-то предложил сапожника Пиню, человека безобидного, не входящего ни в одну из партий. Посмеялись все, а потом согласились. И стал Пиня старостой. Потом получилось так, что все они решили из тюрьмы бежать. Стали рыть подкоп. Долго ли рыли, неизвестно, только вырыли. Ну, и тут возник вопрос, кому идти первым в этот подкоп. Ведь, может, тюремное начальство уже дозналось о подкопе и ждут там с ружьями. Кто будет первым выходить, того первым и смерть настигнет. На эсеров-боевиков – указывают, а те на большевиков. Но в тот момент из угла поднимается старый сапожник Пиня и говорит: "Если вы меня избрали старостой, то мне таки и надо идти первым". Вот так и я на XX съезде. Уж поскольку меня избрали первым, я должен. Я обязан был, как тот сапожник Пиня, сказать правду о прошлом, чего бы это мне ни стоило и как бы я ни рисковал".

Ну а до чого тут, запитаєте, Винниченко? У тім-то й дивина, що оповідь Хрущова досить точно відтворює фабулу оповідання Винниченка "Талісман".

Однак ця версія видавалася настільки фантастичною, що всерйоз її ніхто не сприймав. Вперше про це "темне місце" у книзі Ф.Бурлацького я дізнався від колишнього завідувача відділу рідкісної книги та краєзнавства ОУНБ імені Д.Чижевського Олександра Чуднова. Через нашого земляка Віктора Петракова, який очолює департамент Міністерства культури Російської Федерації з повернення культурних цінностей, він пробував звернути увагу Ф.Бурлацького на разючу схожість його викладу сенсаційного визнання Хрущова з твором Винниченка. Бурлацький подякував за цінну інформацію, однак підтвердив, що імені Винниченка Хрущов не називав.

Так би це питання (твір якого письменника мав на увазі Микита Сергійович) і залишилося нез'ясованим, аби не оприлюднення стенограми, яка вважалася знищеною, виступу лідера КПРС перед радянською творчою інтелігенцією. Автор цих рядків випадково натрапив на неї у журналі "Огонек" (2002). Втім судіть самі й порівнюйте:

"Мне нравился у Винниченко рассказ "Пиня" Там показан еврей в

тюрме. Сидела група в тюрмі, і вот среди этих арестованных был анархист, такой удалый, знаете. Героический человек. И вдруг этот еврей Пиня, совершенно забитый такой, скромный человек, – но, с точки зрения анархиста, совершенно беспомощный человек – приходит в камеру. Чтобы доказать на практике никчемность власти и правоту взглядов анархистов, Пиню выбрали старостой. И когда отстал старостой, он стал распоряжаться, кому парашу выносить. А когда та камера задумалась бежать и они сделали подкоп, кто же первый должен через дыру бежать? И бросили жребий – анархисту первому выпала честь бежать, и он отказался. И тогда Пиня сказал: “Я – староста, я – первый”. Вот так! И я тоже Пиня. Я секретарь Центрального комитета. Поэтому я не имею права занимать нейтралитет. Поэтому я иду “на вы”.

Погодьтесь, цілком несподівані, як для першого секретаря ЦК КПРС, зізнання, та ще й з посиланням на твір забороненого українського письменника-націоналіста, а отождолення з винниченківським персонажем своєї персони просто шокує.

З огляду на те, що доповідь Хрущова на XX з'їзді КПРС у 1956 році визнано однією із головних суспільно-політичних подій XX століття, яка поклала початок руйнуванню комуністичної міфології, то наш земляк Володимир Винниченко, як бачимо, тут виступив, по суті, у ролі натхненника.

А випадок, коли політичний лідер, приймаючи доленосне для людства рішення, апелює до літературного твору, взагалі видається безпрецедентним. Залишилося тільки віднайти той “Чтец-декламатор” з оповіданням Винниченка, аби з'ясувати, під якою назвою воно там вміщено: “Талісман” (авторська назва) чи “Піня”, як запам'яталося та запало в душу Микиті Хрущову? Можна скільки завгодно сперечатися та іронізувати з приводу виховної функції літератури. У радянські часи комуністична ідеологія взагалі відводила їй роль “підручника життя”, а від письменників вимагала бути “інженерами людських душ”. Та випадок з Хрущовим – особливий. Почуття відповідальності за доручену справу у нього сформувався не культові для російських революціонерів герої (Овід з однойменного роману Войнич, Рахметов з “Що робити” Чернишевського, Ніловна та Павло Власов з горківської “Матері” і т.д.). Юного Хрущова вразив єврей Піня – “миршавий, забитий, занехаяний всіма Іванко-дурник”, його перетворення у справжнього героя, який жертвує собою.

ЖОВТЕНЬ

- 1 – День працівників освіти.
- Міжнародний день музики.
- Міжнародний день людей похилого віку.
- 2 – Всесвітній день середовища проживання.
- 4 – День вшанування Святителя Димитрія Ростовського.
- Міжнародний день захисту тварин.
- 5 – Всесвітній день учителів.
- 8 – День художника. День юриста. День працівників державної санітарно-епідеміологічної служби.
- 9 – Всесвітній день пошти.
- 10 – День працівників стандартизації та метрології.
- 14 – Покрова Пресвятої Богородиці. День українського козацтва.
- 15 – День працівників харчової промисловості.
- 16 – Всесвітній день продовольства.
- 17 – Міжнародний день боротьби за ліквідацію злиднів.
- 19 – День вшанування Святого Апостола Фоми.
- 24 – День Організації Об'єднаних Націй.
- Всесвітній день інформації про розвиток.
- 29 – День автомобіліста і дорожника.
- 30 – День податкової служби України.
- 31 – День вшанування Апостола і Євангеліста Луки.

Реальне училище.

ЖОВТЕНЬ

-
- 3 – 160 років від дня народження (м. Єлисаветград) Платона *Порецького* (1846-1907), логіка, математика, астронома.
-
- 5 – 80 років від дня народження (м. Златопіль) *Лазаря Базеляна* (1926-2001), українського радіоастронома.
-
- 8 – 60 років від дня народження (м. Кіровоград) *Валерія Іванова*, художника театру. У Кіровоградському обласному українському музично-драматичному театрі імені Марка Кропивницького працює з 1963 року.
-
- 10 – 80 років від дня народження (с. Степанівка Бобринецького району) *Івана Бадиці*, філософа, правознавця, доктора філософських наук, професора.
-
- 11 – 115 років від дня народження (с. Злинка Маловисківського району) *Олександра Сосновського* (1891-1961), українського лікаря, доктора медичних наук, професора.
-
- 12 – 65 років від дня народження (м. Олександрія) *Валерія Долгушева*, інженера-патентознавця, педагога, заслуженого працівника освіти України, директора обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді.
-
- 13 – 185 років від дня народження *Рудольфа Вірхова* (1821-1902), німецького лікаря-патолога, почесного члена Єлисаветградського медичного товариства (1901).
-
- 16 – 60 років від дня народження *Якова Бондаря*, профспілкового діяча, голови Федерації профспілок Кіровоградської області (з 1992 р.).
-
- 19 – 85 років від дня народження (с. Бузова Компаніївського району) *Михайла Берестовенка* (1921-1979), Героя Радянського Союзу.
-
- 22 – 195 років від дня народження *Ференца Ліста* (1811-1886), угорського композитора, піаніста-віртуоза, диригента й педагога. У Єлисаветграді (1847) пройшов його останній публічний виступ.
-

– 60 років від дня народження (с. *Тарасівка Новгородківського району*) *Дмитра Іванова*, українського поета.

– 70 років від дня народження (с. *Йосипівка Вільшанського району*) *Володимира Цюпка*, українського художника, заслуженого художника України.

23 – 150 років від дня народження (Єлисаветградський повіт) *Якова Ерделі*, державного і громадського діяча, благодійника.

– 50 років від дня народження (с. *Сабатинівка Ульяновського району*) *Валентини Завалевської*, державного і громадського діяча України.

1.1941 (65 років тому). Розпочалися заняття у молодших класах окупованої німцями Кіровоградської області. У *Новоукраїнці* урочисто відкрито національну українську школу.

1821 (185 років тому). Поет *Олекса Стороженко* написав у Єлисаветграді байку “Кречет и Кобчик”.

2.1976 (30 років тому). – Помер *Микола Далекий (1909-1976)*, український письменник пригодницького жанру (народився у с. *Димине Новоукраїнського району*).

4.1866 (140 років тому). – У Криму розбійники підступно убили уродженця *Єлисаветграда ігумена Парфенія (1815-1866)*, настоятеля Кизил-Таського монастиря, 2000 р. канонізований РПЦ як святий преподобний мученик.

14.1921 (85 років тому). – У Києві розпочав роботу Перший Всеукраїнський собор Української Автокефальної Православної Церкви. З *Єлисаветградщиною* пов'язані визначні діячі УАПЦ єпископи *Микола Борецький (1879-1935)*, *Юрій Жевченко (1885-1938)*, *Федот Хороший (1885-1977)*, *Іван Павловський (1883-1937)*.

17.1941 (65 років тому). – Достроково завершено будівництво Кременчуцької ГЕС потужністю 625 тисяч кіловат.

22.1896 (110 років тому). – Почав працювати *Сабліно-Знам'янський цукровий завод*.

24.1876 (130 років тому). – *Єлисаветград* вперше відвідала виставка Товариства пересувних художніх виставок. Протягом тижня її побачило 800 чоловік. Відтоді передвижники 18 разів влаштовували свої виставки в Єлисаветграді, який входив до п'ятірки найбільш відвідуваних ТПХВ міст Російської імперії.

29.1941 (65 років тому). – В окупованому *Кіровограді* почав працювати Театр української драми. На сцені міського зимового театру влаштовано виставу за п'єсою М.Старицького „За двома зайцями”. Невдовзі театр отримав назву Українського драматичного театру імені Івана Тобілевича.

Вид з фортеці.

Український театр в окупованому Кіровограді

Продовжуючи театральну тему в історії нашого міста, започатковану розповіддю про українську трупу Д. Гайдамаки-Вертепова, примусово вивезену будьоннівцями у 1921 році, слід згадати й інші театральні колективи, які існували в місті пізніше.

Повноцінного культурного життя без театру Єлисаветград не уявляв. Інша справа, що театри в ньому народжувалися за вкрай несприятливих обставин, чим пояснюється їх недовговічність. Наступна після «Театру імені товариша Троцького» та «Першого радянського театру» Д.Гайдамаки спроба створити свій театр мала місце у 1926 році. Тоді у Зінов'євську був заснований драматичний театр імені Т.Шевченка на базі самодіяльного драматичного гуртка при заводі «Червона зірка». Уже в перший рік свого існування цей колектив дав 196 вистав у 45 населених пунктах області. Та, судячи з усього, він, по-перше, був пересувним, а по-друге, так і не піднявся вище аматорського рівня. Інший, по-справжньому професійний, театр примудрився народитися в окупованому Кіровограді восени 1941 року. Називався він спочатку театром української драми, а з 3 грудня 1941 року за рішенням міської управи його найменували так: *«Український драматичний театр імені Івана Карповича Тобілевича»*. За радянських часів про нього воліли взагалі не згадувати.

Марко Кропивницький

А тим часом театри окупованої України (було їх близько 60, вони здійснили майже тисячу постановок) – явище в історії світової культури дивовижне й унікальне. Це був, доводять театрознавці сьогодні, потужний вибух духовного опору. 70 відсотків репертуару цих театрів становила українська драматургія. Абсолютним лідером щодо цього був наш театр – його репертуар український на всі 100 відсотків. На сцені Українського драматичного театру імені І.Тобілевича в Кіровограді йшли п'єси «За двома зайцями», «Циганка Аза», «Сватання на Гончарівці», «Маруса Богуславка», «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці», «У тієї Катерини» (за творами Т.Шевченка)

та інші. Влаштовувались не тільки вечірні вистави для дорослого населення, а й денні – для дітей. І завжди – аншлаги!

Більше того, 23 березня 1942 року у Кіровограді здійснено постановку історичної драми Б.Грінченка «Степовий гість» (забороненої, як і всі інші твори письменника, при радянській владі «за націоналізм»). Про яке прислужництво фашистам можна говорити, коли, приміром, Голохвастов («За двома зайцями») і Стецько («Сватання на Гончарівці») викликали у глядачів асоціації з образом Гітлера, коли монологи Марусі Богуславки про визволення козаків з турецької неволі

І. Карпенко-Карий

звучали напрочуд злободенно в умовах поневолення України, а драма Грінченка розповідала про героїчну добу боротьби українського народу за своє визволення від польського панування! Нам ще тільки належить гідно оцінити діяльність українського театру в окупованому Кіровограді, з вдячністю згадати передовсім його акторів: Рибакową, Шарунго, Шульгу, Синкевича, Христенка, Мержиєвську, Варгачова, Ткача, Бондаренка, Ремізова (режисер), Параконьєва та ін.

ЛИСТОПАД

- 4 – День залізничника.
- 5 – День працівника соціальної сфери.
- 8 – День пам'яті Святого Великомученика Димитрія Солунського
- 9 – День української писемності та мови.
– День пам'яті Святого преподобного Нестора Літописця Печерського
- 10 – День вшанування Святої мучениці Параскеви – П'ятниці.
- 16 – День працівників радіо, телебачення та зв'язку.
– Міжнародний день толерантності
- 17 – День студента.
- 19 – День працівників сільського господарства. День працівників гідрометеорологічної служби.
- 21 – Собор Архистратига Михайла та інших Небесних Сил безплотних. Всесвітній день телебачення.
- 25 – День пам'яті жертв голодомору та політичних репресій.
- 26 – День вшанування Святителя Златоуста.
- 29 – День вшанування пам'яті Апостола і Євангеліста Матфея.

Покровська церква.

ЛИСТОПАД

-
- 1 – 100 років від дня народження (с. Западинці Знам'янського району) Миколи Заїпольєва. Героя Радянського Союзу.
-
- 90 років від дня народження Дмитра Кулініча (1916 – 1994), заслуженого лісівника УРСР, майже півстоліття працював в Онуфріївському та Новогеоргіївському лісництвах.
-
- 4 – 205 років від дня народження Северина Гоцинського (1801 – 1876), польського поета-романтика, публіциста. Працював в Олександрівці (маєток Міхала Грабовського).
-
- 125 років від дня народження Климента Ворошилова, військового і державного діяча СРСР. У 1920 – 1921 часто бував на Єлисаветградщині.
-
- 5 – 65 років від дня народження (м. Помічна Добровеличківського району) Валерія Мішури, народного депутата України, головного редактора газети "Комуніст".
-
- 7 – 185 від дня народження (Єлисаветградський повіт). Дмитра Пильчикова (1821 – 1893), громадського і культурного діяча, педагога. Навчався у Златопільському повітовому училищі, член Кирило-Мефодіївському братства.
-
- 65 років від дня народження (м. Кіровоград) Юрія Любовича, диригента, хормейстера, заслуженого діяча мистецтв України, почесного громадянина м. Кіровограда.
-
- 8 – 70 років від дня народження (с. Хмельове Маловисківського району) Юрія Моторного, заслуженого журналіста України,
-
- 9 – 110 років від дня народження (м. Єлисаветград) Георгія Шрейбера (1896 – після 1940), інженера-металурга, директора Металургійного інституту Всесоюзного об'єднання "Сталь".
-
- 10 – 95 років від дня народження Михайла Анцуха (1911 – 1978), церковного діяча, єпископа Кіровоградського і Миколаївського Боголепа.
-
- 11 – 110 років від дня народження Віктора Арнаутова (1896 – 1979) художника і педагога, випускника Єлисаветградського кавалерійського училища (1916).
-

-
- 12 – 130 років від дня народження (с. *Талова Балка Світловодського району*) *Зіновія Голов'янка* (1876 – 1953), лісівника та ентомолога, професора.
-
- 14 – 90 років від дня народження (с. *Кримки Олександрівського району*) *Степана Цупренка*, Героя Радянського Союзу.
-
- 75 років від дня народження (с. *Вікнина Гайворонського району*) *Валентина Штолька*, заслуженого архітектора УРСР, лауреата Державних премій СРСР та УРСР.
-
- 16 – 80 років від дня народження (м. *Зінов'євськ*) *Олексія Суєтіна*, шахіста, міжнародного гросмейстера.
-
- 17 – 200 років від дня народження *Софії Раєвської* (1806 – 1881), дочки героя Вітчизняної війни 1812 року, похована у с. *Розумівці Олександрівського району*.
-
- 19 – 130 років від дня народження (м. *Златопіль*) *Клари Брун* (1876 – 1959), української оперної співачки, заслуженого діяча мистецтв УРСР.
-
- 70 років від дня народження *Олександра Логвинюка* (1936 – 2003), живописця. Закінчив Інститут живопису, скульптури та архітектури ім. І. Ю. Рєпіна (майстерня М. Моїсеєнка). Жив і працював у *Кіровограді*.
-
- 22 – 75 років від дня народження *Роберта Макарова*, доктора педагогічних наук, професора *Кіровоградської державної льотної академії*.
-
- 25 – 60 років від дня народження (м. *Мала Виска*) *В'ячеслава Лупалова*, оперного співака, народного артиста України.
-
- 26 – 160 років від дня народження (м. *Єлисаветград*) *Олександра Пашутіна* (1846 – 1905), найвидатнішого міського голови, мецената.
-
- 85 років від дня народження (с. *Йосипівка Ульяновського району*) *Федора Сарани* (1921-1995), бібліографа, лауреата Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка.
-
- 26 – 60 років від дня народження (м. *Кіровоград*) *Людмили Листопадової*, педагога, заслуженого працівника освіти України. З 1977 – директор обласного палацу піонерів (нині ДЮОЦ).
-

28 – 100 років від дня народження (м. Єлисаветград) Інни Базилевич (1906 – 1990), актриси, заслуженої артистки УРСР.

1.1861 (145 років тому). – Народилася українська письменниця *Дніпрова Чайка* (за чоловіком Людмила Василевська), один з авторів альманаху *єлисаветградських* літераторів «Степ» (1886).

1.1941 (65 років тому). – В окупованому *Кіровограді* артіль «Іграшка» відкрила художньо-іконописний цех, який очолив досвідчений іконописець *В. Протасов*.

4.1961 (45 років тому). – За досягнуті успіхи у спорудженні Кременчуцької ГЕС Президія Верховної Ради СРСР нагородила орденами і медалями 509 робітників, інженерно-технічних працівників та службовців.

7.1926 (80 років тому). – У *Зінов'євську* відкрито пам'ятник В. І. Леніну.

7.1936 (70 років тому). – На головній площі обласного центру відкрито бронзовий пам'ятник С. М. Кірову (скульптор М. Манізер).

8.1891 (115 років тому). – Народився український письменник *Олесь Досвітний*. За участь у революційному русі під час навчання у Петербурзькому університеті, був засуджений до страти; переховувався в *Єлисаветграді*. Знання міста згодом використав при написанні роману «Американці» (1925).

10.1896 (110 років тому). – Відбулася закладка перших будівель машинної станції Єлисаветградського трамваю.

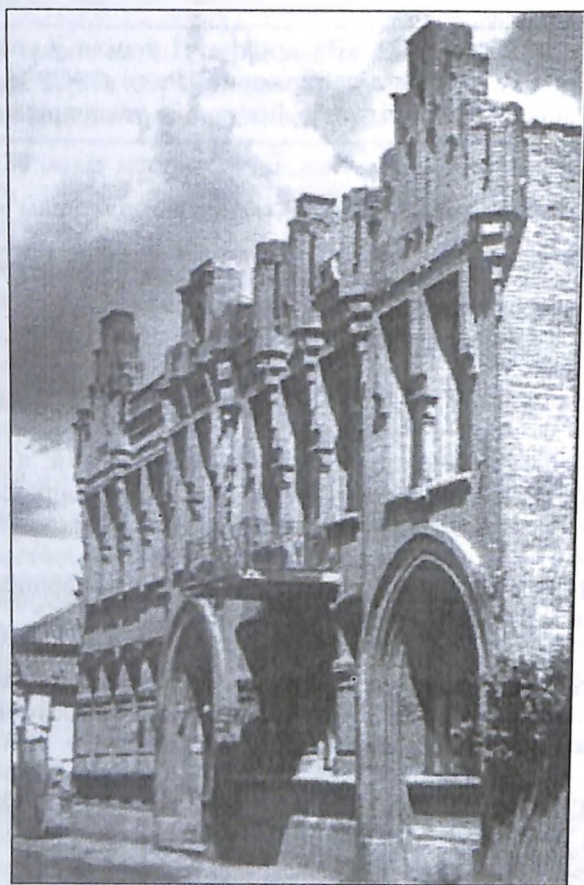
11.1926 (80 років тому). – У *Зінов'євську* засновано український драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка на базі самодіяльного драматичного гуртка при заводі «Червона Зірка».

12.1816 (190 років тому). – Вождь сербів *Карагеоргій* (1768 – 1817) зустрівся в Петербурзі з імператором Олександром І, який запропонував йому назавжди поселитися у м. *Новомиргороді*.

14.1896 (110 років тому). – Освячена церква на честь Святої Рівноапостольної Марії Магдалини Єлисаветградського комітету Російського Товариства Червоного Хреста.

29.1796 (210 років тому). – Єлисаветградський кінноєгерський полк став офіційно називатися гусарським.

29.1896 (!10 років тому). – Єлисаветградська міська дума ухвалила рішення про накопичення коштів на спорудження пам'ятника імператору Миколі І.

Будинок Мейтуса. Архітектор Я. Паученко.

Вождь сербів Карагеоргій мав жити у Новомиргороді

Карагеоргій

Офіційно Нова Сербія — адміністративно-територіальна одиниця на території сучасної Кіровоградщини — існувала з 1752 по 1764 роки. Куди поділися серби та інші вихідці з Балкан після приєднання Нової Сербії до Новоросійської губернії? Є всі підстави вважати, що вони у переважній більшості залишилися на новій батьківщині, поступово через змішані шлюби українізувались. Та ще на початку XIX століття вони відчували себе сербами і вболівали за долю своєї країни.

Про це свідчить, зокрема, загадкова історія із засновником незалежної Сербської держави Карагеоргієм, до якої причетний і наш край.

Карагеоргій (Чорний Георгій; справжнє прізвище — Георгій Петрович, 1768-1817) — одна із найвизначніших постатей в історії Сербії та Югославії.

Це він у лютому 1804 року очолив Перше сербське повстання проти турків, яке тривало дев'ять років; заснував у 1808 році династію Карагеоргієвичів. Вони правили Сербією спочатку як князівська (1808-1813, 1842-1858), потім королівська (1903-1918) династії, згодом — Королівством сербів, хорватів та словенців (1918-1929) і нарешті — Югославією (1929-1945). Після поразки повстання у 1813 році Карагеоргій втікає до Росії, розраховуючи на її підтримку у боротьбі з Османською імперією. У 1814-1816 роках вождь сербів живе у Бессарабії (Хотин), домагаючись зустрічі з Олександром I.

Карагеоргій — безстрашний борець за незалежність Сербії, одна з найромантичніших постатей тих часів — викликав у російських колах схвильований інтерес та захоплення. Сербський вождь малювався людиною неосвіченою, але наділеною винятковим благородством та

Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік
надзвичайною сміливістю. Ось яким він уявлявся О. Пушкіну (вірш
«Доньці Карагеоргія»):

*Гроза луны, свободы воин,
Покрытый кровию святой,
Чудесный твой отец,
преступник и герой,
И ужаса людей,
и славы был достоин...*

Ще за життя про Карагеоргія складали легенди та пісні. Одна з найпопулярніших розповідала про те, чому його прозвали Карагеоргієм. Він буцімто убив свого батька, який мав намір попередити турків про підготовку повстання сербів. У присвяченій йому пісні з пушкінського циклу «Пісні західних слов'ян» мати, дізнавшись про жадливий злочин Георгія, вигукує:

*Будь же Богом проклят ты,
черный,
Коль убил ты отца родного!
С той поры Георгий Петрович
У людей прозывается Черный.*

Карагеоргій — напрочуд промовистий псевдонім: і покараний Георгій, і Чорний Георгій (тюркською мовою — «кара»). Поки Карагеоргій перебував у Росії, влада у Сербії перейшла його соратнику Мілошу Обреновичу, який у 1815 році очолив Друге сербське повстання. Росія встановила з ним дипломатичні відносини. Зрозуміло, що повернення Карагеоргія на батьківщину зовсім не влаштовувало його конкурента у боротьбі за владу. Внаслідок тривалих переговорів 12 листопада 1816 року Карагеоргій отримав дозвіл на зустріч з Олександром І, яка не виправдала його надій: *«Было дано распоряжение выдать ему для оплаты долгов 10 тысяч рублей, а также предложено избрать в качестве постоянного местожительства Новомиргород в Екатеринославской губернии»*.

Це означає, що навіть у 1816 році у нашому Новомиргороді – колишній столиці Нової Сербії – мешкала найчисельніша сербська діаспора в Російській імперії. Далі історики пишуть: *«Вынужденный на согласие, Карагеоргий в январе 1817 года тайно бежал в Сербию, где вскоре был убит наемниками Обреновича»*. Відтяти голову Карагеоргія Обренович надіслав турецькому паші. Чи виконав

Імператор Олександр І.

Чорний Георгій розпорядження імператора, скільки днів він пробув у Новомиргороді, чи погодились місцеві серби супроводжувати його на батьківщину? Маємо надію, що і на ці запитання з часом буде знайдено відповідь. Та все ж найбільшою сенсацією залишається «Портрет Карагеоргія», виконаний російським художником українського походження Володимиром Боровиковським у 1816 році. Це один із його шедеврів, який зберігається у Белградському музеї історії Сербії. Очевидно, для українця В. Боровиковського національно-визвольна боротьба

братів-слов'ян була особливо близькою. Невеликий за розмірами (84 x 76 см) портрет Карагеоргія, виконаний на замовлення князя О. Голіцина для його колекції знаменитих діячів, вражає своєю монументальністю. Карагеоргія зображено у формі генерала російських військ (звання, яке він отримав за боротьбу проти турків), з подарованою російським імператором розкішно оздобленою шаблею та орденом Святої Анни I ступеня. У портреті сербського вождя є урочистість, відчувається могутня, але скута сила. Особливої виразності сповнене обличчя: потаємною зосередженістю живуть очі – розумні, печальні й задумливі. Перед нами образ людини, знайомої з боротьбою пристрастей, яка вміє приборкувати їх силою волі.

Отаким Карагеоргій мав прибути до Новомиргорода, щоб залишитися у ньому назавжди. Та він обрав шлях боротьби за улюблену Вітчизну. І хоча й загинув, але залишився в історії Сербії її державотворцем. Один із Карагеоргієвичів – його нащадків – згодом, до речі, навчався у Єлисаветградському кавалерійському училищі.

Нещодавно після повалення режиму Мілошевича парламент Югославії скасував рішення про позбавлення громадянства королівської сім'ї Карагеоргієвичів. Через півстоліття вигнання кронпринц Олександр – відставний капітан уланського полку – разом з родиною може повернутися на батьківщину.

ГРУДЕНЬ

- 1 – День працівників прокуратури.
- Всесвітній день боротьби зі СНІДом.
- 3 – Міжнародний день інвалідів.
- 4 – Уведення в Храм Пресвятої Богородиці.
- 5 – День працівників статистики.
- 6 – День Збройних Сил України.
- 7 – День місцевого самоврядування.
- День пам'яті Святої Великомучениці Катерини.
- 10 – День прав людини.
- 13 – День пам'яті Апостола Андрія Первозванного.
- 15 – День працівників суду.
- 19 – День вшанування пам'яті Святителя Миколая Чудотворця.
- 20 – День міліції.
- 22 – День пам'яті Святої Праведної Анни.
- День енергетика.
- 24 – День працівників архівних установ.
- 30 – День вшанування Святого Пророка Даниїла.

Спасо-Преображенський собор.

ГРУДЕНЬ

-
- 1 – 150 років від дня народження *Миколи Садовського (Тобілевича)* (1856 – 1933), актора, режисера, письменника.
-
- 5 – 75 років від дня народження *Григора Тютюнника* (1931 – 1980), письменника. Під час ВВВ бував на *Кіровоградщині* (повість «Облога»).
-
- 6 – 150 років від дня народження (с. *Іванівка Долинського району*) *Миколи Давидова* (1856-1930), засновника дендропарку “*Веселі Боковеньки*”
-
- 135 років від дня народження *Миколи Вороного* (1871 – 1938), поета, перекладача, театрознавця. Останні роки життя провів на *Кіровоградщині* (*Добровеличківський район, м. Ново-українка*).
-
- 10 – 185 років від дня народження *Миколи Некрасова* (1821 – 1878), російського поета. Деякі дослідники біографії поета вважають, що він народився у с. *Синьки Ульяновського району*.
-
- 60 років від дня народження (м. *Кіровоград*) *Леоніда Шмаєвича*, генерального директора Міжнародної акціонерної авіакомпанії “*УРГА*”, мецената.
-
- 12 – 65 від дня народження (с. *Єлизаветградка Олександрівського району*) *Бориса Хижняка*, журналіста і письменника.
-
- 13 – 90 років від дня народження (с. *Павлівка Світловодського району*) *Андрія Цимбала*, Героя Радянського Союзу.
-
- 17 – 150 років від дня народження *Данила Крижанівського* (1856-1904), композитора і педагога, вихованця *Єлизаветградського духовного училища*, автора пісні (на слова Т.Г.Шевченка) “*Рече та стогне Дніпр широкий*” (1886), спеціально написаної для М.Л. Кропивницького.
-
- 19 – 95 років від дня народження (с. *Красносілля Олександрівського району*) *Степана Німенка*, Героя Радянського Союзу.
-

- 20 – 100 років від дня народження *Гната Новікова* (1906 – 1993), державного і партійного діяча СРСР. З 1954 по 1958 керував спорудженням Кременчуцької ГЕС, Герой Соціалістичної Праці.
-
- 21 – 85 років від дня народження (с. *Грушка Ульяновського району*) *Миколи Равлюка* (1921 – 2000), літературознавця, публіциста, перекладача.
-
- 70 років від дня народження (хутір *Густий Гай*, нині у складі с. *Созонівки Кіровоградського району*) *Віктора Баєнка*, актора і режисера, народного артиста УРСР.
-
- 22 – 90 років від дня народження *Павла Гришка* (уродженця *Кіровоградщини*), Героя Радянського Союзу.
-
- 45 років від дня народження (с. *Павлівка Світловодського району*) *Юрія Маленченка*, астронавта, Героя Російської Федерації і Казахстану, почесного громадянина м. *Світловодська*.
-
- 23 – 100 років від дня народження (с. *Верблюжка Новгородківського району*) *Терентія Уманського*, військового діяча, Героя Радянського Союзу.
-
- 24 – 85 років від дня народження (с. *Новий Стародуб, Петрівського району*) *Дмитра Стояновського*, заслуженого лікаря України, визначного фахівця східної та народної медицини.
-
- 27 – 80 років від дня народження (м. *Новоукраїнка*) *Володимира Дементьєва*, художника кіностудії “Беларусьфільм”.
-

1. 1936 (70 років тому). – Помер *Микола Левитський* (1859 – 1936), видатний громадський діяч, «артільний батько», член Центральної Ради. Багато років жив і працював у *Єлисаветграді*.

8. 1921 (85 років тому). – З метою залякування населення, яке відмовлялось платити продподаток, радянська влада організувала у *Єлисаветградському* окрузі дві окремі сесії ревтрибуналів.

12.1871 (135 років тому). – Народився український письменник *Анатоль Свидницький*. У 1851 – 1855 роках неодноразово гостював із *Степаном Руданським* у с. *Струньковому* (поблизу *Гайворона*) у вдови священика *Єлизавети Княгиницької*.

13.1941 (65 років тому). – В окупованому німцями *Кіровограді* музичне товариство місцевої «Просвіти» здійснило постановку «Вечорниць» *П. І. Ніщинського*.

26.1826 (180 років тому). – У Петербурзі урочисто відкрито Військову галерею Зимового палацу, в якій представлено 332 портрети героїв Вітчизняної війни 1812 року, серед них – зображення генералів, пов'язаних з нашим краєм: *М. М. Раєвський*, *Г. А. Емануель*, *Г. І. Лисаневич*, *Г. О. Шостаков* та ін.

31. 1941 (65 років тому). – В окупованому *Кіровограді* замість газети «Український голос», яка не влаштовувала німців своїм патріотичним духом, почала виходити газета «Українські вісті».

Вулиця Невська.

ЛЕНІН ДОЗВОЛИВ ГРАБУВАТИ НАВІТЬ МЕРВИХ

Якось працюючи в державному архіві Кіровоградської області, натрапив на по-справжньому сенсаційний матеріал про вилучення церковних цінностей на Єлисаветградщині у 1921 році. Грунтуючись на архівних джерелах, підготував публікацію про злочин більшовиків проти Бога й Церкви і наміру повертатись до цієї теми не мав. Натомість захопився, як думалось, іншою: долею дореволюційних цвинтарів, сімейних склепів, успалень, надмогильних пам'ятників, звісно, й гадки не маючи, що між цими темами існує прямий зв'язок. Вони — спільного походження, із одного, так би мовити, джерела: із ленінського декрету 1921 року про вилучення церковних цінностей буцімто у фонд допомоги голодуючим. Слід визнати, що про масштаби голоду 75-річної давності в Україні ми донедавна також до пуття не знали. Більшовицька влада воліла замовчувати породжену нею трагедію. Про те, що відбувалось в Україні в ті часи, світ дізнався із книг «Голод в Україні», виданих у Женеві (французькою мовою) у 1922 році та у Берліні — у 1923 році (німецькою та англійською мовами). Упорядкували ці видання відомі українські політичні діячі Ісаак МАЗЕПА та наш земляк Панас ФЕДЕНКО (1893-1981), вихованець Олександрійської чоловічої гімназії.

Серед численних документів, що наводяться у книгах, мою увагу привернули передовсім ті, що стосуються нашого краю. Приміром, харківська газета «Комуніст» за 22 грудня 1921 року повідомляла: *«Єлисавет, 18 грудня, Щоб зробити натиск на населення, що відмовляється давати натуральний податок («продналог»), були зорганізовані дві окремі сесії революційних трибуналів у справі прохарчування. В окрузі працювали 4 сесії, поділені на 12 груп»,*

У чому полягав «натиск ревтрибуналів» на населення — пояснювати зайве: у розстрілах голодних людей. *«І це діялося, — відзначається у книгах про голод 1921 року, — в час, коли в лютому 1922 року в Єлисаветській окрузі 32 відсотки населення тяжко голодувало».*

А всього на 15 жовтня 1922 року в Південній Україні було чотири мільйони голодуючих. Дійсно, більш сприятливої нагоди, щоб пограбувати церкви, та ще й під гуманним приводом, що виручені кошти будуть використані для допомоги голодуючим, вождь більшовиків і вигадати не міг. Декрет Леніна про вилучення церковних цінностей був для більшовицької влади напрочуд своєчасним. Але

О. Самсонов

мав він, виявляється, ще й секретний пункт, про існування якого я дізнався нещодавно.

А допомогла в цьому... загадка смерті російського імператора Олександра І. Читачі, певно, здогадались, що мається на увазі. Існує досить вірогідна версія, що Олександр І лише імітував свою смерть, а сам пішов у світ, спокутуючи гріхи, під іменем старця Федора Кузьмича. Пролити світло на цю таємницю могло б дослідження останків імператора. Тривалий час цим питанням займався відомий російській учений І. С. Шкловський.

І от якого висновку він дійшов у 1990

році: *«Як відомо, під час голоду 1921 року був виданий знаменитий ленінський декрет про вилучення церковних цінностей. Значно менше відомо, що в цьому декреті був секретний пункт, який приписував «розкривати могили царської знаті та вельмож з метою вилучення із поховань цінностей у фонд допомоги голодуючим».* На виконання цього наказу були створені спеціальні команди гробокопачів, кот-рі розривали могили графів, князів, генералів і т. п. й зривали з трупів коштовності. Подобиці того, як це відбувалося, розповів І. Шкловському один із учасників святотатського дійства, якому довелося розривати сімейний склеп графів Орлових на Псковщині: *«І от, коли розкрили домовину, перед враженою, зайнятою блюзнірською справою командою постав граф, зовсім не зачеплений тлінням, у парадному одязі. Особливих скарбів руйнівники могил не виявили, а графа Орлова викинули у канаву. На вечір він став швидко чорніти».* І тоді Шкловський зрозумів, чому вченим не дозволили розкрити гробницю імператора

Пам'ятний знак на місці
усипальні генерала О.
Самсонова у с. Якимівці
Маловисківського району.

Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік
Олександра І: там було порожньо. А тепер на часі запитати; невже в нашому Єлисаветі місцеві комуністи не виконували секретний пункт ленінського декрету?

Адже ми достеменно знаємо, що склеп генерала Г. Емануеля у Єлисаветі, усипальні генерала М. Раєвського та його родини у селі Розумівці Олександрівського району, генерала О. Самсонова — однієї з найтрагічніших постатей Першої світової війни — у селі Якимівці Маловисківського району, генерала, почесного громадянина Єлисаветграда Д. Остен-Сакена в селі Приюті могила ученого-славіста В. Григоровича у Єлисаветі та багатьох інших видатних особистостей, які знайшли останній спочинок у нашому краю, — всі вони були сплюндровані.

Вулиця Велика Перспективна.

СТОЛЕТЬЯ В СРАВНЕНИИ

... Непонятнее восемнадцатого
и таинственнее семнадцатого.
Девятнадцатый век — исключение,
и к нему я питаю влечение.

О, пускай исполнение отложено
им замысленных помыслов всех!
Очень много было хорошего.
Очень много поставлено вех.

Словно бы впервые одумалось
и, одумавшись, призадумалось,
оценило свое калечество
разнесчастное человечество.
И с внимательностью осторожной
пожалело впервые оно
женщину,
на железнодорожное
с горя
бросившуюся
полотно.

Гекатомбы и армагеддоны
до и после,
но только тогда
индивидуального стона
общая
не глушила беда.
До и после
от славы шалели,
от великих пьянели идей,
В девятнадцатом, веке жалели,
просто так — жалели людей.

Может, это и не годится
и в распыл пойдет,
и в разлом.
Может, это еще пригодится
в двадцать первом и в двадцать втором.

Борис Слуцкий

Воспоминание

О милых спутниках, которые наш свет
Своим сопутствием для нас животворили,
Не говори с тоской: их нет,
Но с благодарностью: были

Василий Жуковский. 1821

Перший святий землі Єлисаветградської.

У літоб'єднання „Степ” були предтечі 120 років тому побачив світ перший альманах єлисаветградських літераторів

Як, а головне коли; відзначати той чи інший ювілей – звісно, справа людей, безпосередньо до цього причетних. Ніякими нормативними документами святкування річниць заснування, здається, не передбачено. Що потрібно для того, аби гідно відзначити ювілей? Найголовніше тут визначити точку відліку, вшанувати попередників і предтеч, віддати належне продовжувачам їхньої справи, а ще бажано керуватися здоровим глуздом та почуттям міри.

Чомусь (так уже повелося) організації, заклади та установи сучасної Кіровоградщини вважають, що вони започаткувалися у 1939 році, коли була створена область, чи трохи пізніше. На наш погляд, це несправедливо відносно минулого. Ідучи таким шляхом, ми самі себе збіднюємо, втрачаємо сполучну ланку спадкоємності часів і поколінь. Не так уже й важко довести, що саме в дожовтневій історії Єлисаветградщини містяться, за незначними винятками, витoki всього того, що, як ми гадаємо, з'явилося набагато пізніше. Знати про це слід обов'язково, а ще змиритися і визнати, що ми – не перші, повернувши, таким чином, історичну пам'ять. Бо ж, якщо чинимо інакше, то складається враження, що всі ми «родом із Жовтня», його, так би мовити, «діти» і тому все, що було раніше, не заслуговує ні уваги, ні поваги.

Нещодавно, приміром, урочисто, з відкриттям меморіальної дошки, відсвятковано 60-річчя обласного літературного об'єднання. Я з глибокою повагою ставлюся до місцевих літераторів – вони заслужили свято на свою честь. Мої міркування з приводу ювілею «Степу» не мають на меті якось принизити чи образити наших письменників. Боронь, Боже! Швидше навпаки, якось прислужитися їм. Біда в тім, що історія літературного життя Єлисаветградщини, як слід, не вивчена. Маємо лише «Літературний словник Кіровоградщини», виданий у 1995 році. Віддамо належне його упорядникові Л. Куценку – про місцеве літоб'єднання тут можна прочитати: *«Попередником літоб'єднання були літературні студії при місцевих газетах, котрі працювали практично безперервно. Наприклад, Марко Серебрянський очолював літературні сили у місті Кіровограді під час громадянської війни. Микола Куліш намагався спрямувати літературні таланти повіту у 20-х роках...»*

О.І. Михалевич

Нині маємо можливість доповнити цю інформацію про предтечу обласного літоб'єднання. Авторів цих рядків уже доводилося писати про те, що одна з перших спроб елісаветградських літераторів об'єднатися була у 1878-1885 роках. Тоді в Єлісаветграді існував українофільський гурток «Громада», очолюваний лікарем О. Михалевичем. Гуртківці почали навіть готувати до друку альманах із своїх творів під назвою «Степ», та через арешти його вдалося видати в Петербурзі лише у 1886 році. Майже всі автори альманаху – І. Карпенко (Тобілевич), М. Ганенко, А. Конощенко, О. Маркович, О. Русов, Д. Маркович - відвідували гурток «Громада» у нашому місті.

Дуже прикро, що ні 100, ні 110 років із дня виходу в світ елісаветградського «Степу», знаменної події в історії української літератури, не відзначалося. Знали чи ні кіровоградські літератори про існування свого попередника, коли у 1958 році засновували журнал під назвою... «Степ», достеменно встановити не вдалося. Якщо це навіть збіг, то, погодьтесь, – вражаючий. Таким чином, сучасний літературно-мистецький та громадсько-публіцистичний журнал «Степ» (регулярно видається з 1994 року) народжувався аж тричі.

З жалем доводиться констатувати, що серед зачинателів місцевого літературного життя не згадується Василь Харцієв (1865-1937). Визначний педагог, філолог, історик та громадський діяч, улюблений учень знаменитого мовознавця О. Потебні, він з 1908 року жив і працював у Єлісаветграді, був директором громадського комерційного училища — одного з кращих у Російській імперії. Саме В. Харцієв започатковує літоб'єднання в Єлісаветграді у перші роки радянської влади. Із фонду Єлісаветградського повітового відділу народної освіти, що зберігається в обласному держархіві, дізнаємося, що «Харцієв Василь Іванович — співробітник шкільного підвідділу з 3 лютого 1920 року». Центр тодішнього культурного життя

Елисаветграда містився у Палаці науки і мистецтва, відкритому влітку 1921 року у приміщенні колишньої Біржі та товариства взаємного кредиту. У цьому закладі працювали історико-археологічний музей, картинна галерея, влаштовувалися виставки (зокрема етнографічна та японського мистецтва). Завідуючим Палацу науки і мистецтва призначили Миколу Пашковського. Сюди потяглися місцеві літератори. Газета «Известия Елисаветградского Совета рабочих, красноармейских и крестьянских депутатов», висвітлюючи діяльність Палацу науки і мистецтва, 2 червня 1921 року, зокрема, писала:

Дмитро Маркович

«... Литературная секция «Лито» еще не приступила к работе. Яка, до речі, вдала назва! Об'єднання місцевих літераторів дійсно створювалося влітку, а ще «Літо» – дотепне скорочення словосполучення «літературне об'єднання». 2 серпня 1921 року газета «Известия»... повідомляє: «23 июля состоялось первое заседание литературной секции тов. Харциева. Свои произведения читали местные авторы Степанов, Серебрянский, Станиславский и др». Чи відвідували «Лито» В. Харцієва Юрій Нікітін, Арсен Тарковський, Міхал Хороманський, інші юні місцеві поети, доказів не маємо. Хоча, як свідчить інформація в газеті, їхній приятель Микола Станіславський там бував. По-різному склалися долі цих людей. Арсен Тарковський став видатним поетом, Міхал Хороманський, виїхавши до Польщі, прославився як прозаїк, Миколу Станіславського захопив театр (був головним режисером Марійського державного театру в Росії), Юрій Нікітін (син голови елисаветградської «Просвіти») став актором, працював з О. Довженком, у 1937 році його поглинув «архіпелаг Гулаг». Пре те, що творилося у роки Великого Терору, відомо: українське літературно-мистецьке відродження було буквально розстріляне. Арештували і В. Харцієва, та, переконавшись у тому, наскільки він хворий, відпустили додому помирати.

От які події у літературному житті Елисаветградщини передували 1939 року, коли було створено обласне літературне об'єднання.

XVIII століття.

- 1701** – 305 років тому народився *Василь Петрович Капніст*. (1701 – 1757), полковник Миргородського полку (з 1739). Брав безпосередню участь у заселенні задніпровських місць (північна частина сучасної *Кіровоградщини*). З його ініціативи засновано м. *Новомиргород* (1740), відновлено спустошене турками с. *Цибулеве*, хутір *Чутівка*. Разом з інженер – полковником де Боскетом у 1743 заклав перші фортечні містечка (*Криловський, Петроострівський та Новоархангельський шанці*). Склавав генеральну карту Задніпров'я. Козаки Миргородського полку *Іван Лелека, Йосип та Роман Солошичі, В. Кошовенко, С. Сич* засновували на території *Єлисаветградщини* села *Лелеківку, Стецівку, Макариху, Христофорівку, Грузьке, Плетений Ташлик* та ін. Капністу належало сотенне містечко *Цибулеве*, де знаходився його будинок і розміщувалась головна канцелярія.
- 1726** – 280 років тому народився *Василь Олександрович Чертков* (1726- 1793), військовий і державний діяч. З 1764 – обер – комендант фортеці *Св. Єлисавети*. З його іменем пов'язується вихід у світ перших книг гражданського друку на Правобережній Україні. 1765 року в *Свято-Єлисаветинській* фортеці надруковано “Азбуку” та п'єсу французького драматурга Ж. -Б. Руссо “Кав'ярня”. Переклав комедію на російську мову В. О. Чертков, у 1770 році *єлисаветградські аматори* здійснили її постановку у фортеці.
- 1731** – 275 років тому народився *Симеон Степанович Пищевич* (1731 – 1785), сербський переселенець, один з колонізаторів Нової Сербії на території *Єлисаветградщини*, мемуарист. Служив офіцером у *Новомиргороді* у правителя Нової Сербії І. Хорвата. Згодом дослужився до чину генерала-майора. Володів зокрема селами *Павлівка, Скалева (Світловодський район)*. Автор надзвичайно цінних спогадів «Известие о жизни и походе Симеона Степановича Пищевича» (1731 – 1785), вперше виданих у Москві (1784). Їх використав класик сербської літератури ХХ століття Мілош Црнянський при написанні роману “Переселенці” (1978). Нашадки С.С. Пищевича залишили помітний слід в історії м. *Олександрії*.
- 1741** – 265 років тому народився *Семен Андрійович Порошин* (1741-

- 1768), педагог, письменник, одна з найосвіченіших особистостей XVIII століття, вихователь імператора Павла I з 1762 по 1766 роки. Помер і похований біля церкви у фортеці Св. Єлисавети.
- 1746 – 260 років тому народився *Олексій Іванов* (1746 – 1805), архієпископ Катеринославський, Херсонський і Таврійський *Афанасій*. З 1799 по 1804 його резиденція знаходилася у м. *Новомиргороді*. Портрет єпископа Афанасія – один з кращих в українському мистецтві XVIII століття – написав у *Новомиргороді* “священник селения Девятая рота Диомид Вишневецкий” (1800), зберігається у Дніпропетровському історичному музеї.
- 1751 – 255 років тому народився *Остан Федорович Звіряка* (1751-1829), український лікар. З 1794 по 1798 – головний лікар *Єлисаветградського* шпиталю, директор і викладач *Єлисаветградської* медико-хірургічної школи.
- 1756 – 250 років тому народився *Герасим Олексійович Шостаков* (1756- 1837), військовий діяч, герой Вітчизняної війни 1812 року. Командував *Єлисаветградським* гусарським полком в армії Барклая-де-Толлі. Після відставки мешкав у своєму маєтку с. *Шостаківці Єлисаветградського повіту*, де імовірно й похований. Портрет представлений у Воєнній галереї Зимового палацу.
- 1771 – 235 років тому народився *Карл Осипович Ламберт* (1771-1843), військовий діяч, граф. На початку XIX століття (до 1809) командував *Єлисаветградським* та *Олександрійським* гусарськими полками. Учасник Вітчизняної війни 1812 року. Генерал від кавалерії, сенатор.
- 1776 – 230 років тому народився (м. *Новомиргород*) *Кирило Васильович Россинський* (1776-1825), церковний діяч, педагог, просвітитель Чорноморії. Відкрив 27 храмів, повітове училище, духовне училище, створив військовий хор. За свій рахунок утримував 12 учнів у Катеринодарському училищі. Підготував та видав у Харкові підручник для народної школи «Краткие правила российского правописания» (1815), який витримав декілька видань.
- 1776 – 230 років тому народився *Григорій Лисянський* (1776-1845),

військовий лікар. У 1794 вступив учнем у Єлисаветградський військовий шпиталь, звідки через два роки випущений фельдшером у фузилерний полк. Згодом служив лікарем у полках та військових шпиталях. З 1806 – у цивільному відомстві: інспектор лікарської управи Московської медико-хірургічної академії, Херсонської лікарні громадського піклування. Автор наукових праць.

- 1781** – 225 років тому народився *Іван Йосипович Вітт* (1781 – 1840), військовий і державний діяч. Син графа Йосипа Вітта та знаменитої красуні Софії (згодом Потоцької), на честь якої засновано славнозвісний парк в Умані «Софіївка». З 1821 по 1832 був корпусним командиром 2-го резервного кавалерійського корпусу і начальником 8 округів Новоросійського військового поселення. З 1824 жив у Єлисаветграді. Був коханцем, потім чоловіком відомої красуні Кароліни Собанської.

XIX століття

- 1801** – 205 років від дня народження *Олександра Івановича Вегеліна* (1801-1860), декабриста. Був засуджений до смертної кари, яку замінили 10-річним засланням на каторжні роботи до Сибіру. У 1837 дозволено вступити на військову службу рядовим, дослужився до чину прапорщика. У 1842 звільнений у відставку за станом здоров'я. З 1843 жив у Полтаві, потім декілька років мешкав у *Новій Празі Олександрійського повіту*. Останні роки провів у Одесі, де завідував мінеральними водами.

– 205 років тому народився *Микола Миколайович Раєвський II* (1801-1843), військовий діяч (генерал-лейтенант), син героя Вітчизняної війни 1812 року. Часто бував у маєтку батька у с. *Бовтишці Олександрівського району*.

- 1806** – 200 років тому народився *Михайло Кононович Родіонов* (1806-1874), церковний діяч, протоієрей, педагог. Після закінчення Київської Духовної Академії зі ступенем кандидата богослов'я працював смотрителем Єлисаветградського повітового духовного училища (1833-1836), де прийняв священницький сан. Потім майже 40 років був настоятелем Олександрівського собору в Сімферополі, очолював Таврійське духовенство.

- 1816** – 190 років тому народився (*посад Петриківка, з 1821 – м. Нова Прага*) *Григорій Михайлович Честахівський* (1816-1893), художник, приятель Т. Г. Шевченка. Супроводжував домовину Кобзаря на Україну від Петербурга до Канева, був головним розпорядником проводів і похорону.
- 1826** – 180 років тому народився (Херсонська губернія) *Володимир Богданович Лінденер* (1826-1886), військовий діяч. Служив у *Новомиргородському* уланському полку (з 1842). З 1873 – генерал-майор. Наказний отаман Астраханського козачого війська (1878).
- 1826** – 180 років тому народився *Олександр Семенович Ерделі* (1826 – 1898), державний діяч. Землевласник *Єлисаветградського* повіту. Похований у маєтку *Ерделівці* (нині с. *Леніна Маловисківського району*) у родинній усипальні поблизу церкви. Упродовж 16 років був губернатором Херсонської губернії. На цій посаді зробив багато корисних справ для *Єлисаветграда*. Почесний громадянин м. *Єлисаветграда* (1890).
- 1831** – 175 років тому народився (*Єлисаветградський повіт*) *Лев Костянтинович Панютін* (1831 – 1882), російський письменник. Дебютував у Москві збірником «Вірші» (1858). Писав фейлетони під псевдонімом Ніл Адмірарі, які привернули увагу сучасників живою мовою, спостережливістю, вірним зображенням петербурзького життя і звичаїв. У 1872 вони видані у 2-х томах. За життя його називали «талантливим беллетристом и поетом».
- 175 років тому народився *Олександр Йосипович Бернардацці* (1831 – 1907), архітектор. Багато проектував для Кишинева та Одеси. Почесний громадянин м. Кишинева (1875). Ще за життя вдячні одесити спорудили йому пам'ятник (1900). За його проектом у *Новій Празі Олександрійського повіту* на кошти Херсонського земства споруджено пам'ятний знак на честь військових маневрів 1888 року за участі імператора Олександра III (1893). Проектував розміщення пам'ятника В. І. Григоровичу скульптора Б. В. Едуардса в *Єлисаветграді* на Петропавлівському цвинтарі (1892).
- 1841** – 165 років тому народився *Рудольф В'ячеславович*

Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік
Пржисьховський (1841-1911), педагог, засновник метеостанції при *Єлисаветградському* земському реальному училищі (1874). У 1871-1887 та 1907-1911 викладав фізику і математику в ЄЗРУ. Видав у *Єлисаветграді* підручник «Курс фізики для середніх учебных заведений» (1880) та методичний посібник «К вопросу об экзамене по математике и физике» (1894). Дядько видатного музиканта Генріха Нейгауза.

1841 – 165 років тому народився *Михайло Миколайович Раєвський* (1841 – 1893), онук героя 1812 року М. М. Раєвського. Захоплювався астрономією, садівництвом, писав вірші. Жив і працював переважно у *Бовтишці Олександрівського району*. Похований на цвинтарі поблизу Хрестовоздвиженської церкви у Розумівці.

1846 – 160 років тому народився *Михайло Костянтинівич Гоняєв* (1846-1891), юрист, шахіст та літератор. У 1874 році видав у *Єлисаветграді* свій переклад німецького шахового підручника А. Гобелера, доповнивши його власним «Очерком истории и литературы шахматной игры» - першої у Росії праці з шахів.

1851 – 155 років тому народився *Михайло Іванович Алтухов*, інженер-технолог, будівничий *Єлисаветградського* водогону. Урочисте відкриття водогону відбулося 17.05.1893, однак остаточно його спорудження завершено 1.04.1896 року. Автор 9 книг з проблем водопостачання.

– 155 років тому народився *Андрій Віталійович Лисенко* (1851-1910), лікар та громадський діяч, рідний брат композитора Миколи Лисенка. З 1884 по 1905 жив і працював у *Знам'яні*.

– 155 років тому народився *Рафайл Миколайович Савельєв* (1851-1913), метеоролог. У 1888-1895 вперше організував регулярні актинометричні спостереження у Києві та *Єлисаветграді*. Видавав журнал «Інженер» (1882).

1856 – 150 років тому народився *Олексій Кулик* (1856 -1894), земський лікар *Єлисаветградського повіту*, батько першого дослідника Тунгуської катастрофи Леоніда Кулика (1883-1942). Понад 8 років завідував *Бобринецькою* лікарнею, яка вважалась однією з кращих у повіті.

- 150 років тому народився *Сергій Михайлович Гербель* (1856-1919), державний діяч. Закінчив *Єлисаветградське* кавалерійське училище. Був членом *Олександрійського* повітового земства, головою Херсонської губернської земської управи. У 1918 – один з найближчих співробітників гетьмана П. Скоропадського; міністр продовольчих справ, голова Ради Міністрів Української Держави (з 4.11.1918).
- 1861** –145 років тому народився *Євген Харлампійович Чикаленко* (1861-1929), громадський і культурний діяч, найвидатніший український меценат. Закінчив *Єлисаветградське* земське реальне училище (1881), відвідував місцевий українофільський гурток “Громада”.
- 1861** – 145 років тому народився (м. *Златопіль*) *Семен Григорович Мет* (1861-1937), лікар-фізіолог. Після закінчення у 1887 році Київського університету працював у лабораторії І. П. Павлова. Запропонував оригінальний метод вивчення сили травлення, що увійшов в історію медицини як «метод Мет».
- 145 років тому народився *Іван Антонович Відавський* (1861-1900), земський лікар *Єлисаветградського повіту* з 1887 до 1900. Під час проведення важкої операції заразився сепсисом. У некролозі його названо «*чесним земським труженником, що помер, як солдат, на полі бою*».
- 1866** –140 років тому народився *Володимир Романович Буцький*, державний і громадський діяч, землевласник *Олександрійського* повіту. Походив з потомствених дворян. Господарство у своєму родовому маєтку вів як простий селянин, сам працював на жниварських машинах, вивчив ковальське і слюсарне ремесло, вніс суттєві зміни у конструкцію парових молотарок. Завдяки наполегливій праці вивів своє господарство у розряд зразкових в *Олександрійському* повіті. З 1906 – гласний *Олександрійського* повітового земського зібрання, почесний мировий суддя. У жовтні 1907 обраний членом Державної Думи Росії від Херсонської губернії.
- 140 років тому народився (м. *Єлисаветград*) *Микола Леонтович* (1866-1940), юрист, іхтіолог. З 1901 жив у Миколаєві, де у своєму будинку створив один з перших в Україні акваріумів-зоосадів.

1871 – 135 років тому народився (с. *Бережинка Кіровоградського району*) *Василь Назарович Боженко* (1871- 1919), легендарний учасник громадянської війни («український Чапаєв»). Увічнений у фільмі «Щорс» геніальним кінорежисером О. П. Довженком.

– 135 років тому народився (на *Єлисаветградщині*) *Ростислав Львович Чичорський* (1871-1927), український актор. Сценічну діяльність почав у *Єлисаветградських* акторських гуртках, з 1898 – на професійній сцені. Працював у трупах П. К. Саксаганського, з 1918 – у Народному театрі.

1876 – 130 років тому народився (м. *Єлисаветград*) *Юрій Іванович Тобілевич* (1876- 1925), агроном, громадський діяч, син українського драматурга Івана Карпенка-Карого. Закінчив *Єлисаветградське* земське реальне училище (1894), Львівський політехнічний інститут та Празьку Вищу сільськогосподарську школу. У Львові познайомився з поетом М. Вороним, деякий час жив у І. Франка. Під час Першої світової війни служив (серпень 1914) у 2-й російській армії, якою командував уродженець *Єлисаветградщини* генерал О. В. Самсонов. До 1917 працював головним агрономом *Єлисаветградського* повіту. Член міської думи. З 23.06.1918 – комісар освіти *Єлисаветградського* повіту. Його сини Андрій та Назар відродили родинне гніздо Хутір Надію, домоглися у 1956 році надання йому статусу державного музею-заповідника.

1876 – 130 років тому народився (м. *Єлисаветград*) *Трохим Петрович Колісниченко*, актор і драматург. Був актором труп М. Кропивницького, П. Саксаганського, М. Садовського. Працював у 1-му радянському театрі в *Єлисаветграді* (1921), яким керував Д. Гайдамака-Вертепов. З 1925 – актор Київського драматичного театру ім. М. Заньковецької. Автор кількох гостросоціальних драм.

– 130 років тому народилася *Олександра Ковалевич* (1876-1922), актриса, учасниця національно-визвольних змагань України у 1917-1920 рр. Театру віддала 30 років життя. Працювала у Петербурзькому, Миколаївському та *Єлисаветградському* театрах. В *Єлисаветграді* вступила в підпільну організацію “ Народна Помста”,була членом Повстанського Комітету. Засуджена до розстрілу.

- 1881** – 125 років тому народився *Йосип Параконьєв*, священник. Служив протоієреєм у Грецькій церкві м. *Кірово* (з 1939 *Кіровограду*). Розстріляний у 1937 році. Батько відомого українського актора і режисера *Костянтина Параконьєва* (1920-1989), народного артиста України, лауреата державної премії імені Тараса Шевченка.
- 1881** – 125 років тому помер *Дмитро Єрофійович Остен-Сакен* (1790-1881), генерал, граф, перший почесний громадянин *Єлисаветграда*.
- 1881** – 125 років тому народився *Сергій Олександрович Пузенкін* (1881-1981), Учитель церковного співу, пропагандист хорового мистецтва на *Єлисаветградщині*. З 1901 працював викладачем у *Єлисаветградському* духовному училищі. Після 1917 – у світських навчальних закладах. Працював з К. Шимановським та Г. Нейгаузом. Серед його учнів видатні співаки Р. Сергієнко, М. Гришко та ін.
- 1886** – 120 років тому народився *Сергій Миколайович Ряснянський* (1886-1976), військовий діяч. Закінчив *Єлисаветградське* кавалерійське училище (1906) та Академію Генерального штабу (1914). Учасник Першої світової та громадянських воєн у складі Добровольчої армії. Після поразки Білого руху емігрував до Югославії, потім до США. Був головою об'єднання колишніх юнкерів ЄКУ в еміграції. Під його редакцією побачила світ книга “ Исторический очерк *Єлисаветградского* кавалерийского училища в воспоминаниях питомцев школы к 100 – летию основания училища ” (Нью-Йорк, 1965)
- 120 років тому народився (м. *Новоукраїнка*) *Марко Іванович Мокряк* (1886 – 1919), військовий діяч, учасник Першої світової війни (відзначений трьома *Георгіївськими Хрестами*). У громадянській війні воював на боці червоних. Загинув у бою, посмертно нагороджений орденом Червоного Прапора. Похований у Москві на Красній площі біля *Кремлівської* стіни.
- 120 років тому народилася *Марія Григорівна Никифорова* (1886 – 1919), анархістка, одна з найсуперечливіших постатей часів громадянської війни в Україні. 29.01.1918 зробила спробу захопити *Єлисаветград*, кровопролитні бої тривали три

Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік
дні і супроводжувалися грабунками. Єлисаветградцям вдалося відстояти рідне місто. Фігурує у творах М. Цетліна, А. Тарковського, Ю. Яновського та інших уродженців Єлисаветграда.

1891 – 115 років тому народився (*м. Єлисаветград*) *Олександр Юхимович Разумний* (1891-1972), кінорежисер, оператор, художник. Працював підмайстром у власника фотоательє, відвідував Вечірні Рисувальні Класи при ЄЗРУ та аматорський театральний гурток при клубі заводу Ельворті. У 1914 закінчив Одеське художнє училище. У кінематографії з 1915р. Був відповідальним керівником зйомок та одним з операторів документального фільму “Похорони Леніна” (1924). Зняв художню стрічку “Тімур і його команда” (за сценарієм А. Гайдара.) та інші. Заслужений діяч мистецтв РРФСР. Виконав серію графічних портретів кінематографістів “Мої сучасники”. Автор книги спогадів “У истоков...” (М., “Искусство”, 1975).

– **115 років тому народився** (*с. Захарівка Світловодського району*) *Ілля Данилович Діброва* (1891-1944), герой громадянської та Великої Вітчизняної воєн. Загинув у Словаччині, де командував об'єднаною партизанською бригадою. Йому встановлено пам'ятник у словацькому місті Розі, посмертно присвоєно звання генерала Чехословацької Народної Армії. Перепохований у 1945р. в *Олександрії*. Почесний громадянин міста *Олександрії*.

– **115 років тому народився** (*с. Олександрополе-Акацатове Добровеличківського району*) *Яків Стрижак* (1891-1924), професійний революціонер. Особисто знав В. І. Леніна, працював під його безпосереднім керівництвом. З березня 1918 – комендант Московського Кремля.

– **115 років тому народився** *Міша Ельман* (справжнє прізвище Саулович) (1891-1967), американський скрипаль-віртуоз. Деякий час на початку ХХ ст. навчався мистецтву гри на скрипці у “Музичній студії ім. Отакара Шевчика” в *Єлисаветграді* у її засновника *Й. А. Гольденберга*. Виступив з концертом у нашому місті 15.09.1902. Згодом закінчив Санкт-Петербурзьку консерваторію. З 1908 жив у США.

1896 – 110 років тому народився (м. Олександрія) *Ілля Семенович Набатов* (справжнє прізвище Туровський) (1896-1977), актор. Навчався в *Олександрійській* гімназії, грав у місцевому театрі “Сурма”. Виступав на естраді у жанрі куплета й фейлетону. Заслужений артист УРСР (1934). Заслужений артист РРФСР (1959). Автор книги “Записки естрадного сатирика” (1957).

XX століття

1901 – 105 років тому народився *Анатолій Євгенович Величковський* (1901-1981), поет. Навчався у *Єлисаветградській* гімназії. 18-річним юнаком вступив у Добровольчу армію. В еміграції став визначним поетом, продовжувачем „тютчевського напрямку” в російській поезії. Багато віршів навіяні ностальгією за Україною та *Єлисаветградом* (зокрема „Это было где-то...”).

1901 – 105 років тому народився (м.Бобринець) *Петро Павлович Шумилов* (1901-1942), радянський учений у галузі гідравліки. Закінчив МДУ ім. М.В. Ломоносова. З 1930 працював у Московському інституті нафти. У 1939 виготовував кращий у світі турбобур. Автор книги „Теоретичні основи турбінного буріння”, доктор технічних наук, Лауреат Державної премії СРСР (1942, 1957).

1911 – 95 років тому народилася (м. Єлисаветград) *Поліна Борисівна Крайц* (1911-1980), живописець і графік. Захопилась малюванням у рідному місті, де відвідувала художню студію (до 1928 року). Згодом навчалась в АХРР, у Державному технікумі образотворчих мистецтв (1929-1932), в Інституті підвищення кваліфікації художників-живописців та оформлювачів (1935-1939). Її твори високо цінували академіки-мистецтвознавці Д. Сараб'янов і Д. Алпатов. Роботи зберігаються у Третьяковській галереї та багатьох інших музеях Росії та країн СНД.

1911 – 95 років тому народився *Василь Феодосійович Скопенко* (1911-1944), Герой Радянського Союзу. З 1934 р. працював учителем, потім директором *Верблюзької школи у Новгородківському районі*. Син Віктор Васильович Скопенко – видатний український учений, ректор Київського Національного університету ім. Т.Г. Шевченка.

1911 – 95 років тому народився (с. Тишківка Добровеличківського району) *Борис Давидович Лев* (1911-1971), Герой Радянського Союзу.

1911 – 95 років тому народився (м. Мала Виска) *Іван Мусійович Сухомлин*, Герой Радянського Союзу.

1916 – 90 років від дня народження *Миколи Юхимовича Єрещенка*, Героя Радянського Союзу.

1921 – 85 років тому народився *Євген Анатолійович Карнов* (1921-1990) військовий медик, генерал-майор. Перший начальник Центру підготовки космонавтів СРСР. Навчався у *Гайворонській СШ № 5*.

1931 – 75 років тому народився (м. Зінов'євськ) *Юліан Олександрович Панич*, кіноактор та режисер.

На розі вулиць Гоголя і Центральної.

"Таємниця Кіровограда"

Чи зустрічалися у червні 43-го Молотов з

Ріббентропом у нашому місті?

Далеко не всі таємниці Другої світової війни розгадано. До однієї із найсенсаційніших безпосередньо причетне наше місто – тому й називають її «таємниця Кіровограда». Про це, щоправда виключно на рівні чуток, було відомо й раніше. Принаймні років двадцять п'ять тому я вперше дізнався про цю «сенсацію» від колишнього наукового працівника обласного краєзнавчого музею Г. Когана (нині громадянина Ізраїлю). А той у свою чергу привіз її з Москви, де перебував у відрядженні. Мовляв, у якомусь американському журналі чи газеті (ледве не в «Нью-Йорк Таймс») буцімто опубліковано статтю під назвою «Таємниця Кіровограда», в якій повідомлялося про надсекретні переговори за спиною союзників між Гітлером та Сталіним у 1942-му чи 1943-му роках. Про появу такої публікації «за бугром» у СРСР стало відомо завдяки замітці в «Литературной газете», яка її спростовувала: такого не було і бути не могло! Цим ми тоді й задовольнились, навіть не зробивши спроби відшукати спростування. Сенсація дійсно видавалася надто вже неймовірною або, точніше сказати, сумнівною.

Я й гадки не мав, що колись пощастить натрапити на достовірні джерела походження «кіровоградської таємниці». Як не дивно, але це сталося. Якось у розмові з провідним науковим співробітником обласного краєзнавчого музею К. Шляховим я згадав нашого спільного знайомого в Ізраїлі та його «сенсацію» про спробу домовитися двох тиранів ХХ століття. І раптом почув: «А знаєш, нещодавно риючись в Інтернеті, я на щось дуже схоже натрапив. Коли маєш бажання, можеш цими матеріалами скористатися». І ось переді мною дві з половиною сторінки машинопису англійською мовою. Спочатку в довідці про діяльність В'ячеслава Молотова на посаді наркома закордонних справ СРСР читаю: *«У червні 1943 р., припускається, що він брав участь у переговорах з Ріббентропом у Кіровограді. Вони говорили про закінчення війни, але дискусії припинилися, оскільки сторони не змогли домовитись про кордони»*. А далі – інформація з архіву відомого англійського історика Ліделла Гарта під назвою *«Документи, що відносяться до посилання Л. Гарта на сторінці 488-й його «Історії Другої світової війни» (Лондон, 1970; Нью-Йорк, 1971), про зустріч у Кіровограді (Україна) В'ячеслава Молотова та Йоахіма фон Ріббентрона у червні 1943 року для*

Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік обговорення можливості закінчення війни». До речі, нещодавно фундаментальна (майже тисяча сторінок) книга Ліделла Гарта під назвою «Друга світова війна» видана російською мовою у Москві. Документів в архіві історика про Кіровоград – місце зустрічі німецького та радянського міністрів – налічується дев'ять. Ось назви, на мій погляд, найцікавіших: оригінал статті Дональда Б. Сандерса «Сталін замислив сепаратний мир», опублікованої в американському журналі «Меркурій» (листопад 1947-го), листування із завідуючим морською інформацією Адміралтейства А. Мартіенсеном (вересень-грудень 1947 року), в якому наведені «фрагменти німецької сторони з непідписаного договору про припинення бойових дій з СРСР від 17 липня 1943 р.». А у переліку публікацій особливий інтерес викликає стаття Джона Лукаша «Таємниця Кіровограда» в «Нейшнл Рев'ю» від 31 січня 1975 р. Як легко здогадатися, очевидно, саме її спростовували в СРСР, а в усній передачі через декількох осіб, міністрів замінили вожді.

В інтернетівських надрах міститься також досить обґрунтоване пояснення того, що відбувалося у нашому місті: *«У червні 1943 р. Молотов зустрівся з Ріббентропом у Кіровограді, який тоді був у німецькому тилу (за 200 миль від передової), для переговорів про припинення війни. Щоб вони були успішними, хтось із диктаторів мав зробити вирішальну поступку. Ріббентроп від імені Гітлера пропонував мир за умови, що Німеччина залишить за собою Україну та інші території на захід від Дніпра. Молотов від імені Сталіна заявив: СРСР згоден на мир, але не за рахунок своїх довоєнних кордонів. Після того, як німці навмисне допустили «утечку» інформації і про переговори стало відомо союзникам, Сталін негайно відкликав Молотова у Москву. Майже відразу після цього, у липні 1943 р., відбулась вирішальна битва під Курськом. Ні росіяни, ні німці не визнають, що ця зустріч у Кіровограді коли-небудь мала місце».*

Отже, як бачимо, «таємниця Кіровограда» і донині залишається на рівні: хочете – вірте, хочете – ні! Та хоч як там було, а наш Кіровоград, виявляється, в історії Другої світової війни фігурує як одне з міст, де, ймовірно, вирішувалася доля людства, і хто знає, можливо, колись про Кіровоград червня 1943 р. буде знято не менш захоплюючий фільм, ніж про Тегеран.

Годы

Годы двадцатые и тридцатые,
Словно кольца пружины сжатые,
Словно годичные кольца,
Тихо теперь покоятся
Где-то во мне,
В глубине.

Строгие годы сороковые
Годы воистину роковые,
Мной не забытые,
Словно гвозди, в меня забытые,
Тихо сегодня живут во мне,
В глубине.

Пятидесятые, шестидесятые,
Словно высоты, недавно взятые,
Еще остывшие не вполне,
Тихо сегодня живут во мне,
В глубине.

Семидесятые годы идущие,
Годы прошедшие, годы грядущие
Больше покуда еще вовне,
Но есть уже и во мне.
Дальше – словно в тумане судно,
Восьмидесятые – даль в снегу,
И девяностые – хоть и смутно,
А все же представить еще могу.

Но годы двухтысячные и далее –
Не различимые мною дали –
Произношу, как названья планет,
Где никого пока еще нет
И где со временем кто-то будет,
Хотя меня уже там не будет.

Их мой век уже не захватывает –
Произношу их едва дыша –
Год две тысячи – сердце падает
И замирает моя душа.

Юрий Левитанский

- Імператриця Єлизавета Петрівна дозволила сербам переселятися на українські землі. Було покладено початок формуванню Нової Сербії (1752-1764), першої адміністративно-територіальної одиниці на території нашого краю.

250 років тому (1756):

- Збудовано *Успенську церкву* (дерев'яну) у с. *Кам'янечому* (Новоархангельського району).

- Споруджено дерев'яну *Свято-Миколаївську церкву* у с. *Вершино-Кам'янці* (Новгородківський район.)

- Збудовано храм у с. *Куцеволівці* (Онуфріївський район). На початку ХХ століття цю козацьку церкву намалював аквареллю видатний український художник С.І. Васильківський.

245 років тому (1761):

- Споруджено церкви у м. *Ново-Георгіївську* (в ім'я Успіння Пресвятої Богородиці), у с. *Іванківці* *Знам'янського району* (в ім'я Покрови Пресвятої Богородиці), у с. *Красносілля* *Олександрівського району* (на честь Святого Симеона).

240 років тому (1766):

- В урочищі *Лелеківці*, поблизу фортеці *Св. Єлизавети*, козак *Миргородського полку* на прізвисько *Лелека* побудував дерев'яну церкву на честь *Святої Трійці*.

230 років тому (1776):

- Збудовано храми: *Богородицький* (с. *Знам'янка*), *Сретенський* (с. *Павлиш* *Онуфріївського району*), *Різдва Пресвятої Богородиці* (*Новомиргород*), *Михайлівський* (с. *Цибулеве* *Знам'янського району*), *Михайлівський* (*Новоархангельськ*).

225 років тому (1781):

- Споруджено *Предтеченську церкву* у містечку *Нова Прага* (*Олександрівський район*).

220 років тому (1786):

- Коштом купця *Миколи Гаджія* збудовано кам'яний *Ільїнський храм* у м. *Новомиргороді* – визначну пам'ятку архітектури ХVІІІ ст., яка збереглася до наших днів.

Люди. Події. Факти.

- Споруджено дві *Покровські церкви* (дерев'яні) у с. *Гурівці Долинського району* та у с. *Сухий Ташлик Вільшанського району*.
- *Успенську церкву* освячено у с. *Дмитрівці Знам'янського району*.

210 років тому (1796):

- Міський магістрат зробив перший ґрунтовний опис м. *Єлисаветграда*.

205 років тому (1801):

- Споруджено дерев'яну церкву в ім'я *Апостола Андрія Первозванного* у с. *Орлова Балка Знам'янського району*.

200 років тому (1806):

- Поселення *Усиківка (Усівка)*, колишній шанець *Бечка*, стає повітовим містом *Олександрією* на честь Великого Князя *Олександра Павловича*, майбутнього імператора *Олександра I (1777-1825)*.

- На кошти генерал-майора *Ф.А. Боровського (1746-1805)* збудовано у стилі класицизму *Преображенську церкву* у с. *Талова Балка (Світловодський район)*, в якій фундатора й поховали. У 1799 р. його портрет намалював видатний український художник *В.Л. Боровиковський*.

195 років тому (1811):

- Засновано *Єлисаветградське повітове училище*. Першим смотрителем був титулярний радник *Стефанович-Властианович*, потім ним опікувались *Сумароков, Жуков і Віст*. Викладання іноземних мов було запроваджено у 1839 р. і припинено через відсутність бажаючих у 1852 р. Проіснувало до 1879 р. Історики міста відзначали: *„Елисаветградское уездное училище в свое время сослужило службу городу, дав ему полезных граждан на всех поприщах как служебной, так и частной деятельности“*.

180 років тому (1826):

- У *Єлисаветграді* антрепренер *Жураховський* взяв до своєї трупи 18-річного *Йосипа Петрова*, який дебютував в опереті Кавоса „*Козак-віршувальник*“, присвяченої легендарному Семену Климовському. Так почалася блискуча творча діяльність видатного оперного співака, нашого земляка.

170 років тому (1836):

– Єлисаветградський лікар *Олександр Шпір* (1770-1852), батько філософа Африкана Шпіра (1837-1890), написав книгу „Достоверность в медицине”, яка була заборонена цензурою. Кращими ліками він вважав: гігієну, водолікування, свіже повітря, рух, масаж, радив звертатися до знахарок.

160 років тому (1846):

– Граф *Олексій Бобринський* (1800-1868) збудував у с. *Капітанівці Новомиргородського району* цукровий завод.

155 років тому (1851):

– В *Єлисаветграді* засновано казенне єврейське училище першого розряду, в якому викладався Закон Божий (Талмуд), російська, німецька та єврейська мови і арифметика.

– Поміщик *Терещенко* збудував цукровий завод у с. *Стара Осота Олександрівського району*.

– У *Єлисаветграді* почало розвиватися шовківництво.

– У Петербурзі побачила світ книга князя М. Голіцина „Жизнеописание генерала от кавалерии Г.А. Эмануеля”, похованого в *Єлисаветграді*.

145 років тому (1861):

– Населення *Єлисаветграда* становило 23 725 чоловік.

– Іконописець *Василь Паученко* заснував у *Єлисаветграді* іконостасну, іконописну та позолотну майстерню. Його син *Яків Паученко* (1866-1914) став архітектором, за проектами якого споруджено багато чудових будівель у місті, а онук *Олександр Осмьоркін* (1892-1953) – визначний живописець і педагог ХХ століття.

– У *Єлисаветграді* діяли дві безплатні недільні школи для дітей ремісників та цеховиків, де викладалось читання, письмо, Закон Божий, арифметика і вміння користуватися рахівницею. Викладали в них офіцери кавалерійського училища, учителі повітового училища та місцеві священики.

140 років тому (1866):

– У *Єлисаветграді* купець *Бідер* побудував перший паровий млин.

135 років тому (1871):

– У *Єлисаветграді* засновано перший пивоварний завод *Лайєра*.

– Завершено будівництво та освячено *Петро-Павлівську церкву в Єлисаветграді* на кошти купця *Г.Г. Романченка* (100 тис. руб.). На цвинтарі поблизу храму ховали найшанованіших мешканців міста, яким споруджувались високохудожні пам'ятники.

– Влаштовано й освячено церкву при *Єлисаветградському юнкерському кавалерійському училищі*.

– Заснована *Єлисаветградська міська управа* – постійно діючий виконавчий орган міської думи. Члени управи обиралися гласними міської думи і відали окремими галузями роботи (столами). Основними столами (відділеннями) були: розпорядчий, що керував всією роботою апарату управи; думський, який відав виборами до міського громадського самоврядування; будівельний, санітарно-медичний, ветеринарний, громадського піклування, народної освіти, військовий, поліційно-пожежний, орендний, окладний, статистичний.

130 років тому (1876):

– В *Єлисаветграді* поліція викрила народницький гурток.

– Директором ЄЗРУ стає визначний педагог *М.Р. Завадський*, останній земський директор закладу (до 1883). Редактор-видавець освітянського часопису „Педагогический вестник”. Того ж року *М.Р. Завадський* запросив до *Єлисаветграда* видатного славіста *Віктора Григоровича* та його учня *Володимира Ястребова*.

– В „Прибавлениях к „Херсонским Епархиальным Ведомостям” надруковано красназвучу працю священника *Василя Никифорова* „Очерки Александрийского уезда Херсонской губернии”.

125 років тому (1881):

– *Єлисаветградський купець Савелій Остроухов* заповів місту два кам'яні будинки із службовими помешканнями та земельною ділянкою, на доходи з яких мали утримуватись найбідніші студенти вищих навчальних закладів, уродженці міста. Їм щорічно надавалась „Остроуховська стипендія”. Для утримання учнів безплатного ремісничо-грамотного училища благодійник заповів три будинки і сад „Альгамбру”.

– Відбулася *Єлисаветградська сільськогосподарська виставка*.

– На *Єлисаветградщині* працював видатний російський природодослідник, ґрунтознавець *В.В. Докучаєв* (1846-1903).

– Відставний генерал-майор *Картавцев* власник с. *Скубіївки Олександрійського повіту* заснував у своєму маєтку шкіряний завод

Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік
– кращий у Херсонській губернії. Підприємство належало товариству, яке склали 12 поміщиків, з капіталом у 60 тисяч рублів.

– В *Єлисаветградському* повіті мешкало 998 баптистів.

120 років тому (1886):

– У Петербурзі побачив світ літературний альманах „Степ”, підготовлений *єлисаветградськими* літераторами, членами місцевого гуртка Громади, – одне з перших українських регіональних видань.

– Збудовано ректифікаційний завод *І.І. Макеєва* у *Єлисаветграді*; виробляв горілчані вироби найвищого гатунку.

115 років тому (1891):

– Під час голоду *Єлисаветградський* комітет Російського Червоного Хреста відкрив у повіті 8 їдалень.

– *Єлисаветградське* благодійне товариство з опіки над покинутими дітьми відкрило притулок. Член комітету *Варвара Іванівна Соколова-Бородкіна* (у дівоцтві *Прохорова*, дочка власника славнозвісної Трьохгорної мануфактури) пожертвувала для 12 дітей одне з своїх помешкань, обладнала всім необхідним. Благодійна лотерея дала чистого прибутку 1914 руб 90 коп.

– Граф *Михайло Толстой* в *Онуфріївській економії* відкрив амбулаторну приймальну палату для надання місцевому населенню безплатної медичної допомоги. Щорічно на її утримання витрачав 3 тис. руб.

– Фактичним редактором газети „*Єлисаветградский вестник*” став юрист, відомий українофіл *Сергій Шелухін* (1864-1938), який надав їй відчутного українофільського спрямування.

– У *Златополі* на земельній ділянці, пожертвованій князем *Лопухіним*, на кошти меценатів *Бродського* і *Цветкова* споруджено чоловічу гімназію.

110 років тому (1896):

– У *Єлисаветграді* викладач словесності реального училища *Микола Марков* здійснив поетичний виклад „Повести о Горе-Злочастии” – єдиний в російській літературі.

– Міська дума під час святкування 100-літнього ювілею імператора *Миколи I* вирішила увічнити пам’ять монарха спорудженням йому монумента в *Єлисаветграді* на кошти міста та за рахунок приватних пожертвувань.

100 років тому (1906):

– створено *Єлисаветградське* товариство взаємного кредитування, одна з найбільших фінансово-кредитних установ міста.

– В *Єлисаветграді* впродовж року видавалось 13 газет: „Крестьянин”, „Вестник Свободы», «Новая волна», «Новая Россия», «Новороссийский курьер», «Новости провинции», «Новости Юга», «Русские новости», «Южные новости», «Южные отголоски», «Южный голос», «Голос жизни», «Южные отклики». Протягом місяця виходив журнал „Неделя русского еврея”.

– На засіданні *Єлисаветградського* повітового земського зібрання розглядалось питання „Про заснування двох премій імені *Петра Ревуцького*” та встановлення в земській управі портрета гласного з нагоди його 35-річної земської діяльності.

– У *Єлисаветграді* за сфабрикованим звинуваченням в убивстві місцевого поміщика арештовують юного пролетарського поета *Олексія Гмирьова* (1887-1911). У *Єлисаветградській* в’язниці він написав свої кращі твори.

105 років тому (1901):

– Потомствений почесний громадянини м. *Єлисаветграда* *Петро Фірсов* започаткував у місті народне училище на честь свого покійного брата („*Фірсовське*”)

95 років тому (1911):

– Населення *Єлисаветграда* становило 75 671 чол.

90 років тому (1916):

– Голова *Єлисаветградської* повітової земської управи *Сергій Варун-Секрет* у своєму маєтку (с. *Софіївка*) відкрив лазарет на 50 ліжок для поранених учасників I Світової війни, який утримував на свої кошти. Сестрами милосердя в ньому працювали його доньки Віра, Єлизавета і Ніна.

– Учитель з *Нової Праги* *Іван Бессараба*, збирач народних пісень, приказок, гуморесок, видав у Петербурзі книгу „Материалы для этнографии Херсонской губернии”.

85 років тому (1921):

– Херсонська губернія перейменована в Миколаївську з центром у м. Миколаєві. *Єлисаветградський* повіт увійшов до складу Миколаївської, а *Олександрійський* – Кременчуцької губерній.

– В Олександрії художник-декоратор місцевого театру *Борис Йогансон* (1893-1973), згодом один з найвидатніших радянських живописців, написав портрет співака *Леоніда Усачова* (1899-1965), який зберігається у Дніпропетровському художньому музеї.

– У Малій Висці поселився *Олександр Шаргей*, тут він став *Юрієм Кондратюком* (1897-1942). До 1925 р. геніальний учений у галузі ракетної техніки й теорії космічних польотів працював на місцевому цукровому заводі, писав свою геніальну працю „Завоювання міжпланетних просторів” (1929).

– У Франції побачила світ книга поезій уродженця *Єлисаветграда Дона-Амінадо (А.П. Шполянського)* (1888-1957) „Дым без отчества”.

– Націоналізований радянською владою завод АТ „Р. і. Т. Ельворті” у Єлисаветграді отримав нову назву – завод сільськогосподарського машинобудування „Червона Зірка”.

– Єлисаветградський концентраційний табір для військовополонених був перетворений у табір примусової праці для місцевих мешканців, які завинили перед радянською владою.

– Після того, як кращих артистів трупи забрала з собою 1-а Кінна Армія, припинив своє існування „1-й Радянський театр” в Єлисаветграді, який заснував *Д.А. Гайдамака-Вертепов* (1864-1936).

80 років тому (1926):

– У Зінов'євську на базі самодіяльного драматичного гуртка при заводі „Червона Зірка” створено міський український музично-драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка.

– При 84 установах м. Зінов'євська існував 101 гурток з вивчення української мови. Було відкрито один єврейський дитячий садок для 40 дітей; три російські та три єврейські школи, які охоплювали 2940 дітей.

75 років тому (1931):

– У Зінов'євську засновано Окружне науково-краєзнавче товариство. Проіснувало близько року.

– У США за ініціативою генерал-лейтенанта *Анатолія Мартинова* (1869-1942) створено Полкове Об'єднання Єлисаветградських гусарів, до якого входило 5 генералів та 40 офіцерів. Видав 101 номер часопису „Вестник Єлисаветградских гусар”.

70 років тому (1936):

– На екрани СРСР вийшла популярна кінокомедія „Шукачі щастя” за сценарієм уродженця *Єлисаветграда Ригора Кобця*.

50 років тому (1956):

– На екрани СРСР вийшов фільм „Весна на Заречной улице” (оператор *Петро Тодоровський*, уродженець *м. Бобринця*).

– Хутір Надія отримує статус державного заповідника-музея Івана Карпенка-Карого, класика української драматургії.

45 років тому (1961):

– У с. *Глодоси Новоукраїнського району* знайдено одне з найбагатших поховань (7 ст. н.е.) з дорогоцінною зброєю та великою кількістю золотих прикрас (понад 2,5 кг). Ця археологічна знахідка („глодоський скарб”) зберігається в музеї історичних коштовностей України.

Вулиця Двірцева.

"А МИ Ж ТУЮ ЧЕРВОНУ КАЛИНУ..."

Українська пісня на Єлисаветградщині

Що наш край - пісенний, доводити, мабуть, зайве. Хоча нагадати про деякі надзвичайно приємні факти уявляється доречним.

Саме на Єлисаветградщині у XVIII столітті жив, творив та похований легендарний автор всесвітньо відомої пісні "Їхав козак за Дунай" Семен Климовський - "козак, філософ та поет". Скільки ще пісень він створив на нашій землі і яких саме, ми, на превеликий жаль, вже ніколи не дізнаємося. Найбільш глибоке та афористичне тлумачення цієї несправедливості щодо поетів-піснярів належить іспанському поету Мануелю Мачадо:

*Пока не поет их народ
Песни еще не песни,
А когда их поет народ,
Сочинитель уже неизвестен.
Такая судьба, без сомненья,
Всем песенникам суждена.
Остаются их сочиненья, забываются их имена...*

Климовському, таким чином, можна сказати, ще й поталанило. На

Семен Климовський

Єлисаветградщині народились також популярні пісні „Там, де Ятрань круто в'ється”, „Ой, під вишнею, під черешнею” та ін. У своєрідний спосіб український народ помстився руйнівнику Січі генералу Петру Текелії. Після виходу у відставку він жив у Новомиргороді. У похилому віці одружився на юній красуні, страшенно ревнував її, ні на крок не відпускаючи від себе. Він і став „героєм” пісні „Ой, під вишнею...”. У XIX столітті традиції хорового співу в Єлисаветграді підтримувались місцевими українофілами. Так, засновник Єлисаветградського ремісничо-грамотного училища (1867) Микола Федоровський (1838-

1918) розповідав, що земляки, повертаючись з інших міст, привозили та розучували з учнями хорошу українську пісню. Не випадково саме в Єлисаветграді 130 років тому групою місцевих аматорів (М.Кропивницький, І.Тобілевич та інші) була здійснена перша постановка знаменитих “Вечорниць”, Петра Ніщинського. А у 1886 році вихованець Єлисаветградського духовного училища, композитор Данило Крижанівський (1856-1894) написав музику на текст з поеми Т.Шевченка “Причинна”. Так народилась одна з найулюбленіших пісень українського народу “Реве та стогне Дніпр широкий”, яку автор музики присвятив Марку Кропивницькому.

От і подумалось: чудово було б мати зібрання народних пісень, записаних на території нашого краю. А їх – не сотні, тисячі, і вони – немирущий внесок наших пращурів у пісенне багатство нашого краю.

Пісні Єлисаветградщини містяться у славних збірках Володимира Антоновича і Михайла Драгоманова (видані у 1874-75 роках), Миколи Лисенка (1885-1903). До речі, чимало пісень Микола Віталійович записав безпосередньо від Марка Кропивницького. А скільки чудових пісень записали та видали до 1917 року єлисаветградські фольклористи та етнографи: Андрій Грабенко (1857-1932), Олександр Волошин (1855-1933), Павло Рябков (1848-1927), Володимир Ястребов (1855-1899), Іван Бессараба (1850-1921), дружина драматурга Софія Тобілевич (1860-1953), Олена Маркович та інші. Честь і хвала їм за збереження наших духовних надбань.

Уже в новітні часи влітку 1918 року наш край надихнув Українських січових стрільців на творення десятків патріотичних пісень (більшість їх написав Роман Купчинський - “Зажурились галичанки”, “Як стрільці йшли з України”, “Гей, видно село”, “Мав я раз дівчиноньку” та ін.). Та і як могло бути інакше, коли саме на Єлисаветградщині було записано одну із найпопулярніших козацьких пісень “Розлилися круті бережечки”, її оптимістичний фінал окрилював борців за незалежну Україну:

*Гей, у лузі червона калина,
Гей, гей, похилилася,
Чогось наша славна Україна,
Гей, гей, засмутилася.
А ми ж тую червону калину,
Гей, гей, та й піднімемо,
А ми ж свою славу Україну,
Гей, гей, та розвеселимо!*

Та це ж стрілецька пісня “Червона калина”, - скажете Ви. А от і ні! Вона була записана у с. Мар’янівці Єлисаветградського повіту і вперше надрукована у збірці В.Антоновича і М.Драгоманова “Исторические песни малорусского народа с объяснениями...” (книга 2, 1875). Українські січові стрільці, почувши цю пісню на Єлисаветградщині, принесли її у Галичину і, трохи переробивши (“Розлилися круті бережечки” розповідає про боротьбу з польською шляхтою у XVIII столітті), надали їй негідвладного часові патріотичного змісту.

Стрілець

Пісні нашого краю

Ой, з-під города, з-під Єлизавета
Сизі орли вилітали,
А в городі Єлизаветі
Все пани собирались.

Пани сенатори, пребольші генерали,
Вони думали-гадали:
Ой, як би нам, панам-сенаторам,
Запорозьку землю взяти?

Ой, як би ж нам, ой, як би ж нам
Їх вольності одібрати?

Ой, одібрали всі вольності запорозькі,
Почали пани ділити.

Ой, одібрали та всю запорозьку землю,
Тепер самі владають,
А до запорожців, низових молодців,
Часто листи присилають,

А запорожці та добрі молодці
Усе теє та гаразд знали.
Посіддали коні воронії
Та під турка втікали.

Розлилися круті бережечки, гей, гей, по роздоллі,
Пожурились славні козаченьки, гей, гей, у неволі.
Гей ви, хлопці, ви, добрі молодці, гей, гей, не журіться,
Посіддайте коні воронії, гей, гей, садовіться –
Та поїдем у чистеє поле, гей, гей, у Варшаву,
Та наберем червоної китайки, гей, гей, на славу.
Гей, щоб наша червона китайка, гей, гей, не злиняла.
Та щоб наша козацька слава, гей, гей, не пропала!
Гей, щоб наша червона китайка, гей, гей, червоніла,
А щоб наша козацькая слава, гей, гей, не змарніла.
Гей, у лузі червона калина, гей, гей, похилилася.
Чогось наша славна Україна засмутилася,
А ми ж тую червону калину, гей, гей, та піднімемо,
А ми ж свою славу Україну, гей, гей, та розвеселимо.

Там, де Ятрань круто в'ється

Там, де Ятрань круто в'ється,
З-під каменя б'є вода –
Там дівчина воду брала,
Чорнобрива молода.

 Ти дівчина, ти щаслива:
 В тебе батько, мати є,
 Рід великий, хата біла,
 Все, що в хаті, – то твоє.
 А я бідний, безталанний:
Степ широкий – то ж мій сват,
Шабля, люлька – вся родина,
Сивий коник – то ж мій брат.

 Ой, як тяжко жити стало,
 Бо ті прокляті пани
 Із нас шкури поздирали
 Та пошили жупани.

Ой, під вишнею, під черешнею

Ой, під вишнею, під черешнею
Стояв старий з молодістю, як із ягідкою.
І просилася, і молилася:
– Пусти мене, старий діду на вулицю погулять!
– Ой, і сам не піду, і тебе не пушу,
– Хочеш мене, старенького, та покинуть на біду.
Куплю тобі хатку і ще сіножатку,
І ставок, і млинок, і вишневенький садок.
Ой, не хочу хатки, ані сіножатки,
Ні ставка, ні млинка, ні вишневого садка!
Ти, старий дідуга, зігнувся, як дуга,
А я, молоденька, гуляти раденька.

Ой, у лузі червона калина

Слова Степана Чарнецького, музика народна

Ой, у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася,
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!
Марширують наші добровольці у кривавий тан,
Визволяти наших українців з ворожих кайдан.
А ми наших братів-українців визволимо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!
Гей, у полі ярої пшенички золотистий лан,
Розпочали Стрільці Українські з ворогами тан!
А ми тую ярую пшеничку ізберемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!
Як повіє буйнесенький вітер з широких степів,
Та прославить по всій Україні Січових Стрільців!
А ми тую стрілецьку славу збережемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!

Як стрільці йшли з України

Автор Роман Купчинський

Як стрільці йшли з України,
То сльози тремтіли в очах,
Бо кожен кидав дівчину,
На тих широких, на тих розлогих степах.

Розвіялись мрії, рожевії
Мрії мої, ах мої
Та спомин про хвилі давнії,
Давнії остався мені.

В городі Єлисаветі
Тужили дівчата в той день,
І нило серце з розлуки,
І гас у грудях, і гас в очах огонь.

Розвіялись мрії, рожевії
Мрії мої, ах мої
Та спомин про хвилі давнії,
Давнії остався мені.

Поїзд мчався стрілою
На призабутий Запад,
А тільки пісня крилата
З димом буяла, з димом вертала назад.

Розвіялись мрії, рожевії
Мрії мої, ах мої
Та спомин про хвилі давнії,
Давнії остався мені.

Література

1. Енциклопедія сучасної України (ЕСУ), т. 1-3, К., 2003-2005.
2. Володимир Босько „Визначні постаті Степової Еллади”, частина I., Кіровоград, 2004.
3. Борис Кузик, Василь Білошапка „Кіровоградщина: історія та сучасність центру України”. Кіровоград, 2005.
4. Петро Кизименко „Пам’ять степів. Історичні нариси з минулого Кіровоградщини”. Кіровоград, 2003.
5. Віктор Петраков. „Маленький Париж. Елисаветград в старой открытке”, Москва, 2005.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

Аленін Ю. – 67
Алпатов Д. – 109
Алтухов М. – 34, 104
Андрєєва Р. – 67
Андропов Ю. – 71
Аністратенко В. – 55
Антонович В. – 22, 123, 124
Антоньєва Г. – 62
Анцух М. – 81
Аракчєєв О. – 12, 16
Арманд І. – 71
Арнаутов В. – 81
Артем Ф. – 35
Архангородський З. – 33
Афанасьєв-Чужбинський О. – 55

Б

Бабенко А. – 46
Бабенко О. – 40
Бабій І. – 9
Багаутдінов Р. – 61
Бадиця І. – 75
Баєнко В. – 90
Базелян Л. – 75
Базилевич І. – 83
Байдебура П. – 25
Байсак М. – 32
Балицький Г. – 19
Барабаш С. – 48
Барклай-де-Толлі М. – 16, 101
Батура О. – 47
Берестовенко М. – 75
Бернардацці О. – 103
Бессараба І. – 119, 123
Бедний Д. – 36, 42, 43
Белаковська В. – 26
Бідер – 116
Білодід І. – 61

Білоцерківський Л. – 54
Білошапка В. – 129
Близнець В. – 34
Близнін Г. – 62
Блуменфельд Ф. – 13
Бобринський О. – 116
Богун І. – 36
Боженко В. – 106
Божій М. – 67
Бойко А. – 33
Бондар І. – 61
Бондар Я. – 75
Бондаренко М. – 68
Борецький М. – 76
Борисов Є. – 63

Боровиковський В. – 87, 115
Боровський Ф. – 33, 115
Бракер Н. – 22
Бранке В. – 18
Браун В. – 9
Брежнєв Л. – 71
Бржеська О. – 39
Бровченко В. – 46
Бродський І. – 64
Брун К. – 82
Будьонний С. – 13, 55, 43
Булгаков М. – 22
Бурденко М. – 39
Бурковський А. – 25
Бурлацький Ф. – 71, 72
Буцький В. – 105

В

Варун-Секрет С. – 119
Васильківський С. – 114
Вегелін О. – 102
Веккер І. – 12
Величковський А. – 109
Вернський Л. – 29

- Вертинський О. – 22
Верхоланцев В. – 9
Винниченко В. – 10,
26,70,71,72,73
Витріщак В. – 47
Вишинський А. – 35
Вишневецький Д. – 101
Відавський І. – 105
Вірхов Р. – 75
Віст – 115
Вітгенштейн П. – 14
Вітт І. – 102
Войнич Е. – Л. – 73
Волков В. – 30
Волков О. – 26
Володарський В. – 35
Волошин О. – 123
Воровський В. – 35
Вороний М. – 89, 106
Воронцова-Дашкова – 14
Воротников П. – 34
Ворошилов К. – 13,81
Г
Гава О. – 25
Гавриїл – 50
Гаврилюк В. – 32
Гаджій М. – 114
Гайдамака-Вертепов Д. –
40,78,106,120
Гайдар А. – 108
Гамаза В. – 46
Ганенко М. – 98
Гапон Г. – 35
Гарднер С. – 62
Гарт Л. – 111,112
Гельбах П. – 32
Гербель С. – 105
Гершфельд Д. – 62
Гітлер А. – 79, 111, 112
Глебов С. – 25
Гмирьов О. – 69, 119
Гнатюк Г. – 47
Гобелер А. – 104
Голіке – 15
Голіцин М. – 116
Голіцин О. – 87
Голованівський С. – 63
Голов'янка З. – 82
Гольденберг Й. – 108
Гольдштейн Д. – 69
Гомберг М. – 18
Гонта І. – 36
Гончар Г. – 40
Гончаренко В. – 9
Гоняев М. – 104
Горбатюк В. – 33
Горліс-Горський Ю. – 10
Горшков Д. – 22
Горький М. – 49,73
Гослен М. – 69
Гоцинський С. – 81
Грабенко А. – 123
Грабовський М. – 81
Гребінка Є. – 27
Григор'єв М. – 33
Григорович В. – 58,94,103,117
Гришко М. – 18, 107
Гришко П. – 90
Грінченко Б. – 79
Грушевський Г. – 67
Грушевський М. – 21,36,67
Гулак М. – 12
Гуля Л. – 33
Гумільов М. – 34
Д
Давидов М. – 89
Далекий М. – 76
Данишевський С. – 34,63
Демент'єв В. – 90
Дзержинський Ф. – 35

- Діброва І. – 108
Дмитренко Ю. – 39
Дніпрова Чайка – 83
Добролюбов М. – 7,11,27
Довженко О. – 99, 106
Докучаєв В. – 19, 117
Долгушев В. – 75
Домогацький В. – 33
Дон-Амінадо – 120
Дорошенко П. – 36
Досвітній О. – 83
Достоевський Ф. – 71
Доу Д. – 15, 16
Драгоманов М. – 22, 123, 124
Дрейфус Л. – 5
Дукельський А. – 63
Дунаєвський І. – 64
Е
Едуардс Б. – 103
Ельворті Р. – 18, 22,26,
28,29,30,49,108,120
Ельман М. – 108
Емануель Г. – 14,52,91,94,117
Ерделі К. – 40
Ерделі О. – 103
Ерделі Я. – 76
Еренбург І. – 10
Є
Євченко І. – 11
Єлизавета Петрівна – 114
Єрещенко М. – 110
Єфремов С. – 21
Ж
Жарко Я. – 19
Жданов – 35
Жевченко Ю. – 76
Жуков – 115
Жуковський В. – 96
Жураховський – 116
Журлива О. – 48
З
Завадовський М. – 54
Завадський М. – 27,117
Завалевська В. – 76
Заєвляшин М. – 67
Заїюльєв М. – 81
Заньковецька М. – 106
Зверєв І. – 25
Звіряка О. – 101
Зелінський А. – 46
Зінов'єв Г. – 36,37,42,43,63
Зіоров М. – 40
Золя Е. – 5
Зонін О. – 68
Зускін В. – 64
І
Іванов В. – 75
Іванов Д. – 76
Іванов О. – 101
Ілляшенко М. – 9
Ільф Є. – 37
Й
Йогансон Б. – 120
К
Калінін М. – 35
Калнишевський П. – 36
Каневська Е. – 63
Капніст В. – 100
Карагеоргій – 83,85
Карпенко-Карий І. – 106, 121
Карпов Є. – 110
Картацев – 117
Кизименко П. – 129
Кир'янов В. – 25
Кіров С. – 25,35,43,83
Климовський С. – 115,122
Княгницька Є. – 91
Кобець Р. – 64,65,121
Кобець-Филимонова А. – 64,65
Кобилянський І. – 54

Ковалевич О. 106
Коган Г. – 111
Колачевський М. – 49,67
Колісниченко Т. – 106
Комар Т. 19
Компанієць І. – 26
Кондратюк Ю. – 120
Кониський О. – 61
Конощенко А. – 98
Коптев А. – 26
Корнієць Л. – 61
Котовський Г. – 47
Коцебу П. – 61
Кошовенко В. – 100
Кошовий П. – 63
Крайц П. – 109
Красін Л. – 35
Красносельські – 19
Крижанівський Д. – 89,123
Крикун Г. – 61
Крикун П. – 10
Кришень П. – 47
Кропивницький М. – 9,11,19,36,
61,75,89,106,123
Крупська Н. – 35
Кудашева – 54
Кузик Б. – 129
Куйбишев – 35
Кулик Л. – 104
Кулик О. – 104
Кулінич Д. – 81
Куліш М. – 10,97
Купчинський Р. – 123, 128
Куроп'ятников Г. 11
Кутузов М. – 14
Куценко Л. – 97
Л
Лагно Ф. – 19
Лайер – 116
Ламберт К. – 101

Лев Б. – 110
Левандовський М. – 26
Левитський М. – 19,90
Левітанський Ю. – 3,113
Лелека І. – 100,114
Ленін В. – 18,42,71,83,92,108
Леонтович М. – 105
Лєсков М. – 18,59
Лисаневич Г. – 9,15,16,91
Лисенко А. – 104
Лисенко М. – 104,123
Лисенко Ю. – 62
Листопадова Л. – 82
Лисянський Г. – 101,102
Литвин В. – 46
Лихоносов В. – 5,7
Лицканович О. – 39
Лишневський О. – 22
Ліндеман В. – 103
Ліст Ф. – 56,75
Логвинюк О. – 82
Лопухін – 118
Лубенцов В. – 32
Лукаш Д. – 112
Луначарський А. – 35
Лупалов В. – 82
Любович Ю. – 81
М
Мазепа Іван – 36
Мазепа Ісаак – 92
Мазуренко О. – 34
Макаров Р. – 82
Макєєв І. – 118
Маланюк Є. – 70
Маленченко Ю. – 90
Манасєїн В. – 25
Манізер М. – 83
Марко В. – 9
Марков М. – 118
Маркович Д. – 98

Маркович О. – 98,123
Мартиненко М. – 9
Мартинов А. – 120
Мартієнссен А. – 112
Марчук Є. – 11
Махно Н. – 12
Мацієвський А. – 39
Мачадо М. – 122
Мейтус Ю. – 63
Мельничанський Г. – 46
Мельничук С. – 10
Мет С. – 105
Микола І – 49,54,84,118
Милославський М. – 39
Михалевич О. – 22,98
Міхоелс С. – 64
Мішура В. – 81
Мозговий І. – 69
Мозолєвський Б. – 6
Мойсеєнко М. – 82
Мокрієв Ю. – 32
Мокряк М. – 107
Молотов В. – 111,112
Морозов П. – 35
Моторний Ю. – 81
Мошинський В. – 70
Мухін Є. – 11
Н
Набатов І. – 110
Набокова П. – 55,69
Наполеон Б. – 14
Нарбут Д. – 11
Нейгауз Г. – 37,104,107
Некрасов М. – 37,89
Никифоров В. – 117
Никифорова М. – 107
Нікітін Ю. – 99
Ніколаєнко С. – 18
Німенко С. – 89
Нішинський П. – 91,124

Новицький М. – 27
Новіков Г. – 90
О
Оболенський Є. – 32
Обренович М. – 86
Олександр І – 83,85,86,93,115
Олександр II – 48
Олександр III – 48,103
Омельянович-Павленко І. – 62
Омельченко А. – 46
Орджонікідзе С. – 35,37
Осадчий Т. – 48
Осипенко П. – 39
Ос്മьоркін О. – 117
Остен-Сакен Д. – 14,52,94,107
Островський Д. – 54
Остроухов С. – 118
П
Павло І – 101
Павлов І. – 105
Павловський І. – 76
Павловський С. – 9
Павловський Ф. – 25
Палій С. – 36
Паллас П.-С. – 67
Панич Ю. – 110
Панченко В. – 70
Панченко Д. – 18
Панютін Л. – 19,103
Параконьєв Й. – 107
Параконьєв К. – 79,107
Парфеній – 76
Паустовський К. – 22
Паученко В. – 116
Паученко Я. – 26,67,116
Пашковський М. – 98
Пашутін О. – 22,82
Пестушко К. – 34
Петраков В. – 7,72,129
Петренко В. – 47

Петро І – 30
Петров Є. – 37
Петров Й. – 115
Петровський І. – 10
Петков В. – 61
Пильчиков Д. – 12,81
Пирогов М. – 11
Пищевич С. – 100
Піддубний С. – 10
Піхальонок П. – 62
Поджіо Л. – 32
Подолінський А. – 54
Полонський Ф. – 9
Полуботок П. – 21,30
Поляков – 15
Поплавський Г. – 18
Порецький П. – 75
Порошин С. – 100
Потебня О. – 98
Потоцька С. – 102
Потьомкін Г. – 51
Поярков В. – 40
Пржшиховський Р. – 104
Проскура Г. – 32
Протасов Ф. – 83
Пузенкін С. – 107
Пушкін О. – 11,37,40,86
Пушкіна Н. – 40

Р

Равицький М. – 11
Равлюк М. – 90
Раєвська С. – 82
Раєвський М. І – 14,68,91,94,104
Раєвський М. ІІ – 102
Раєвський М. ІІІ – 63
Раєвський Михайло – 104
Разумний О. – 108
Райкович А. – 32

Ревуцький П. – 119
Редько В. – 46
Рєпнинський М. – 26
Рєпін І. – 82
Рибаков М. – 39
Ріббентроп Й. – 111,112
Ритов М. – 10
Родіонов М. – 102
Розмирович О. – 25
Романов Вадим – 33
Романов Володимир – 33,47
Романченко Г. – 117
Россинський К. – 101
Руданський С. – 91
Рудяков М. – 40
Русов О. – 98
Русова С. – 19
Руссо Ж.-Б. – 58,100
Рябков П. – 123
Ряшнянський С. – 107
С
Савельєв Р. – 104
Садовська-Барілотті М. – 27
Садовський М. – 19,36,89,106
Саксаганський П. – 9,36,106
Самойлович Ф. – 46
Самсонов О. – 52,56,94,106
Самусь Ф. – 14
Сандерс Д. – 112
Сараб'янов Д. – 109
Сарана Ф. – 82
Свердлов Я. – 35,37
Свидницький А. – 91
Селецький П. – 55
Сергієнко Р. – 107
Серебрянський М. – 56,97,99
Северянін І. – 5
Синявський А. 47
Сич С. – 100
Сікорський І. – 22

- Сірко І. – 55
Скопенко Василь – 109
Скопенко Віктор – 109
Скоропадський П. – 105
Скрипник Л. – 33
Слуцький Б. – 35,95
Собанська К. – 102
Соколова-Бородкіна В. – 118
Солошич Й. – 100
Солошич Р. – 100
Сосновський О. – 75
Сталін Й. – 35,43,44,71,111,112
Станіславський М. – 56,99
Старицька-Черняхівська Л. – 21
Старицький М. – 77
Степанов – 56,99
Степняк-Кравчинський С. – 54
Стефанович-Властіанович – 115
Стеценко К. – 11
Стороженко О. – 76
Стояновський Д. – 90
Стрижак Я. – 108
Стриженюк С. – 25
Стус В. – 36
Сувідов – 57
Суєтін О. – 82
Сулима – 36
Сумароков – 115
Сухомлін І. – 110
Сухомлінська О. – 68
Т
Тамм І. – 29
Таран І. – 18
Таранович В. – 62
Таратуга В. – 33
Тарковський А. – 99, 108
Тарковський О. – 22
Тезяков М. – 12
Текелія П. – 122
Телеганенко В. – 55
Тендюк Л. – 25
Терен В. – 54
Терещенко – 116
Тесленко А. – 50
Тичина П. – 11,21
Тищенко М. – 19
Ткаченко А. – 54
Ткаченко С. – 39
Тобілевич А. – 106
Тобілевич Н. – 106
Тобілевич І. – 19,36,61,77,79,
98, 123
Тобілевич С. – 123
Тобілевич Ю. – 106
Тодоровський П. – 121
Толстой Л. – 63
Толстой М. – 118
Троцький Л. – 36,42,43,78
Трубецкой С. – 22
Тютюнник Г. – 89
Тютюнник Ю. – 33
Тютюшкін С. – 32
У
Українка Л. – 19
Ульянова М. – 35
Уманський Т. – 90
Урицький М. – 35
Усачов Л. – 120
Устимович Л. – 22
Уточкін С. – 34,48
Ф
Феденко П. – 92
Федоровський М. – 22,123
Фет А. – 39
Филипович П. – 67
Фільштейн Л. – 46
Фірсов П. – 119
Фойницький О. – 62
Франко І. – 13,54,63,106
Франс А. – 5

Фрунзе М. – 35

Х

Харцієв В. – 56,98,99

Хижняк Б. – 89

Хмельницький Б. – 36

Хорват І. – 100

Хор оманський М. – 55,99

Хороший Ф. – 76

Хрущов М. – 27,71,72,73

Ц

Цветков – 118

Цвіліховський М. – 39

Це тлін М. – 108

Цимбал А. – 89

Цімейко О. – 39

Црнянський М. – 100

Цупренко С. – 82

Цюпко В. – 76

Ч

Чамлай Б. – 32

Чарнецький С. – 127

Чегодар А. – 47

Чернишевський М. – 73

Чертков В. – 100

Честахівський Г. – 40,103

Чижевський Д. – 72

Чикаленко Є. – 20,70,105

Чичорський Р. – 106

Чубар В. – 18

Чуднов О. – 72

Ш

Шандра Г. – 61

Шаповалов О. – 62

Шаров І. – 61

Шевченко Т. – 27,40,59,78,82,
83,89,103,120,123

Шевчик О. – 108

Шелухін С. – 118

Шемендюк П. – 47

Шимановська С. – 54

Шимановський К. – 107

Шимановський С. – 22

Шляховий К. – 2,52,67,111

Шмаєвич Л. – 89

Шостаківська Ю. – 40

Шостаков Г. – 16,52,91,101

Шпір А. – 116

Шпір О. – 116

Шрейбер Г. – 81

Штолько В. – 82

Шувалов – 14

Шульга В. – 22

Шульгин В. – 20,21,23

Шульгин М. – 21

Шульгин О. – 20

Шульгин Я. – 19,21

Шуми лов П. – 109

Ю

Юра Г. – 13,36

Юречко В. – 67

Юцевич Є. – 54

Я

Яновський Ю. – 108

Яринич В. – 10

Якульський В. – 48

Ястребов В. – 10,58,117,123

ЗМІСТ

Вірш Ю. Левітанського “Календар”.....	3
Наш маленький Париж, наш Єлисаветград.....	5-7
Пам’ятні дати січня.....	8-13
Єлисаветградці – герої Вітчизняної війни 1812 р.	14-17
Пам’ятні дати лютого.....	18-19
Славетна родина Шульгиних.....	20-23
Пам’ятні дати березня.....	24-27
У Європі завод Ельворті вважався кращим.....	28-30
Пам’ятні дати квітня.....	31-34
Вулицям Єлисаветграда – українські назви.....	35-37
Пам’ятні дати травня.....	38-41
Навіщо Єлисаветграду псевдонім.....	42-44
Пам’ятні дати червня.....	45-50
Фортецю Св. Єлисавети визнано видатною пам’яткою історії та культури України.....	51-52
Пам’ятні дати липня.....	53-56
Духовні скарби єлисаветградських старообрядців.....	57-59
Пам’ятні дати серпня.....	60-63
“Шукачі щастя” довели до нещастя.....	64-65
Пам’ятні дати вересня.....	66-69
Де та вулиця, на якій стоятиме пам’ятник Євгенові Чикаленку?.....	70
Як Винниченко надихнув Хрущова на викриття культу Сталіна	71-73
Пам’ятні дати жовтня.....	74-77
Український театр в окупованому Кіровограді.....	78-79
Пам’ятні дати листопада.....	80-84
Вождь сербів Карагеоргій мав жити у Новомиргороді.....	85-87
Пам’ятні дати грудня.....	88-91
Ленін дозволив грабувати навіть мертвих.....	92-94
Вірш Б. Слущкого “Століття у порівнянні”.....	95
Вірш В. Жуковського “Спомин”.....	96
У літоб’єднання “Степ” були предтечі.....	97-99
Пам’ятні дати XVIII століття	100-102
Пам’ятні дати XIX століття	102-109
Пам’ятні дати XX століття	109-110
“Таємниця Кіровограда”. Чи зустрічалися у червні 43-го Молотов з Ріббентропом у нашому місті?.....	111-112
Вірш Ю. Левітанського “Роки”.....	113
Роки від 1751 до 1961.....	114-121
“А ми ж тую червону калину...”	122-124
Пісні нашого краю.....	125-128
Література.....	129
Іменний покажчик.....	130-137

Історико-краєзнавче видання. Довідник.

Володимир Миколайович Босько

**Історичний календар Кіровоградщини
на 2006 рік
Люди. Події. Факти.**

Українською мовою

Редактор С.Янчуков

Коректор В. Босько

Підписано до друку 5.12.2005 р.

Формат 60х84^{1/16}. Папір офсетний. Гарнітура Times. Друк офсетний.
Ум. друк.арк. 8,14. Наклад 1000 прим. Замовлення 016.

Комунальне підприємство „Центрально-Українське видавництво”
Україна, 25006, м.Кіровоград, вул. Тимірязєва, 69.

Тел.: (0522) 24-48-51, 24-25-96.

Свідोцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції від 27.12.2004 р., серія ДК № 2051

Надруковано в КП „Центрально-Українське видавництво”

Україна, 25006, м.Кіровоград, вул. Тимірязєва, 69.

Тел.: (0522) 24-48-51, 24-25-96.